STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02645

HAYNRIKH HAYNE

Morris Rosenfeld

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דיא אינטערנאציאָנאַלע ביבליאָטהעק.

HEINRICH HEINE

HIS BIOGRAPHY
BY
MORRIS ROSENFELD

היינריך היינע

זיין לעבען און זיינע שריפטען.

פון מאררים ראזענפעלד.

ארויסגעגעבען פון
דיא אינטערנאציאָנאַלע ביבליאָטהעק פערלאג קא.
23 דואַין סטריט, ניו יארק.

פרייז 15 סענט.

לעבענסבעשרייבונגען
פון בעריהמטע מעננער.

היינריך היינע

דייטשלאנדס גרעסטער ליריקער

זיין לעבען און זיינע שריפטען

פריי בעארבייטעט נאך פערשיעדענע
קוועלען, פון

מאררים ראזענפעלד

Copyright, 1906
By The International Library Publishing Co.

היינריך היינע

איינלייטונג.

היינריך היינע, דער דיכטער פון ליעבע און שעהנהייט, דער גרעסטער ליריקער פון 19טען יאהרהונדערט, דער שארפסטער הומאָריסט און ביטערסטער סאטיריקער אין דער דייטשער ליטעראַ־טור, אָבוואָהל א געטויפטער איד, פערנעהמט דאָך א גרויסען אָרט אין דעם אויבען־אָן פון אונזער פאָלק. ווען מיר בעקענען זיך מיט היינעס לעבען, מיט זיין קינדהייט, זיין יוגענד, מיט זיין עלטערנס הויז, מיט דער אידישער לאגע פון דייטשלאַנד אין יענעם יאהרהונדערט און מיט דער אונרוהיגער, שטירמישער צייט אין וועלכער ער האָט זיך ענטוויקעלט, דאן בעגרייפען מיר ערשט דיא פערשיעדענע כחות, וואָס האָבען געברענט אין זיין גרויסער דיכטערישער נשמה און מיר זיינען איהם מוחל א סך פון זיינע גרויסע שוואכקייטען. היינע איז אָהן ספק איינער פון דיא גרעסטע ערשיינונגען אין דער ליטעראַטור, פונקט וויא אין לעבען. זיין געניאלער גייסט שטראַהלט דורך דער וועלט־פּאָעזיע פון אללע דורות מיט בעזאָנדערן גלאַנץ. היינעס גרויסקייט אלס דיכטער ווערט ניט פערדונקעלט אפילו נעבען אזעלכע שטערן וויא געטהע, שעקספּיער, דאַנטע, סערוואַנטעס, סוויפט און דזשעאָן פּאָול. זיין גרויסקייט אלס ליריקער האָט היינע צו פערדאנקען זעהר פיעל זיין אידישע אבשטאמונג. דיא דורות־לאַנגע ליידען פון זיין פּאָלק, דער אייביגער פערלאַנג נאָך ליעבע און רוה, דער שטענדיגער וועה אין דיא טיעפע, אונבעשרייבליכע אידישע ליידען, דער קאמפּף פאר׳ן לעבען, דער דורסט נאָך פריינדשאַפט און דיא מלחמה מיט שפּאָט און פעראכטונג האָבען דעם דיכטערס ליעדער געגעבען א

טיעפערען, שטארקערען און ריהרענדערען אויסדרוק. מיט דעם וועלט-שמערץ פון איין זייט און מיט דעם אידישען שמערץ פון דער אנדערער זייט האט היינע געקענט זינגען אין פולערע טענער, אין קלינגענדערע נאטען וויא אירגענד א דיכטער אין דער וועלט.

אבער היינע האט ניט נור א'ן אייביגע בעדייטונג אלס וועלט-פאעט, ער איז ניט נאר דער ליעבלינג פון דער הימלישער טאכטער פון געזאנג זאנדערן ער בלייבט אויך גרויס אלס שטרייטער פאר פרייהייט און מענשענרעכט, אלס שונא פון קנעכטשאפט און אונטער-דריקונג און אלס ערשטער העלד אין דיא שורות פון דיא סאציאלע און פאליטישע קעמפפער פון זיין צייט. היינע האט קיינמאל ניט געשטריטען מיט א שווערד אין דער האנד און איז ניט געוועזן קיין ספעציעלער אנפיהרער פון א פארטיי. אבער זיין פעדער איז געוועזן דיא שטארקסטע וואפע און זיין שטורם-ליעד האט געוועקט און געטריעבען צו א בעסערעס, העכערעס און פרייערעס לעבען. זיין ליעד דיא „סלעזישען וועבער" האט געוועבט א „דרייפאכען פלוך" צו דיא שקלאווריי פון „אלט-דייטשלאנד". זיינע סאטירען האבען פערלאכט דיא פינסטערע קנעכטשאפט פון גייסט און קערפער, דיא קלייניגקייט און טיראניי, דיא נארישקייט און דעם אבערגלויבען, דעם פוסטען שטאלץ פון דיא דייטשע אדעל-לייט און דיא אויפ-געבלאזענע געלעהרזאמקייט פון מאנכע פראפעסארען פון זיין פאטער-לאנד, וועלכע ער האט פון דעסטוועגען אזוי הייס און אזוי אינניג געליעבט.

היינעס ווירקונג אויף דייטשלאנדס ליטעראטור א גאנצען יאהרהונדערט נאכאנאנד האט גאר קיין גלייכען. זיין גרויסער געניאלער גייסט האט משפיע געוועזן אויף אלע ליטעראטען פון יענער צייט. דיא היינישע שפראכע, דער היינישער פערז, דאס היינישע דייטש און דער היינישער סטיל האבען פערדרונקעלט אלע דיכטער און שריפטשטעלער פון גאנץ דייטשלאנד. דאס האט איהם נאטירליך געבראכט א סך שונאים, מיט וועלכע היינע האט זיך פערשטאנען וויא אבצורעכנען, נאר אין יענע ליעדער, אין יענע בייסענדע געדיכטע האט דער פאעט ארויסגעצייגט זיין שארפסטע

פעהיגקייט אלס פּאָלעמיקער און אלס גרויסער, אונפערגלייכליכער הומאָריסט און סאטיריקער. צוזאמען מיט זיין געניאלען צייט־גענאָסע לודוויג בערנע האָט היינע אין דיא יאָהרען 1837—1786 געשאפען דאָס „יונג דייטשלאנד“ מיט א גרויסע ליטעראַרישע אנהענגערשאפט וואָס האָט געהאט צווישען איהרע חברים אזעלכע גרויסע מענער וויא קארל גוצקאָוו, היינריך לאובע, גוסטאוו קיהנע, טהעאָדאָר מינדט, ערנסט ווילקאָם און רודאָלף ווינבארג. היינע איז געוועזן דער לעצטער גרויסער ראָמאנטיקער אין אייראָפּא.

דיא פּרעטענזיעס וואָס דיא וועלט האָט צו היינריך היינע זיינען פערשיעדענע און זעהר זעלטען גערעכטע. אין אלגעמיין קען מען זאָגען, אז אין דעם דיכטער האָבען געלעבט צוויי נשמות, עס איז אין איהם געווען פעראייניגט דער הימעל און דיא העללע, דער גאָט און דער טייפעל, דער זיסער זינגער און דער ביטערער ציניקער, דער גלויביגער און דער אפּיקורוס. מיט דער זעלבער קראפט, וואָס ער האָט געליעבט און פערגעטערט א זאך, מיט דער זעלבער קראפט האָט ער עס פערהאסט און פעראכטעט. זיין כאראקטער איז געווען אונבעשטענדיג און ווערט נאָר פיעללייכט ערקלערט פּסיכאָלאָגיש דערמיט, וואָס דער דיכטער האָט באלד אין זיין פריהעסטער יוגענד בעגעגענד אונגעלונגענע ליעבע, אבגענארטע טויפע, נויט, רדיפות און ענדליך דיא שרעקליכסטע פיין פון א'ן אונהיילבארע, לאנג־יעהריגע, קוואלפאָלע קראנקהייט, וואָס האָט איהם פערוואַנדעלט דיא וועלט אין א גיהנם און דאָס לעבען אין א פינסטערען קבר. היינעס איינציגער חבר אין ליריק און פּעסימיזמוס איז דער גרויסער ענגלישער דיכטער לאָרד באיראָן, וועמען היינע האָט געזוכט צו איבערזעטצען. באיראָן האָט אויך ניט געהאט קיין גליק צו דער וועלט. זייענדיג וועניג געליעבט און שלעכט פערשטאַנען האָט ער ענדליך פערהאסט און פעראכטעט דיא מענשליכע געזעלשאפט, פּערדאמט און פערשפּאָטעט דאָס גאנצע בעשאף און געשטעמפּעלט דאָס לעבען אלס עקעלהאפט און אונווירדיג.

ערשטער קאַפּיטעל.

דער סדר היחוס פון היינעס פאַמיליע. — דיא הויז און דיא שטאָדט אין וועלכע ער איז געבאָרען. — דיא חלוקי דעות איבער דאָס ריכטיגע דאַטום פון זיין געבורט. — דיא ענטגעגענגעזעצטע כאַראַקטערע פון היינעס פאטער און מוטטער. — פערשידענע פּאַסירונגען פון זיין קינדהייט.

היינעס סדר היחוס פאנגט זיך אָן אין מיטען פון 17טען יאהרהונדערט. דער ערשטער פון זיין משפחה, וועלכען דיא געשיכטע קען דערגרייכען, איז דער אידישער סוחר היימאַן היינע, פון האַנאָווער, דייטשלאַנד. דיעזער היינע האָט געהייראַטעט א טאָכטער פון דעם אידישען קויפמאן סיימאָן פּאָפּערט פון אַלטאָנא. דיא הייראטה איז געבענשט געוואָרען מיט פיער זיהן און צוויי טעכטער. היימאַן היינע איז נאכדעם געשטאָרבען און זיין אלמנה האָט איבערגעצויגען נאָך אַלטאָנא, וואו זיא האָט זיך וויעדער פערהייראַטה מיט איהר שוואָגער בענעדיקט שיף, מיט וועלכען זיא האָט אויך געהאט זעקס קינדער.

דיא קינדער פון דעם ערשטען מאן האָבען זיך אַוועקגעלאָזען אין דער וועלט זוכען זייער עקזיסטענץ. איינער פון דיא פיער זיהן איז געוועזן סאַמסאָן היינע, דעם דיכטערס פאטער, און אַ צווייטער — סאַלאָמאָן היינע. דיעזער סאַלאָמאָן האָט שפּעטער ערוואָרבען מיליאָנען אין האַמבורג, וואו ער איז געוועזן א גרויסער באַנקיר און בעריהמטער בעל צדקה, ער שפּיעלט א בעדייטענדע ראָלע אין דעם דיכטערס לעבען.

פּעירא וואן געלדערען, היינעס מוטער, וועלכע האָט שפּעטער אומגעענדערט איהר נאָמען אויף בעטטי, איז געוועזן דיא האָכגעבילדעטע און פיין ערצויגענע טאָכטער פון לאַזארוס וואן געלדערען. זיא איז געבאָרען געוואָרען דעם 27טען נאָוועמבער, 1771 אין דער

שטאָדט דיססעלדאָרף. פּעירא וואן געלדערען איז געוועזען א מיידעל מיט זעלטענע מעלות. הונדערטע פּאָרנעהמע יונגע לייט האָבען געזוכט צו געווינען איהר האַנד. אבער איהר בליק איז געפאַלען אויף סאמסאָן היינע. מיט סאמסאָן'ס כאראקטער וועלען מיר שפּעטער בעקאַנט ווערען. מיר וועלען דערווייל הערען וואָס דער דיכטער אליין האָט אין זיין געוועהנליכער וויציגער אַרט געזאָגט וועגען זיין פאָטער.

„דיא שעהנהייט פון מיין טאטען—זאָגט היינע—„איז געוועזען עפּעס אזוי מאָדנע ווייך, עפּעס אזוי אָהן א כאראקטער, כמעט ווייבליך... איך מיין חלילה דערמיט ניט צו זאָגען, אז עס האָט איהם געפעהלט מענליכקייט, ווייל דאָס האָט ער אין זיין יוגענד אָפּט געננוג בעוויעזען און איך אליין בין ענדליך אויף דעם א לעבעדיגער עדות. דער עולם דאַרף ניט לעזען מיינע ווערטער מיט איבערגעשפּיטצטקייט, דען איך מיין נאָר מיין טאטענס אויסערע פאָרמען, וועלכע זיינען ניט געוועזען אזוי שרייענדיג מאַנסביליש, זאָנדערן ווייך און צערטליך.“

דיא געבילדעטע פּעירא וואן געלדערן און דער שעהנער סאמסאָן האָבען חתונה געהאַט דעם 1טען פעברואר 1797. דאָס יונגע פּאָאָר פּאָלק האָט אריינגעצויגען אין א'ן איינפאכעם, איין שטאָקיגעם הויז אין דער דאָלקענשטראססע נומער 602, וואו סאמסאָן היינע האָט געעפענט א טוך- און מאַנופאקטור-געשעפט.

אָט אין דיעזען הויז איז דעם 13טען דעצעמבער 1799 געבאָרען געוואָרען הערי היינע.*

דאָס ריכטיגע דאַטום פון היינעס געבורט איז אין גרונד גענומען ניט בעשטימט און אין דעם איז היינע אליין שולדיג, דערמיט וואָס ער האָט וועגען זיך געשריעבען אז ער איז „איינער פון דיא ערשטע מענער פון דעם 18טען יאהרהונדערט, ווייל ער איז געבאָרען געוואָרען אין דער ניי-יאהרס-נאַכט פון 1800. דיעזעס דאַטום איז נאָכגעוויזען געוואָרען פון גוסטאוו קאַרפּעלעס, קאַרל עמיל פראַנצאָז און אנדערע היינעס ביאָגראַפען אלס אבזאָלוט פאַלש. אין מאַנכע בריעף פון היינעס מוטטער איז זאָגאר געשריע-

בען, אז היינע איז געבאָרען אין דעם יאָהר 1797, אָבער שפּעטער האָט זיא אָנגעגעבען 1799 אלס דעם ריכטיגען יאָהר פון דעם דיכטערס געבורט. אין א בריעף צו זיין שוועסטער דאטירט 16טען יולי 1853, שרייבט היינע:

„וואָס דאָס דאטום פון מיין געבורט אנבעטרעפט בעמערק איך דיר, דאָס לויט מיין טויף־שיין בין איך געבאָרען דעם 13טען דעצעמבער, 1799, אין דיסעלדאָרף ביי דעם רהיין, וואָס איז דיר אויך ניט פרעמד. אזוי וויא אלע אונזערע פאמילענפּאפּיערען זיינען פערברענט געוואָרען אין האמבורג און אין דיא ארכיוועז פון דיסעלדאָרף קען דאָס ריכטיגע דאטום פון מיין געבורט ניט זיין צוליעב אורזאכען, וועלכע איך וויל ניט זאָגען*) אזוי איז דאָס אויבערשטע דאטום דאָס ריכטיגע, אָדער יעדענפאלס ריכטיגער אלס דיא עראינערונגען פון מיין מוטטער, ועמעס שוואכער זכרון עס קען קיין פערלאָרענעם דאָקומענט ניט ערזעטצען.“

א וויטערער בעגלויבטער עדות איז זיין שוועסטער, פרוי שארלאָטטע פאָן עמדען, געבאָרען אין 1800, וועלכע האָט אָנגעגעבען מיט בעשטימטהייט, אז איהר ברודער הערי איז געווען מיט עלף מאָנאט עלטער פאר איהר.

סאמסאָן און בעטטי היינע האָבען א נאָמען געגעבען זייער זוהן נאָך זייערען א טהייערען הויז־פריינד מ. הארי פון ליווערפּול. ווען היינע האָט זיך געטויפט האָט ער געביטען זיין נאָמען אויף היינריך. ער האָט אָבער זיין קריסטליכען נאָמען כמעט קיינמאָל ניט געשריעבען אויף זיינע ווערק. אויף אלע זיינע ליטערארישע לייסטונגען פלעגט ער זיך צייכענען ה. היינע. אין דיא בריעף צו זיין מוטטער פלעגט ער זיך שטענדיג אונטערשרייבען הארי און אזוי פלעגען איהם אויך אימער רופען דיא נאָהענטע מיט־גליעדער פון זיין פאמיליע. דיא שטאָדט דיסעלדאָרף האָט היינע

---

*) מען האָט איהם מן הסתם געגעבען אַ העכערע עלטער כדי מען זאָל איהם אַריינגעהמען אין דער ליסיאום שולע.

שטארק געליעבט. אין זיינע „רייזע בילדער“, שרייבט ער : „דיא שטאדט דיסעלדארף איז זעהר שעהן און ווען מען דענקט וועגען איהר אין דער פרעמד און מען איז דארט צופעליג געבארען ווערט עפעס מאדנע אויפ׳ן הארצען. איך בין דארט געבארען און איך פיהל וויא איך וואלט געדארפט באלד געהן אהיים“. היינע דער־צעהלט אונז ווייטער, אז ער האט אנגעזאגט זיין מוטטער, זיא זאל ניט פערקויפען דאס הויז אין וועלכען ער איז געבארען, ווייל זיא וועט אמאל ווערטה זיין זעהר פיעל. היינע זאגט, אז פיר דאס גאנצע הויז קען זיא יעצט קריגען קוים אזוי פיעל וויא עס וועט אמאל בעטרעפען דאס טרינק־געלד, וואס דיא „גרינפערשלייערטע ענגלישע דאמען“ וועלען געבען דער דיענסטמיידעל פאר׳ן ווייזען דיא שטוב אין וועלכער ער האט דערזעהן דאס ליכט פון דער וועלט און דעם היהנער־ווינקעל, וואו דער פאטער האט איהם „געוועהנליך איינגעשפארט“ ווען ער פלעגט „נאשען וויינטרויבען“.

דער מוטטערס איינפלוס אויף דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון דעם איינגעל איז אין גרונד גענומען געווען דער גראדער היפך פון דעם פאטערס. סאמסאן היינע איז, וויא עס שיינט, ניט געווען איבעריג בעגאבט. ער איז ניט געווען צופיעל געבילדעט און האט ניט געהאט קיין צו גרויסע פעהיגקייט צום מסחר. אבוואהל דער דיכטער בעהויפטעט שפאסענדיג אז זיין פאטער איז געווען א מיליטערישער מענש, דאך האט סאמסאן היינע קיינמאל צום קריעגסשטאנד ניט אנבעלאנגט. אין דער צייט וואס דיא פראנצוי־זען האבען פערנומען דיסעלדארף איז ער געווען א פאדראטשיק וואס האט צוגעשטעלט זאכען פיר דער ארמעע און האט דערפאר בעקומען דעם טיטעל אפיציער. אלץ וואס מיר ווייסען וועגען סאמסאן היינע איז, אז ער איז געווען א ווירדיגער מאן, טריי און איבערגעבען מיט לייב און זעעלע צו זיין הויזגעזינד, ער האט געשעצט און געליעבט זיין פרוי און איז געווען א צערטליכער פאטער. אבער אויף דיא בילדונג פון זיינע קינדער און אויף זייער שפעטערע ענטוויקלונג האט ער א זעהר קליינעם איינפלוס געהאט. ער איז געווען זעהר א רוהיגער און שטאטנער מענש,

בעשרענקט אין כאראקטער און ניט צופיעל איבערגעשפיצט. אין זיין יוגענדצייט איז ער געווען פראָוויאנט־מייסטער ביי דעם פרינץ ערנסט פאָן קומבערלאַנד וועמעס ארמעען ער האָט בעגלייטעט אין פלאנדערן און בראבאנט. ער האָט דאָן געפונען זיין פער־גניגען אין פערשיעדענע זאכען. ער איז געווען א גרויסער ליעב־האבער פון טהעאטער און פלעגט זעהר אָפט זיך בעקענען מיט דיא שעהנע פריסטערינען פון דער דראמאטישער קונסט. סאמסאָן היינע האָט געהאט א שטארקע ליידענשאפט צו האָדעווען פערד און הינד. צו דער צייט, וואָס ער איז אָנגעקומען נאָך דיסעלדאָרף זאָל ער האָבען מיטגעבראכט מיט זיך צוועלף קאָסטבארע זעלטענע פערד. ער האָט געהאט גרויס הנאה מאנכעסמאָל זיך אָנצוטהאָן אין זיין מיליטערישען קאָסטיום, וועלכען זיין ראנג האָט איהם ערלויבט צו טראָגען, און ארויסגעהן שפאציערען. פון דערוווייטענס האָט מען געקענט מיינען, אז ער איז ווירקליך עפּעס א גרויסער מענש, א זעלטענער חכם, אָדער א'ן אויפטהוער, אָבער ווען מען האָט זיך מיט איהם נאָהענט בעקענט האָט מען אויסגעפונען, אז מען האָט זיך גענארט.

גאנץ אנדערש איז געווען דעם דיכטערס מוטטער. איהר האָט ער שטענדיג געליעבט מיט בעזאָנדערער ליעבע. דיא מוטטער איז געווען און געבליעבען זיין העכסטער אידעאל, זיין הייליגטהום. איהר געדענקט ער אין זיינע שריפטען שטענדיג מיט דעם גרעסטען רעספעקט און טיעפסטע פערעהרונג. בעטטי היינע האָט געהאט אויף איהרע קינדער א בעדייטענדען איינפלוס. דיא פּאָרטרעפליכע ערציהונג, וואָס זיא האָט גענאָסען ביי איהרע עלטערן האָט זיא אריבערגעטראָגען צו זיך אין הויז. זיא האָט דעם קליינעם האררי געלערנט לעזען און שרייבען. זיא איז געווען זיין ערשטע לעהרערין. איהר עדעלקייט, קלוגשאפט און בילדונג האָבען זיך איינגעדריקט אין דעם איינגעלס נשמה און זיינען דאָרט פערבליבען אויף אייביג. זיא האָט ענטוויקעלט זיין יונגע פאנטאזיע מיט אלערליי פאנטאס־טישע מעשה׳לעך, וואָס האָבען אויף איהם געווירקט וויא א צויבער. זיא האָט איהם געלערנט מאכען דיא ערשטע בוכשטאבען פון דעם

דייטשען „אלף בית“. זיא פלעגט שרייבען דיא אותיות מיט קרייד און ער פלעגט זיי מיט פלייס זוכען נאָכצומאכען.

ווען דער אינגעל איז אלט געוואָרען פיער יאָהר האָט איהם דיא מוטטער אוועקגעגעבען אין א שולע פון מיידלעך, וואו ער האָט ארויסגעוויזען גרויס שארפקייט צו פערשטעהן און בענעהמען זאכען. ער האָט געליעבט דיא שולע, האָט אָבער פיינד געהאט דאָס רוהיג זיטצען און זיין לעהרערין, וואָס איז געווען א בתולה פון א יאָהר פופציג. אין דיעזער שולע האָט הארריי צום ערשטען מאָל געצייגט זיין אָפענהערציגקייט צו זאָגען דעם אמת פריי און אָהן שרעק. זיין שנאה צו דער לעהרערין איז געווען אזוי גרויס, אז ער האָט שטענדיג געקלערט א מיטעל וויא זיך מיט איהר אָבצור־רעכענען. ער האָט איהר פיינד געהאט דערפאר, וואָס זיא פלעגט איהם צווינגען צו זיטצען רוהיג.

איינמאָל האָט ער דערטאפפט איהר טאבאק־פושקע און דורך זיין יונגען מח'ל איז דורכגעפלויגען א גליקליכער געדאנק. ער האָט האסטיג אויסגעשאָטען דיא טאבאק, האָט אָנגעפילט דיא פושקע מיט זאמד און האָט עס ווידער אוועקגעשטעלט אויף דעם זעלבען אָרט. ווען דיא אלטע האָט דאָס שפעטער אויסגעפונען און האָט איהם געפרעגט פארוואָס ער האָט דאָס געטהאָן, האָט ער האסטיג און שארף געענטפערט : „ווייל איך האס דיך!“

דיא פאמיליע סאמסאָן היינע האָט זיך דערווייל פערמעהרט; נאָך הארריי אין דעם יאָהר 1800 איז געבאָרען געוואָרען זיין שוועסטער שארלאָטטע, אין 1805 זיין ברודער גוסטאוו און אין 1807 דער אינגסטער ברודער מאקסימיליאן. הארריי'ס בעסטער פריינד איז צו יענער צייט געווען יאָזעף נייציג, א זוהן פון א שכן מיט איהם צוזאמען איז הארריי געגאנגען אין חדר ביי א אידישען מלמד מיט'ן נאָמען רינטעלזאָהן.

אָבוואָהל הארריי איז געווען זעהר בעפריינדעט מיט יאָזעף נייציג, פון דעסטוועגען האָט דאָס אמאָל פאסירט דאָס נייציג האָט איהם געטראָפען מיט א שטיין אין קאָפּ און ער איז געקומען

צו לויפען אהיים א פערבלוטיגטער. אין עטליכע יאָהר שפּעטער ווען דיעזע חברים זיינען געוועזען אין באַנק האָט נייציג דערמאָהנט היינע׳ן אַן דער יוגענד־פּאסירונג. היינע האָט א שמייכעל געטהאָן און האָט איראָניש בעמערקט: „ווער וויים, אפשר האָט דאָס געדארפט אזוי זיין! ווען דו וואָלסט מיר דאן ניט געטראָפען אין דעם פּאָטעטישען אָדער און וואָלסט מיר דעם קאָפּ ניט געעפענט, וואָלט איך אפשר קיינמאָל קיין דיכטער ניט געוואָרען“.

זיין שוועסטער שאַרלאָטטע האָט הארריי געליעבט כמעט אזוי שטארק וויא זיין מוטטער. ווען ער פלעגט נור עפענען דיא אויגען בעגינען, פלעגט ער באלד פרעגען אויף זיין שוועסטער, מיט איהר פלעגט ער שטענדיג פערברענגען. ווען דיא אנדערע מיטגליעדער פון דער פאמיליע פלעגען נאָך ליעגען אין געשמאק־סטען שלאָף פלעגען זיך שוין הארריי און שאַרלאָטטע צוזאמען שפּיעלען — זיי פלעגען זוכען גראמען. דיעזע טיעפע ליעבע האָט נאכהער דער דיכטער ארויסגעצייגט אין דיא בריעף צו זיין שוועסטער.

שוין אין זיין פריהעסטער יוגענד האָט היינע ארויסגעוויזען א געוויסע נערוועזיטעט, וועלכע איז מיט יעדען יאהר אַלץ גרעסער געוואָרען. הויך זינגען, קלאוויר שפּיעלען און יעדער ליארם איז איהם געווען אונאנגענעהם און האָט איהם פערשאפט געוויסע נער־ווענע אונרוהיגקייט און זאָגאר שמערצען. אפילו זיין שוועסטער, וועלכע האָט געהאט א׳ן אנגענעהמע, זיסע און קלינגענדע שטימע, פלעגט ער זעהר אָפט זאָגען: „ליעבע שוועסטער, שריי ניט אזוי הויך“. זיין געהער איז געווען אזוי שארף, אז ער האָט געהערט ליעגענדיג אין בעט אלעס, וואָס מען פלעגט ריידען אין דרויסען. צווישען זיינע שול־חברים איז ער שטענדיג געווען איינער פון דיא ערשטע. אויסער דעם וואָס ער האָט געהאט א טהייערען קאָפּ און זעלטענע פעהיגקייט שנעל און ריכטיג צו פערנעהמען א זאך, האָט ער נאָך דערצו בעזעסען א גרויסען חשק צום לערנען. זיין התמדה איז געווען זעהר שטארק. ער פלעגט ניט מיעד ווערען קומענדיג פון דער שולע צו זיטצען ביז שפּעט אין דער נאכט

און מאכען זיינע לעקציאָנען. זיין מוטטער האָט מורא געהאט פאר זיין צו גרויסע אנשטרענגונג און פלעגט איהם אָפט הייסען אוועקלעגען דיא ביכער און רוהען אָדער זיך ביי עפּעס אמוזירען און צערשטרייען. עס איז איינשטיממיג אנגעוויעזען פון אלע זיינע צייטגענאָססען אז שוין דאן האָט זיך אָנגעפאנגען ארויסצייגען זיין פּאָעטישער טאלאנט. דאָס זיינען נאָך געווען צארטע קנאָספּען, ניט ענטוויקעלט און האָבען זיך ערשט שפּעטער געעפענט אלס צייטיגע בלומען פול זאפט און פארפום. דיא ערשטע סיבה דורך וועלכע זיין טאלאנט האָט זיך צום ערשטען מאָל בעוויעזען איז געווען פאָלגענדע:

שארלאָטע האָט בעזוכט א קלויסטער־שולע, וואָס איז געפיהרט געוואָרען פון „היילינע שוועסטער" (מאָנאשקעס). איינמאָל האָט איינער פון דיא לעהרער דערצעהלט דיא שילערינען א געשיכטע, וועלכע זיי האָבען געדארפט אין דער היים אויסשרייבען אויף א פּאַפּיער און ברענגען אין דער שולע. קומענדיג אהיים האָט זיך שארלאָטע געזעצט צו דער ארבייט, אָבער זיא האָט זיך אויף קיין פאל ניט געקענט דערמאָהנען דיא געשיכטע. זיא האָט געוויינט מיט ביטערע טרעהרען און ווען הארריי איז פּלוצלונג צוגעגאנגען צו איהר און געפרעגט: „וואָס איז געשעהען?" האָט איהם שארלאָטע דערצעהלט פאר וואָס זיא וויינט. ער האָט איהר געטרייסט און געבעטען, זיא זאָל זיך נאָר דערמאָהנען כאָטש עטוואָס פון איהר לעהרערס געשיכטע און דאן וועט שוין אלעס רעכט זיין. אין א שטונדע ארום האָט איהר הארריי געבראכט דיא גאנצע געשיכטע אויפגעשריעבען אויף א פּאַפּיער. פאר גרויס שמחה, וואָס זיא איז בעפרייט געוואָרען פון אזא שטיקעל ארבייט, האָט זיא דאָס צומאָל ניט איבערגעלייענט. זאָנדערן עס אריינגעלעגט צווישען איהרע שול־ביכער און עס איבערגעגעבען דעם לעהרער. דער לעהרער האָט איבערגעקוקט דיא פּאַפּיערען פון אלע שילערינען, האָט מאנכעס קאָריגירט און אָבגעגעבען צוריק, אָבער דאָס פּאַפּיער פון שארלאָטע האָט ער בעהאלטען ביי זיך. נאָך דער שול־צייט האָט ער איהר צוגערופען און געפרעגט, ווייזענדיג

אויפ'ן העפט „ווער האָט דאָס געשריעבען ?“ ניט פיעל טראכטענ-דיג האָט שארלאָטע געענטפערט : „איך !“

„איך וועל זיך אויף דיר ניט בייזערען און וועל דיר אויך קיין פּאָרווירפע ניט מאכען“ — האָט דער לעהרער ווייטער ערקלערט — „נאָר זאָג מיר, ווער האָט דאָס געשריעבען ?“ פערשעהמט פון איהר ליעגען־זאָגען האָט נעבאך שארלאָטע מיט ארונטערגעלאָזענע אויגען אָנגערופען דעם נאָמען פון דעם ריכטיגען פערפאסער. „דאָס איז א מייסטערווערק !“ האָט דער לעהרער אויסגערופען, וויזענדיג דיא פערפאסונג צו אלע לעהרער, וועלכע האָבען מודה געווען, אז דאָס איז א מייסטערשטיק. ווען שארלאָטע האָט דערהערט לעזענדיג דיא געשיכטע האָט זיא זיך דערשראָקען. דאָס איז געווען א פאנ-טאסטישע צויבער־מעשה'לע פון גייסטער און רוחות. דיא זאך איז געווען אזוי שעהן און מייסטערהאפט דערצעהלט, אז דער לעה-רער איז האסטיג אוועק צו שארלאָטעס עלטערן און בעגריסט מאדאם בעטטי היינע מיט איהר זוהן'ס גרויסע פעהיגקייט און זעלטענעם טאלענט. מען האָט באלד גערופען דעם אינגעל. ער איז אָבער ביי אלע שבחים, וואָס דער לעהרער האָט איבער איהם געזאָגט, געבליעבען גאנץ קאלט, דען ער האָט געגלויבט, אז ער האָט גאָר ניט אויפגעטהאָן אזא גרויסע זאך און האָט ניט עטוואָס בעזאָנדערעס געשאפען.

דעם מאנוסקריפּט פון דיעזער שול־ארבייט האָט דיא מוטטער בעהאלטען, אָבער דאָס איז פערברענט געוואָרען אין האמבורג צוזאמען מיט דעם דיכטערס אנדערע מאנוסקריפּטען און דאָקו-מענטען פון זיין יוגענדצייט. אויסער אנדערע קענטניסע האָט הארי אויך געלערנט טאנצען, צייכנען און מוזיק, אָבער ער האָט צו דיא זאכען קיין איבעריגען חשק ניט געהאט און זיין גאנצע לוסט איז נאָר געווען צו ליטעראטור. אפילו גריכיש און לאטיין האָט היינע שפּעטער ניט געלערנט מיט אזא ערפאָלג וויא דיא דייטשע שפּראכע, איהר פּאָעזיע און פילאָזאָפיע.

פון אלע, וואָס איז ביז אהער געזאָגט געוואָרען, איז צו זעהן, אז דיא ערציעהונג, וועלכע דיא קינדער האָבען געקריגען אין דעם

הויז היינע, איז געווען א רייכע און פיעלזייטיגע, איין מעטהאָדישע, אָבער וויא עס שיינט, איז זיא דאָך ניט געווען אזעלכע, וואָס זאָל אויסבילדען אין גאנצען דאָס הארץ און דעם גייסט — עס האָט איהר געפעהלט דיא רעליגיאָן. דיא רעליגיעזע ערציעהונג פון דיא קינדער איז כמעט אין גאנצען פערנאכלעסיגט געוואָרען. דער פאטער און דיא מוטטער, אָבוואָהל ניט קיין פריידענקער, זיינען אָבער געווען זעהר טאָלעראנט און האָבען זיך ניט אָבגעשראָקען פאר פרייע געדאנקען אין דער רעליגיאָן. פון רעליגיעזע צערעמאָניען האָבען זיי ווענוג געהאלטען. דיא מוטטער, זייענדיג האָכגעבילדעט און א סך בעלעזען האָט פון דעסטוועגען געגלויבט שטרענג אין „אחדות הבורא“, דער פאטער אָבער איז ניט געווען קיין צו גרויסער מאמין און קיין איבעריגער אפיקורות, ער איז אין רעליגיעזער בעציהונג געווען אינדיפערענט. דיא קינדער זיינען דארום געווען ווייט פון רעליגיאָן — זיי האָבען דאָס בעטראכט אלס א'ן איבעריגע זאך, אלס א לאסט.

אויסער דאָס קארגע ביסעל אונטעררי כט אין העברעאיש, וואָס היינע האָט סתם פון יוצא וועגען געקריגען ביי דעם אידישען מלמד רינטעלזאָהן, האָט ער פון אידישקייט ווענינ געוואוסט. נאָכדעם וויא ער האָט בעזוכט דעם חדר אונגעפעהר א יאָהר, האָבען דיא עלטערן איהם אוועקגעגעבען אין דיסעלדאָרפער לייסיאום, א העברערע לעהראנשטאלט אין א יעזואיטישען קלויסטער פון פראנציסקאנער מאָנאכען, געגרינדעט פון פראנצויזען. זיינע עלטערן האָבען ניט געקוקט וואו זייערע קינדער לערנען כל זמן זיי האָבען געוואוסט אז דיא לעהרער זיינען גוטע און געבילדעטע מענשען.

היינע האָט ערהאלטען פון זיינע עלטערן א ווידערשפּרעכענדען כאראקטער. זיין מוטטער איז געווען א שטארקע דייטשע פאטריאָטין, וועלכע האָט געליעבט דייטשלאנד מיט איהר גאנצער נשמה. דער פאטער דאגעגען איז געווען א פריינד פון דיא פראנצויזען און א גרויסער פערעהרער פון נאפּאָלעאָן, וועלכער האָט דאן בעזיעגט דייטשלאנד און האָט געגעבען דיא אידען אלע רעכטע און פרייהייטען מיט יעדען דייטשען בירגער צוגלייך. ביי דער

פאמיליע היינע האט געהערשט דיא גרעסטע ליעבע און האכאכטונג צו דעם פראנצאזישען קייזער און זאגאר היינעס מוטטער האט ניט געוואגט עפענטליך צו רעדען געגען דיא פראנצויזען. אין א בריעף צו איהרע א פריינדין בעקלאגט זיא זיך אבער, וואס דער פרעמדער, דער פראנצויז, האט זיך ארייננעבאפט אין דייטשלאנד און איין דייטש צום צווייטען רעדט ניט מעהר מיט אזא ליעבע אין דאס ליעבע דייטש וויא אמאל. סאמסאן היינע האט שטארק ליעב געהאט און פערגעטערט סאלדאטשינע און האט בעטראכט דעם קייזער נאפאלעאן אלס א זעהר פריינדליכע פערזאן, וועהרענד בעטטי היינע האט געשוועבט צווישען האס און בעוואונדערונג. אונטער אזעלכע קאנטראסטען האט זיך האררי אויפגעצויגען פון זיין פריהעסטע קינדהייט אן. מען מוז זיך פאזיטיוו מיט דיא אלע זאכען רעכענען ווען מען וויל פערשטעהן היינעס גאנצעס דיכטערי־שעס שאפען און בעגרייפען דעם פאעט דורך און דורך.

צו צוועלף יאהר האט היינע געמאכט זיין ערשטעס געדיכט. דאס איז געוועזן א געבורטסטאג פאעם, וועלכעס דערמאהנט אן א לאנג־פערגעסענעם דייטשען דיכטער קלאמער שמידט. דאס געדיכט האט היינע געמאכט צום האכצייטס־טאג פון זיינע עלטערן און עס לעזט זיך אונגעפעהר אזוי:

און קענט איהר שאפען איבער אונגליק און גליק
א, איהר געטטער! בענשט מיר אט דעם אויגענבליק,
וואס ברענגט צוריק דיא זיסע, הייליגע שטונד,
וואס האט געשלאסען מיינע עלטערנס בונד.

דיסעלדארף, דעם 1טען פעברואר, 1813.

אין א קורצער צייט נאכדעם האט היינע געדיכטעט א גרויס־ארטיגעס געדיכט פול קראפט און פרישקייט און עס לויפט אין דעם זעלבען סטיל, וואס היינע׳ס בעריהמטע פאעמא „אטטא טראל“. דיעזעס געדיכט „וויינעבערגיאדע“ אין צוויי געזאנגען האט היינע געמאכט אויף זיינעם א חבר. דיא „וויינעבערגיאדע“ געפינט זיך ניט אין זיינע געזאמעלטע ליעדער און איז ערשט שפעטער פער־עפענטליכט געווארען. לויט היינע׳ס אייגענע בעהויפטונג איז

זיין ליעד „בלשצר“, וועלכער געפיענט זיך אין „בוך דער ליעדער“, געוועזן זיין ערשטע פּאָעטישע שאפונג. ער זאָגט, אז ער האָט דאָס געדיכט געשריעבען איידער ער איז נאָך אלט געוועזן פולע זעכצעהן יאָהר. דיא בעגייסטערונג צו דיעזען פּאָעטישען פערל, ערקלערט היינע, האָט ער געקראָגען פון דעם „ויהי בחצי הלילה“, וואָס ווערט געזאָגט אין דער הגדה ביי דער צווייטער סדר נאכט. דאָרט ווערען אויסגערעכענט אלע נסים, וואָס גאָט האָט געוויעזען אין דיעזער נאכט און עס ווערט אויך דערמאָהנט דיא מפּלה פון דעם קעניג בלשצר, וואָס האָט אין דער דאָזיגער נאכט געטרונקען וויין פון דיא כלים, וועלכע ער האָט גענומען פון בית המקדש, וויא ער האָט געלעסטערט גאָט און איז אין דערזעלביגער נאכט גע'הרג'עט געוואָרען פון זיינע אייגענע דיענער. היינע האָט דערפון געמאכט אן אונשטערבליכעם געדיכט.

איינער פון היינע'ס הויפּט יוגענד פריינד פון יענער צייט איז געוועזן א געוויסער כריסטיאן זעטהע. פאר איהם האָט ער שפּעטער אויסגעגאָסען זיין הארץ וואָס איז פערוואונדעט געוואָרען פון דיא ערשטע ליעבעס פיילען פון אונגעלונגענער ליעבע. היינע האָט שטארק געליטען פון זיינע שול-קאָלעגען פאר זיינע שפּאָטליעדער, וואָס ער פלעגט אויף זיי מאכען און ער האָט אויך ניט ווייניג געליטען אלס איד. אבער שוין אלס אינגעל האָט ער פערשטאנען צו טרעפען זיינע קריסטליכע געגנער מיט שארפע וויצען און קלוגע שטעכווערטלעך, וואָס פלעגט זיי נאָך מעהר אויפרייצען געגען איהם און ער האָט דערפון קיין נחת ניט געהאט. נאָך אין יענער צייט האָט זיך האררי בעקענט מיט א זעלטענעם אינגעל, דער זוהן פון א אידישען קאָרענהענדלער, וועלכער האָט געהאט א נאָמען פאר אן „אפּיקורות“. דיעזער אינגעל האָט איהם געזוכט בעקאנט צו מאכען מיט דיא ווערק פון שפּינאָזא און פלעגט מיט איהם שטונדען לאנג דיסקוטירען און פילאָזאָפירען איבער גלויבען און יודענטהום. דיעזער אויפגעקלערטער אינגעל האָט געהאט א שטארקען איינפלוס אויף היינע'ס שפּעטערדיגע מיינונגען וועגען אידישקייט. אויסער דעם האָט האררי געקראָגען צו לעזען פון זיין מוטטער דאָס

בעריהמטע ווערק „דאָן קיכאָט“, פון סערוואנטעס, און דיא וואונ־
דערליכע רייזע־בעשרייבונגען פון סוויפט, וועלכע האָבען אויף זיין
פאנטאזיע א גרויסען רושם געמאכט.

אונטער דיעזער גאנצער צייט איז האררי געוועזן א פראנצויזי־
שער פאטריאָט. ער איז געוועזן איינשטימיג מיט זיין טאטען, אז
מען דארף שעטצען נאפּאָלעאָנען פאר זיין פריינדשאפט צו אידען.
אָבער דיא פּאָליטישע לאגע האָט זיך געביטען. נאפּאָלעאָן האָט
פלוצלינג געהאט זיין שרעקליכע מפלה אין רוסלאנד. דאָס האָט
דיא דייטשען געמאכט א ביסעל שטייפער ביי זיך און זיי האָבען
אָנגעהויבען צו דענקען וועגען אראָפּוואַרפען פון זיך דעם יאָך פון
דיא פראנצויזען. אויף דעם הימעל פון דיא דייטשע אידען האָ־
בען זיך ווידער אָנגעהויבען קלייבען שווארצע וואָלקען. דיא
פרייהייט און דיא רעכטען וואָס דער פראנצויזישער קייזער האָט
זיי געגעבען האָבען פערלאָרען ביסלעכווייז זייער אמת'ן גלאנץ.
דער דייטשער פאטריאָטיזמוס האָט ווידער אויפגעפלאקערט און
האָט אויך מיטגעריסען מיט זיך דעם יונגען האררי אויף אזוי
ווייט, דאָס ווען פרידריך ווילהעלם דער דריטער האָט דען 17טען
מערץ, 1813, ארויסגעלאָזען זיין בעריהמטען אויפרוף פון קאליש
צום קאמפף פיר דייטשע פרייהייט, האָט זיך האררי אָנגעשלאָסען
אָן א רעגימענט פון יונגע דייטשע וואָלאָנטירען.

צווייטער קאפיטעל.

דיא עלטערן ווילען מאכען היינען פאר א סוחר, דעם דיכטער'ס ליטע־ראַרישע טהעטיגקייט אין פראַנקפורט אם מיין. היינע'ס אונרוהיג־קייט אין האמבורג. זיין בעריהמטער בריעף צו געטהע. היינע'ס ערשטע ליעבע. דער פאגראם אויף אידען אין האמבורג. היינע'ס אריינטרעטען אין דער אוניווערזיטעט פון באָנן.

דיא צייט שטעהט ניט אויף איין אָרט. האררי איז עלטער געוואָרען און זיין מוטטער האט אָנגעפאנגען צו קלערען פיר איהם א תכלית. נאָך פיעל קלערען און נאכדיינקען איז זיא געקומען צום בעשלוס, אז איהר עלטסטער זוהן זאָל ווערען א קויפמאן. אין יענער צייט זיינען א סך אידען אויפגעוואקסען און גליקליך געוואָ־רען ביים מסחר. היינע זאגט אליין אין זיינע „מעמוארען“, אז „דאָס הויז ראָטהשילד, מיט וועלכע מיין פאָטער איז געוועזען גוט בעקאנט, האט שוין דאן אָנגעפאנגען זיין פאבעלהאפטע קאריערע און א סך אנדערע פירסטען פון באנק און אינדוסטרי זיינען פאר אונזערע אויגען געשטיגען צום העכסטען פינאנציעלען גליק. מיין מוטער האט אלזאָ ערקלערט, אז יעטצט האט געשלאָגען דיא מי־נוט, אין וועלכער א מענש מיט א גוטען קאָפּ זאָל זיך דערהויבען צום העכסטען שטאפעל פון הצלחה. זיא האט דארום בעשלאָסען איך זאָל ווערען א געלדמאכט און יעצט מוז איך איבער הויפט לערנען פרעמ־דע שפראכען, בעזאנדערס ענגליש, געאָגראפי, בוכהאלטעריע, קורץ אלע זאכען וועגען ים און יבשה, וואָס זיינען נויטיג צו א וועלט מסחר“.

האררי היינע איז שוין דאמאָלס געוועזען א הויפט אינטעליגענ־טער אינגעל און דיא סיבה, פאר וואָס זיין מוטטער האט איהם גע־וואָלט אָבריסען פון שטודירען און מאכען פאר א קויפמאן, ער־

קלערט זיך נאָר דערמיט, וואָס זייט דיא דייטשען האָבען ווידער געקראָגען דיא ממשלה ביי זיך אין לאנד, האָבען זיי געוואָלט פער־טרייבען דיא אידען פון דיא אוניווערזיטעטען. אידען האָבען אפילו געמעגט שטודירען, אָבער קיין פּראָפעסאָר שטעלע האָבען זיי ניט געטאָרט פערטרעטען. זיי האָבען אויך ניט געטאָרט זיין קיין אדוואָקאטען. מעדיצין איז נאָך געוועזן דאָס איינציגע, וואָס אידען האָבען געמעגט פּראַקטיצירען, אָבער דערצו האָט הארריי קיין חשק ניט געהאט.

דיא ערשטע פּראָבע איז געמאכט געוואָרען: נאכדעם וויא היינע האָט געענדיגט דיא גימנאזיום איז ער אין הערבסט פון דעם יאָהר 1814 איינגעטרעטען אין א קאָמערץ שולע אין דיסעלדאָרף אום דאָרט דיא וויסענשאפט פון האנדעל צו שטודירען. דאָ האָט זיך אָבער שוין ארויסגעוויזען היינע'ס שוואכער חשק צו מסחר אָדער וויא ער אליין רופט דאָס „קרעמעריי". אָנשטאָט צו לער־נען דעם וועקסעל־געשעפט, בוכהאלטעריע און חשבונות פון פּראָ־צענט און פּראָפּיטען האָט היינע געשריעבען פּאָעזיע און געמאכט שפּאָט ליעדער און סאטירען אויף מאנכע פון דיא לעהרער און זיינע שול־קאָלעגען. נאכדעם אָבער וויא ער האָט זיך קוים מיט צרות אויסגעלערנט דעם „אלף בית פון האנדעל", האָט איהם דער פאָטער אין אנפאנג פון דעם יאָהר 1815 מיטגענומען נאָך פראנק־פורט אם מיין בעקאנט צו מאכען מיט דער גרויסער קאָכדיגער האנדעלס וועלט. זייענדיג פערזאָרגט מיט דיא בעסטע רעקאָמענ־דאציעס איז עס געלונגען סאמסאָן היינע ארייצובריינגען זיין זוהן אין קאנטאָר פון דעם רייכען באנקיר רינדסקאָפּ אלס וואָלאָנטיר. דיא באנק איז געוועזן פיר היינען א צו קאלטער, אומעטיגער אָרט. ער האָט זיך דאָרט געפונען וויא אין א געפענגניס. דיא טרוקענע ציפער האָבען איהם מיאוס געמאכט דאָס לעבען און אין דריי וואָכען ארום איז ער פון דאָרט אוועק. היינע זאָגט אין זיינע שריפטען, אז ער האָט געוואָלט ווערען א באנקיר, ער האָט שוין דאן פערשטאנען און געוואוסט, „אז געלד איז דיא וועלט". אָבער ער האָט אויף קיין פאל ניט געקענט איבערמאכען זיין נאטור,

וועלכע האָט זיך ניט געקענט איבערגעבען צו דעם טרוקענעם, איינ־טאָניגען קלאַנג פון דער מטבע. אין יענער צייט האָט זיך דאָס היינע צום ערשטען מאָל בעקענט מיט לודוויג בערנע, דעם גרעסטען און שארפסטען קריטיקער, פאר וועלכען אלע אקטיאָרען און אקטריסעס פון פראנקרייך פלעגען ציטערען וויא פאר פייער. בערנע האָט דאַן געמאכט א שטארקען איינדרוק אויף היינען, וועלכער האָט שוין ארויסגעוויעזען א גרויסע אינטערעסע פיר ליטעראַטור.

האררי איז בלויז געווען א קורצע צייט אין פראנקפאָרט, אָבער דאָס איז איהם שטארק צוניטץ געקומען. דיא פראנקפורטער „יור־דענגאס“, דיא „גהעטטאָ“, דער אידישער מסחר, דער גאנצער האנ־דעל און וואנדעל פון יענער שטאָדט האָט איהם געגעבען שטאָף צו שרייבען שפּעטער זיין בעריהמטען „ראַבבי פאָן באכראך“ און אנ־דערע לעבעדיגע און קונסטפאָלע שילדערונגען פון פראנקפורט, וועל־כע ער האָט אין גרונט גענומען פיינד געהאט און גערופען א „נעסט פון קרעמער“. נאכדעם וויא ער האָט פערווײַלט עטליכע חדשים אין פראנקפורט איז ער געקומען צוריק אהיים נאָך דיסעלדאָרף. אין א יאָהר ארום אָבער האָט היינע וויעדער פערלאָזען זיינע על־טערען און איז אוועק נאָך האמבורג. דאָרט האָט ער אנפאנגס גע־ארבייט אין באנק־געשעפט פון דער פירמא העקטער עט קאָמ־פּאני, פון וועלכער זיין אָנקעל, סאָלאָמאָן היינע, איז געווען א שותף. דיא שטאָדט האמבורג האָט געמאכט אויף היינען א שלעכטען איינדרוק. ער האָט ניט געליעבט יענע מענשען, ער האָט ממש פיינד געהאט דיא גאסען, וועלכע האָבען אויף איהם דעם ערגסטען איינ־דרוק געמאכט. אָבער גראדע אין יענער שטאָדט, אויף וועלכע ער האָט ניט געקענט קוקען, האָט געוואוינט יענע שעהנע פרוי, וואָס האָט אָנגעצונדען אין היינע׳ס הארץ דעם ערשטען ליעבעס פייער. אין האמבורג האָבען זיך אָנגעפאנגען זיינע „יונגע ליידען“, דאָרט האָט ער צום ערשטען מאָל דערזעהן יענע צויבער־געשטאלט, וואָס איז איהם געבליעבען אייביג אין דער נשמה און האָט איהם געדיענט אלס פאָרבילד צו אלע פרויען, וואָס ער האָט שפּעטער בעזונגען. היינע׳ס ליעבע איז געווען א פלאַם פייער, וואָס האָט איהם פער־

צעהרט דאָס לעבען. אין זיינע גליהענדע ליעבע ליעדער רופט היינע זיינע געליעבטע מיט פערשיעדענע נעמען, וויא מאָללי, צור־ליימא, עוואלינא, אטטאליע א. ז. וו. אָבער דאָס זיינען אלץ אנדערע נעמען פון דיא זעלבע זיסע פרויענגעשטאלט, וועלכע איז ניט געווען קיין אנדערע וויא אמאליע היינע, דיא מיטלעסטע טאָכטער פון זיין רייכען אָנקעל דעם באנקיר סאלאמאָן היינע פון האמבורג.

היינע האָט געליעבט זיין קאָזינע מיט א ליעבע וואָס איז מעהר וויא ליעבע, אָבער זיא האָט איהם קיין אויפמערקזאמקייט ניט געשאָנקען. א באנקיר'ס א טאָכטער, אויפגעצויגען צווישען דעם קלאַנג פון גאָלד און זילבער, האָט זיא ניט געהאט קיין אויער פיר דעם דיכטער'ס ליעבעס־ווערטער און קיין הארץ פיר זיינע ליידען. זיא האָט איהם פערביטען אויף אן אנדערען. זעהענדיג, אז זיין ליעבעס חלום האָט זיך ניט פערווירקליכט, האָט ער שוין גענומען צווייפלען אין ליעבע און אין דעם געשמאק פון פרויען אין ווערלען זיך געליעבטע. ער האָט דאן געשריעבען זיין בעקאנטעס געדיכט, וואָס קען זיך לעזען אין אידיש אויף אזא ארט:

א בחור ליעבט א מיידעל,
דאָך זיא אן אנדערען ליעבט;
דער אנדרער ליעבט אן אנדרע
און ווערט מיט איהר פערקניפט.

דאָס מיידעל הייראַט' נעבאַך,
זיא קלייבט ניט איבער מעהר.
דער בחור זעהט דיא צרות,
עס ווערט דאָס הארץ' איהם שווער.

דאָס איז אן אלטע מעשה,
דאָך בלייבט זיא שטענדיג נייו
און וועמען זיא פּאַסירט נאָר
דעם איז דיא וועלט פּאַרבייו.

זיין גאנץ הארץ האָט דאן היינע אויסגעגאָסען אין צוויי בריעף צו זיין חבר כריסטיאן זעטהע. אין דעם ערשטען בריעף שרייבט היינע, אז זיין גאנצער גליק איז, וואָס ער קען אויסגיסען זיין שווער געמיטה אין ווייכע ליעדער. ער האָט אָבער באלד חרטה און שרייבט, אז דיא לעטצטע צייט איז איהם דיא מוזע אויך אונטריי געוואָרען — „אויך א פרוי" — זאָגט היינע — „מען קען זיך אויף איהר אויך ניט פערלאָזען". אין זיין צווייטען בריעף בעקלאָגט ער זיך פאר זעטהע אויף דער ביטערער גלייכגילטיגקייט פון זיין קוזינע. ער וויינט נעבאך פאר יסורים, וואָס זיינע שעהנע ליעדער, וועלכע ער האָט פיר איהר געדיכטעט, האָבען ביי איהר גאָר קיין פנים ניט און זיא קוקט איבערהויפט אויף איהם מיט א גרינג שעטצונג. אין דעם צווייטען בריעף זאָגט ער שוין ווידער, אז דיא מוזע איז איהם דאָך טהייערער וויא דיא אונדאנקבארע געליעבטע, ווייל אין איהר געפינט ער דאָך א טרייסט אין זיין ביטערע לאגע. יענע ערשטע ליעדער האָט דאן היינע פערעפענטליכט אין אן אלטע, לאנג פערגעסענע צייטשריפט „האמבורגס וועכטער". זיין אייגענעם נאָמען האָט ער אונטער דיא ליעדער ניט געצייכענט. ער האָט דאָס ניט געקענט טהאָן, ווייל עס וואָלט ניט געפּאסט פיר זיין שטאנד אלס „סוחר". היינעס אָנקעל סאָלאָמאָן האָט איהם דאן אין יאָהר 1818 געעפענט א קאָמיסיאָנסגעשעפט אין ענגלישע מאנופעקטור וואארען אונטער דער פירמא „האררי היינע עט קאָמפאניע".

אָבער טאקע דערפאר, ווייל האררי היינע האָט ניט געקענט זיין „קויפמאן און דיכטער" צוזאמען, האָט ער געמוזט אין פריהלינג פון דעם יאָהר 1819 אויפגעבען זיין געשעפט און ווערען אויס קאָמיסיאָנער. סאלאמאָן היינע, וועלכער האָט געוואָלט מאכען פון זיין פלעמעניק א מיליאָנער, האָט ענדליך געמוזט אויפגעבען דיא האָפנונג. היינע'ס לאגע איז געוועזען א ביטערע און טרויעריגע. זיין רייכער אָנקעל האָט איהם געהאלטען פאר א טויגעניכטס, א לא יוצלח און האָט איהם ניט מעהר געשטיצט מיט אזא חשק וויא פריהער. קוים מיט צרות האָט ער זיך איינגעבעטען ביין זיין אָנ־

קעל ער זאָל איהם געבען דיא נויטיגע הילף ער זאָל קענען ווייטער־שטודירען. דער אָנקעל האָט איינגעווילינט, אָבער מיט דעם תנאי, אז ער זאָל שטודירען אלס אדוואָקאט און זיך איבערגעבען צו דעם סטודיום מיט לייב און לעבען.

איידער היינע האָט פערלאָזען האמבורג האָט ער נאָך דאָרט דערלעבט צו זעהן א פּאָגראָם אויף אידען. דער יודענהאס, וועלכער איז צו דער צייט פון דיא פראנצויזישע הערשאפט אין דייטשלאנד אין גאנצען פערשוואונדען, האָט זיך וויעדער אָנגעפאנגען. אין דיא רעסטאָראנען און ביער קעלערס פלעגט מען נאָר הערען זלזולים און קללות אויף אידען. א איד איז ממש ניט זיכער געווען ארויסצוגעהן אין גאס, דאָך צו אן עפענטליכע אטאקע אויף אלע אידען איז דאָס ניט געקומען ביז יענער צייט ווען היינע האָט געדארפט פערלאָזען דיא שטאָדט, וועלכע האָט זיך איהם אזוי אויך שוין איינגעגעסען אין דיא ביינער. דער המון עם האָט זיך פעראייניגט אין א גרויסע מאסע און מיט ווילדע געשרייען „העפּ!" „העפּ!" האָט זיא זיך ארויסגעלאָזען אין דיא גאסען שלאָגען אידען. צוויי נעכט נאָכאנאנד האָט מען געבראָכען שויבען אין אידישע הייזער. מען האָט געשלאָגען און ראבירט אידען ביז דיא שטאָדט פערוואלטונג האָט אויפ'ן דריטען טאָג ארויסגעלאָזען א פּראָקלאַמאציאָן, אז דער גארניזאָן איז גרייט צו שיסען יעדען רוהע שטערער. דיעזע ווארנונג האָט בערוהיגט דיא בלוט־דורסטיגע מאסע. דיעזער שענדליכער פּאָגראָם אויף זיינע אידישע ברידער האָט געמאכט אויף היינען אן אייביגען איינדרוק און האָט איהם אָנגעפיללט מיט כעס, מיט גאל און ביטערנים אויף דיא קריסטען, וועלכע בעריהמען זיך מיט זייער קריסטליכער ליעבע. דיעזען פּאָגראָם האָט היינע אימער געדענקט און האָט געגאָסען אויף דיא שונאי ישראל זודיגע פעך און שוועבעל. ער האָט אויסגעליידיגט אויף דיא דייטשען זיין גאנצען ברענענדען צאָרען, וועלכער האָט זיי שווארץ געמאכט אין דיא אויגען פון אלע גערעכטע מענשען.

אין זומער 1820 האָט היינע פערלאָזען האמבורג און איז אָבגעפאָהרען צוריק נאָך דיסעלדאָרף, צו זיינע עלטערען, אָנצופאנגען

דיא נויטיגע פאָרבערייטונגען פאר אן אוניווערזיטעטס עקזאמען. מען האָט שוין דאן געוואוסט אין זיין געבורטסשטאָדט, אז ער מאכט שעהנע פערזען און א סך דאמען פלעגען איהם בעטען ער זאָל זיי עפּעס אָנשרייבען אין זייערע אלבומס. דאמאָלס האָט דאָס היינע פערפאסט זיין וועלט בעריהמטעס געדיכט „דיא צוויי גראַנאדירע”, וועלכע זיינען געווען אין רוסלאנד געפאנגען און ווען זיי זיינען געקומען אין דייטשלאנד, האָבען זיי געהערט, אז זייער קייזער נאפּאָלעאָן איז געפאנגען. מאקס קרייצער האָט באלד געזעטצט דאָס געדיכט אין מוזיק און האָט דאָס געווידמעט דעם פראנצויזישען מארשאל סאולט. דיא „צוויי גראנאדירע” איז באלד געוואָרען זעהר פּאָפּולער צווישען פאָלק און אין דייטשלאנד גראדע וויא אין פראנקרייך האָט מען דאָס א סך געזונגען. אין הערבסט פון דעם זעלבען יאָהר 1820 איז היינע אָבגעפאָהרען נאָך באנן אריינצוטרעטען אין דער דאָרטיגער אוניווערזיטעט.

איידער האררי איז נאָך אָבער דאָרט ריכטיג אויפגענומען געוואָרען אלס שילער, איידער ער איז נאָך רעכט מעטריקולירט געוואָרען, האָט שוין פאסירט א געשיכטע, וואָס האָט איהם פערוויקעלט אין א פּאָליטישע אונטערזוכונג. דיא באָננער אוניווערזיטעט איז דאן געווען ארומגערינגעלט פון רעגיערונגס־שפּיאָנען, וועלכע האָבען געהיט יעדען סטודענט, וואָס האָט נאָר געהאט עפּעס א פרייע מיינונג. דיא רעגיערונג האָט געוואָלט ערציהען א דור מיט געהאָרכזאמע שקלאַווען און האָט געציטערט פאר יעדען פרייען געדאנק. אָבער טאקע דערפאר אליין זיינען דיא סטודענטען געווען רעוואָלוציאָנעריש געזאָנען און האָבען דער רעגיערונג אויף להכעיס געהאט פרייע פערזאמלונגען. נאטירליך זיינען דיא בעסטע קינדער דייטשלאנד'ס געפאלען אויף דעם מזבח פון דער רעגיערונג'ס טיראניי. ווען היינע איז געקומען אין באָנן, האָט ער דאָרט געפונען זיין אמאָליגען חבר און הויז־פריינד נייציג, וועלכער האָט איהם באלד בעקאנט געמאכט מיט א סך פון זיינע קאָללעגען. דיא פּאָליטישע אונטערזוכט איז ארויסגעקומען פון פאָלגענדער פאסירונג: דיא סטודענטען פון דער אוניווערזיטעט האָבען דעם

18טען אָקטאָבער געמאכט אן אָפענע פערזאמלונג אויסען שטאָדט, א נייי־יאהרס פעסט לכבוד א גרויסע פּאָליטישע געשעהענים. ביי דיעזער פערזאמלונג האָט זיך גראָד געפונען א גלח, וואָס האָט זיך אוועקגעשטעלט און געהאלטען א פייערדיגע רעדע, אז מען זאָל זיין גוט און פרום, גלויבען איז גאָט און אין קייזער און זיך לאָזען מקריב זיין פאר דעם הערשער פון פאטערלאנד. ווען דער גלח האָט געענדיגט זיין דרשה, האָט מען איהם גוט אויסגעזידעלט. באלד אויף מאָרגען אָבער איז ערשיענען אן ארטיקעל אין א דייטשע צייטונג, אז יאָזעף נייציג, היינע׳ס לאנדסמאן, האָט גע־האלטען א פייערדיגע רעדע, אין וועלכע ער האָט פערדאמט דעם קייזער און דאָס פאטערלאנד און האָט אויפגעפאָדערט דאָס דייטשע פאָלק עס זאָל זיך בעפרייען פון יאָך.

עס האָט זיך באלד אָנגעפאנגען א שטארקע אונטערזוכונג, אָבער מען האָט קיין זאך ניט געקענט אויסגעפינען. סיי וויא סיי אָבער האָט דאָס געהאט א שלעכטע ווירקונג אויף היינע׳ס אריינ־טרעטען אין אוניווערזיטעט. היינע און זיין פריינד נייציג זיינען געשטעלט געוואָרען אויף דער ליסטע אלס דיא לעטצטע שילער. מען האָט זיי אָנגעטהאָן צרות ביים עקזאמען און אויף היינען איבער־הויפּט האָט מען שטענדיג געהאט אן אויג. ערשט דעם 11טען דע־צעמבער, 1820, איז היינע איינגעשריעבען געוואָרען אלס יוריסטי־שער סטודענט אין דעם אלבום פון אוניווערזיטעט. צווישען דיא לעהרער פון דעם גרויסען באָננער לעהר־אנשטאלט האָט זיך אויך געפונען דער וועלטבעריהמטער דייטשער קלאסיקער, דיכ־טער, קריטיקער און פילאָזאָף ווילהעלם פאָן שלעגעל, וועלכער האָט איבערזעטצט שעקספּיער אין דייטש. דיעזער גרויסער מאן האָט געהאט אויף היינען דעם גרעסטען איינפלוס. ער האָט אנערקענט היינע׳ס טאלאנט אלס דיכטער און האָט איהם בעאיינפלוסט ער זאָל איבערזעטצען לאָרד באיראָן׳ס „מאנפריעד“ פון ענגליש אין דייטש, א זאך, וואָס איז היינע׳ן אויסגעצייכענט געלונגען. אויסער פּאָעזיע האָט היינע אויך דאמאָלס געשריעבען אן ערהאבענעם אר־טיקעל אין פּראָזא, וועלכער איז ערשיענען אין דער "קונסט־און־

אונטערהאלטונגס־בלאט". אין יענעם ארטיקעל האָט היינע ער־קלערט דעם שטאנדפונקט פון דער ראָמאנטישער פּאָעזיע און האָט זיך פּראָקלאמירט אלס איינער פון דיא כהנים גדולים אין דעם טעמפּעל פון דער ראָמאנטיק. היינע האָט דיא ערשטע צייט זעהר פלייסיג געלערנט און אָבוואָהל ער האָט געשריעבען בעדייטענדע זאכען אין פּאָעזיע און פּראָזא, האָט ער דאָך ניט פערנאכלעסיגט זיינע יוריסטישע סטודיען. ביסלעכווייז אָבער איז איהם דאָס שטודירען מיאוס געוואָרען. דיא „אייזערנע פּראזען" פון דיא גע־זעצע ביכער זיינען איהם געוואָרען צו הארט און ער האָט זיך א וואָרף געטהאָן אין דיא זיסע, ווייכע ארעמס פון דער הימלישער טאָכטער פון געזאנג. זיינע פריידען און ליידען פלעגט ער איהר פערטרויען. באָנן איז איהם ענדליך געוואָרען איבערדריסיג און ער האָט זיך בעשלאָסען צו בעזוכען דיא אוניווערזיטעט אין געט־טינגען. איידער היינע האָט פערלאָזען באָנן האָט ער שוין אָנגע־פאנגען צו דיכטען זיין דראמא „אלמאנזאר", וועלכע האָט איהם שפּעטער פערשאפט אזוי פיעל בלוטיגע שונאים. מיט דיא בעסטע רעקאָמענדאציעס איז היינע אָבגעפאָהרען נאָך געטטינגען צו שטו־דירען אין דער דאָרטיגער אוניווערזיטעט.

דאָ האָט זיך אָבער אָנגעפאנגען אן ערנסטע פּראגע. האררי'ס פּאָטער האָט געמאכט שלעכטע געשעפטען און עס איז ניט געוועזען דאָס נויטיגע געלד, וואָס א סטודענט אין געטטינגען דארף האָבען, ווען ער וויל ערשיינען צווישען מענשען. בעטטי היינע האָט דאַן פערקויפט איהרע ציערונג און האָט געשטיטצט איהר זוהן ער זאָל קענען געהן שעהן געקליידעט און האָבען שטענדיג מיטעל גענוג צו לעבען אין פערגניגען. אָבער אויך אין געטטינגען האָט זיך היינע בעגעגענט מיט א סיבה. ער האָט זיך צוקריעגט מיט א סטודענט, וועלכען ער האָט ארויסגערופען אויף א דועל און האָט דערפאר פערלאָרען דאָס רעכט צו שטודירען אויף זעקס מאָנאט. היינע האָט נעבאך אויסגעגאָסען זיין ביטער הארץ אין ריהרענדע פּערזען און האָט זיך בעשלאָסען צו פערלאָזען געטינגען און פאָרען נאָך בערלין. דאָס איז געוועזען אין דעם לעצטען טאָג אין פעברואר פון דעם

יאָהר 1821 ווען היינע איז מיט לייכטען זינן און מיט נאָך לייכטע־רער באגאזש אָנגעקומען נאָך בערלין. דער קאָנטראסט האָט אויף איהם א זעלטענעם רושם געמאכט. ער האָט זיך פּלוצלונג געפונען אין א רוישענדען, קאָכעדיגען ים פון מענשען, אין א ריעזענשטאָדט פול מיט לעבען, מיט טומעל, מיט ענערגיע, מיט טהעטיגקייט. דער יונגער טרוימער האָט זיך אויפגעכאפּט וויא פון חלום. דאָס נייע לעבען איז איהם געפעלען געוואָרען. ער האָט זיך ארייַנגעוואָר־פען אין דעם דאָזיגען ים און האָט זיך געלאָזען דיא וועללען זאָלען איהם טראָגען. עס האָט איהם ניט געארט וואוהין זיי וועלען איהם ברענגען. ער איז געוואָרען א לעבע מענש. דער טרוימערי־שער, ראָמאנטישער גייסט, וואָס האָט געלעבט און געהערשט אין איהם, איז אויף א ווײַלע איינגעשלאָפען. דאָס רעעלע, פּראקטישע לעבען פון דער גרויסער שטאָדט האָט איהם א ביסעל פערהארטע־וועט. אָבער דאָס איז ניט געווען אויף לאנג. דיא טרוקענקייט האָט איהם אָנגעפאנגען וועה צו טהאָן. דיא רעאקציאָן און איבער־הויפּט דיא שטרענגע צענזורע, וואָס האָט דאן געהערשט אין בערלין, איז איהם שטארק ניט געפעלען. ער האָט באלד אויסגע־פונען, אז בערלין גלאנצט נאָר פון אויבען, אז דיא גלייכע גאסען און דיא פּרעכטיגע מויערען זיינען נאָר שעהן פון דרויסען, אינע־וועניג אָבער הערשט א קאַלטעס רעאקציאָנערעס לעבען. דער בליאסק פון דיא מיליטערישע קאָסטיומען האָט איהם ניט פער־בלענדעט, אז ער זאָל ניט דערזעהען וואָס אונטער זיי שטעקט און וואָס זיי שטעלען מיט זיך פאָר. ער האָט אלץ קריטיקירט אין זיינע „בריעף פון בערלין“, וואָס זיינען ערשיענען אין פּרייסישע צייטונגען.

דיא אידישע אריסטאָקראטי פון בערלין האָט דאמאָלס געזוכט נאָכצוטאנצען דיא קריסטליכע אריסטאָקראטען, און איבערהויפּט האָבען זיך דיא רייכע, געבילדעטע אידישע מענער און פרויען גע־זוכט איינצושמייכלען ביי דיא קריסטען דערמיט, וואָס זיי האָבען פערהאסט זייער אייגענעם גלויבען. שמד'ען זיך איז געווען א עהרע ביי דיא אידישע אריסטאָקראטען און אריסטאָקראטקעס. און דיא

וואָס זיינען נאָך כלומר'שט געווען אידען, האָבען אויך פון דיא אידישקייט גאָר ניט געהאלטען. אין דער הויכער אריסטאָקראַ־טישער געזעלשאפט פון בערלין האָבען זיך דאן ארויסגעזעהען מיט בעזאָנדערען גלאַנץ דיא צוויי געטויפטע אידישע פרויען רחל לעווין און הענריעטע הערץ, מיט וועלכע היינע איז געווען גוט בעקאַנט און אין וועמעס געזעלשאפט ער פלעגט זיך אָפט געפינען. עס איז דאן געווען אין בערלין א גאַנצער רעדיל פון געטויפטע אידישע הערען און דאמען, מיט וועלכע היינע האָט פערקעהרט און וועלכע ער האָט אין הארצען פערהאסט אלס פערדאָרבענע מענשען, וואָס בייטען אוים זייער גאָט און זייער גאַנצען היסטאָרישען יחוס אויף א קריסטליכען קאָמפּלימענט. דיא איינציגע פרוי, וואָס ער האָט מיט א'ן אמת געשעצט און געאַכטעט מעהר פון דער גאַנצער באַנדע משומדת'טעס, איז געווען רחל לעווין. זיא האָט איהם ווירקליך געשטיטצט און פערעהרט, און ווען זיא איז אין דעם יאָהר 1833 אין בערלין געשטאָרבען, האָט היינע פערלאָרען א טהייערען פריינד. אין דער געזעלשאפט פון רחל לעווין האָט זיך היינע בעקענט מיט אזעלכע מעננער וויא אלעקסאנדער פאָן הומבאָלדט, ווילהעלם פאָן הומבאָלדט, פיכטע, כאמיזאָ, און מיט פרויען — אזעלכע וויא דאָראָטהעא מענדעלזאָהן, א טאָכטער פון משה מענדעלזאָהן, וואָס האָט זיך אויך געטויפט און הענריעטא הערץ. אין יענער געזעלשאפט האָט אויך פערקעהרט פרינץ לואים פערדינאנד און אנדערע. אין דיזער געזעלשאפט פלעגט מען נאָר פערגעטערן דעם דיכטער געטהע און מען האָט געזוכט צו געווינען היינע'ן אלס געטהעס א חסיד.

היינע האָט זיך אָבער ניט בענוגענט מיט דיזער קאָמפּאַניע און ער פלעגט פערברייינגען מאנכעס מאָל גאַנצע טעג אין דער חברה פון דייטשע דיכטער און דיינקער וואָס האָבען געהאט זייער הויפּט קוואַרטיר אין א וויינשיינק. דאָס איז געווען דיא דייטשע „משכילים שטיבעל" פון בערלין. דאָרטען פלעגט מען טרינקען, רויכערען און דיסקוטירען איבער הימעל און ערד, איבער מענשען און זאכען, איבער פילאָזאָפי, פּאָעזיע, קונסט, פּאָליטיק און סאָ־ציאלע עקאָנאָמיע. היינע האָט אין יענער „שטיבעל" א סך גע־

הערט און א סך געלערנט, ווייל דארט פלעגען ווירקליך פערקעהרען גרויסע מענשען. אָבער אויך דיעזע קאָמפּאניע האָט היינע'ן ניט געוואונען אין גאנצען. ער האָט זיך פון איהר ארויסגעריסען און האָט אָנגעפאנגען צו דיכטען זיינע געניאלע ליעדער. דיעזע אלע געזעלשאפטען האָבען נאטירליך געהאט אן איינפלוס אויף דעם יונגען דיכטער, אָבער זיי האָבען ניט געקענט צושטערען אין איהם זיין שטארקע, איינגעבאָרענע אינדיווידואליטעט אום איהם צו מאכען אלס איינעם פון ז י י ע ר ע. היינע האָט שוין דאן געהאט א סך געשריעבענע און געדרוקטע געדיכטע, וואָס זיינען ערשיענען אין צייט־שריפטען און ער האָט געפיהלט א פערלאנגען ארויסצו־געבען א פּאָעטישע זאמלונג. ער האָט דאן צוגעשיקט זיין מא־נוסקריפּט צו א פערלעגער אין לייפּציג, אין וועלכען ער בעט זיך, אז דער פערלעגער זאָל דרוקען זיינע ליעדער. אָבער דאָס איז איהם ניט געלונגען, דען ער האָט געקריעגען זיין מאנוסקריפּט צוריק מיט דער בעמערקונג, אז דיא פירמא האָט יעטצט צופיעל מאנוסקריפּ־טען און קען זיך מיט נייע ניט בעשעפטיגען.

אין דעם יאָהר 1821, אין מאָנאט דעצעמבער, זיינען אָבער דאָך ערשיענען היינע'ס ליעדער אין א בוך־זאמלונג און האָבען גע־מאכט פון זיך זעהר פיעל ריידען. עס האָט זיך אָנגעפאנגען א סדרה פון לויב און טאדעל. מאסען יונגע דיכטער האָבען אָנגע־פאנגען צו פּאראָדירען, נאָכמאכען היינע'ס ליעדער. עס האָט זיך דערזעהען א נייע טהעטיגקייט אין דער דייטשער ליטעראטור. מען האָט געהערט א נייע נאָטע, א נייעם טאָן אין דער פּאָעזיע. א סך פון היינע'ס פריינד זיינען אויס קנאה געוואָרען זיינע שונאים. היינע האָט דאן אָנגעפאנגען דיא קאריערע פון א גרויסען מענשען, וואָס קומט געבען דער וועלט א נייע זאך און טרעפט אויף זיין וועג פערשיעדענע מכשולים און צרות. דאמאָלס האָט זיך דאָס היינע בעקענט מיט דעם דיכטער קארל איממערמאן, וועלכער האָט גע־לויבט דעם יונגען אידישען פּאָעט און האָט נביאות געזאָגט, אז ער וועט געבען דייטשלאנד א נייע ליטעראטור. איממערמאן איז גע־בליבען היינע'ס אייביגער פריינד.

דריטער קאַפּיטעל.

היינע אַלס אידישער פּאַטריאָט איז געגען רעפאָרמירטען יודענטהום.
היינע'ס דראַמא „אַלמאַנזאָר" דריקט אויף געגען איהם אלע קריסטען
גלחים און סתם אַנטיסעמיטען.—היינע קיין דראַמאַטורג.—היינע
און געטהע בעגעגנען זיך.—דיא אידען פון האַמבורג מסר'ן היינען
פאַר זיין אָנקעל.—היינע'ס טויפע און זיין האַס געגען קריסטענ־
טהום.—ער האָט חרטה וואָס ער האָט זיך גע'שמד'ט.

צו דיעזער צייט, וואָס היינע איז געוועזן אין בערלין האָבען דאָרט געלעבט און געווירקט דיא בעריהמטע אידישע געלעהרטע און דיינקער לעאָפּאָלד צונץ, עדוארד גאנז און מאָזעס מאָזער. לעאָפּאָלד צונץ איז, אויסער זיינע גרויסע געלעהרזאמקייט אין פערשיעדענע וויסענשאַפטען, אויך געוועזן א גרויסער תלמודיסט און א טיעפער קענער אין אידישע חכמה. צונץ איז געוועזן דער אי־דישער שטאָלץ פון אלט בערלין און האָט פערנומען דיא העכסטע שטעלע אין דער בערלינער אידישער געמיינדע פון יענער צייט. דיעזע דריי אידישע גרויסע ליט צונץ, גאנץ און מאָזער האָבען פערשטאַנען וויא צו געווינען היינע'ן פיר זייער פאָלק. זיי האָבען געוואוסט וויא צו ווירקען אויף איהם און צו פעראינטערעסירען איהם אין דער לאַגע פון זיינע ברידער. זיי האָבען אויפגעבלאָזען אין איהם א פייער פון ליעבע צו אידישע געשיכטע, אידישע פּאָעזיע און אידישע קונסט. היינע, וועלכער האָט דאַן געלעבט אונטער גאַנץ אנדערע געזעלשאַפטען און פלעגט פערברייינגען גאנצע נעכט מיט לוסטיגע ברידער אין דיא ליטעראַרישע וויינשיינקען און אין רייכע אריסטאָקראַטישע, פּאָעטישע און עסטעטישע חברות, האָט דאָך געפונען צייט צו ריידען מיט דיא אידישע גדולים וועגען זיין פאָלק. היינע'ס הארץ און נשמה זיינען געוועזן גרויס געגוג פאַר אַלץ, וואָס עס איז שעהן און עדעל, פאַר אַלץ וואָס איז ווירדיג און ערהאבען. היינע איז געוועזן א איד. ער האָט געהאַט א אידיש הארץ, דען זאָנסט וואָלט מען איהם צו יענער צייט ניט געקענט

פעראינטערעסירען אין אידישקייט. זייענדיג ארומגערינגעלט פון דער אידישער געטויפטער אריסטאָקראַטי פון דיא שעהנע און געבילדעטע משומדת'טעס, איז ער דאָך געבליעבען א איד אין דער נשמה און האָט געליעבט זיין פאָלק.

גאנז, צונץ און מאָזער האָבען דעם 27טען נאָוועמבער, 1819, אין בערלין געגרינדעט א חברה מיט'ן נאָמען „פעראיין פון קולטער און וויסענשאפט דער יודען". און היינע איז דאָרט באלד געוואָרען איינער פון דיא טהעטיגסטע און וויכטיגסטע מיטגליעדער. דיא אורזאכען, וואָס האָבען בעוועגט דיא אידישע געלעהרטע צו גרינדען דיעזען פעראיין, זיינען געווען דער אנטיסעמיטיזמוס און דיא שמד עפידעמיע, וואָס האָבען דאמאָלס געהערשט אין בערלין. איבערהויפט טאקע נאָר דער אנטיסעמיטיזמוס. דיא אידען פלעגען שטענדיג אָנגעגריפען ווערען פון פראָסטען המון און פון ליטערארישע שארלאטאנעס. דאָס האָט נאטירליך געטריבען דעם יונגען אידישען דור צו דער טויפע. דיא יוגענד האָט ניט געוואָלט בעליידיגט ווערען און האָט דערפאר געזוכט צו אנטלויפען פון דער בעליידיגטער און געטרעטענער אומה און זוכען א רעטטונג אין דער הערשענדער קירכע פון לאנד. דער ציעל פון דעם פעראיין איז געווען גאָר א הויכער. דיא גרינדער האָבען געוואָלט איינפלאנצען אין דיא אידען א ליעבע און א האָכאכטונג צו זייער רעליגיאָן און זיי גראָד הייסען בלייבען ביים אלטען, ניט אָבטרעטען דערפון קיין איינציגען טריט. זיי האָבען געוואָלט ערוועקען אין דיא אידען א מין מערטירער גייסט, אָבער דאָס איז זיי ליידער ניט געלונגען. דיא לוסט צו רעפאָרם האָט שוין דאן געפונען א נעסט אין דער אידישער יוגענד, וועלכע האָט ניט געוואָלט גלויבען און דיענען גאָט וויא זייערע עלטערען.

היינע'ס שארפער בליק האָט געזעהען, אז דיא זאך איז זעהר א שווערע און ער האָט געארבייט מיט אלע קרעפטען דער פעראיין זאָל האָבען א קיום. היינע האָט געהאסט רעפאָרם אין דער רעליגיאָן. ער האָט דיא רעפאָרמער אָנגעגריפען און געמאכט פון זיי א תל עולם. היינע האָט געזאָגט, אז מיט גאָט מאכט מען ניט

קיין קאָמפּראָמיסען, קיין „האלב אויף האלב געשעפּטען", דען אָדער דו גלויבסט, אָדער דו גלויבסט ניט. היינע איז געוועזן דער טהעטיגסטער מיטגליעד. ער פלעגט שרייבען דיא פּראָטאָקאָלען, האלטען רעדעס אין געשיכטע און האָט געגרינדעט א׳ן עקסטרא אידישען פרויען פעראיין, וואָס זאָל פערברייטען און פּראָפּאגאנדי־רען אידישקייט אין דער פאמיליע. דיעזע גאנצע מיהע און מאַ־טערנים איז אָבער געוועזן ארויסגעוואָרפען. דער פעראיין האָט זיך אויפגעלייזט און עדוארד גאנז איז געוועזן דער ערשטער, וואָס האָט איהם פערלאָזען. היינע׳ן האָט דאָס שטארק געקריינקט. ער האָט נאָך דאן ניט געהאלטען דאָס יודענטהום פאר א „לאנג פערלאָרענע זאך". ער האָט נאָך דאן אויך ניט געזאָגט זיין בעקאנטען וואָרט דאָס „יודענטהום איז ניט קיין רעליגיאָן, נאָר אן אונגליק". אונטער דער גאנצער צייט אָבער האָט היינע געשריעבען זיינע פּאָעטישע זאכען און אין דעם מאָנאט אפריל פון דעם יאָהר 1823 איז ער־שיענען זיין בעוואוסטעס דראמאטישעס געדיכט „אלמאנזאר", וועלכעס ער האָט נאָך אנגעפאנגען שרייבען אין באָנן און שפּעטער אין געטטינגען. דיעזע טראגעדיע, אָבוואָהל ניט גוט גענוג פיר דער ביהנע, איז אָבער א מייסטער־שטיק פון העכסטען ראנג. אין דיעזער טראגעדיע האָט היינע אויסגעגאָסען זיין גאנצע גאל אויף קריסטען און קריסטענטהום. ער האָט דאָרט פאָרגעשטעלט דיא קריסטליכע „ליעבע" און וואָס מען קען פון איהר ערווארטען.

עס איז איבעריג צו בעמערקען, אז דאָס האָט ארויסגערופען געגען דעם דיכטער א שטורעם פון פּראָטעסטען. דעם 20טען אויגוסט, 1823, איז דיא טראגעדיע אויפגעפיהרט געוואָרען אין האָפטהעאטער פון בראָנשווייג, וואו עס האָבען זיך געהערט גע־שרייען „היינע דער יודע!" דיא גאנצע גאלאָרקע האָט זיך מיט איינמאָל געשטעלט אויף דיא פיס, עס איז געוואָרען א פייפעריי און א טופּעריי. שימפּפווערטער און שמוציגע אויסדריקע זיינען גע־פלויגען פון אלע זייטען. דער פאָרהאנג האָט געמוזט פאלען אין מיטען. דערמיט האָט זיך ניט נאָר געענדיגט היינע׳ס ערשטע טהעאטער־שטיק, זאָנדערן אויך זיין זיסער חלום צו ווערען א גרוי־

סער דראמאטורג און צו געווינען זיינע לאַרבערען אויף דעם באָדען פון דער דראמאטישער קונסט. „אלמאנזאר“ האָט סיי וויא סיי ניט געקענט ווערען קיין ערפאָלגרייכע טהעאטער שטיק, ווייל עס פעהלט אין דעם דער קערן פון א אמת'ע דראמא. עס פעהלט דאָרט דער דראמאטישער קאָנפליקט און דער דראמאטישער העלד. דאָס שטיק איז פיעל מעהר א קלאָג ליעד אויף דאָס אונטערדריקטע יודענטהום און א ביטערע סאטירע אויף דיא יודענקריסטען, דיא משומדים, וואָס האָבען דאן פערנומען א גאנצען אויבען־אָן אין דער בערלינער געזעלשאפט. דאָס שטיק האָט איהם געבראכט ניט נאָר קריסטליכע שונאים, זאָנדערן אויך אידיש־קריסטליכע. דיא גע־טויפטע אידען האָבען איהם געהאסט. ער האָט אויפגעהערט צו פערקעהרען אין געזעלשאפט און האָט אָנגעפאנגען צו קלערען ווידער וועגען א תכלית, וועגען שטודירען.

הארי היינע האָט אָנגעהויבען מורא צו האָבען, אז ער וועט פון דער ליטעראטור קיינמאָל קיין לעבען ניט מאכען און זיין גע־דאנק איז ווידער פערפלויגען אין אדוואָקאטור. זיינע עלטערען און זיין גאנצע משפחה האָבען נאָך ניט געוואוסט פון זיין גרויסע דיכטערישע טהעטיגקייט, און זיי האָבען איהם שטענדיג געפרעגט וואָס וועט זיין דער תכלית פון זיין זיטצען אין בערלין. זיינע על־טערען, וועלכע האָבען שוין דאמאָלס זייט אָנדערהאלבען יאָהר גע־וואוינט אין לינעבורג, האָבען זיך געוואָלט זעהן מיט זייער עלטס־טען זוהן און האָבען אלץ געקלערט וועגען איהם. און הארי האָט ווירקליך פערלאָזען בערלין און איז געקומען אין דער „רעזידענץ פון לאנגווייל[?]“ צו זיינע עלטערען. אין דיעזער רוהיגער, קליינער שטעדטעל האָט היינע געשריעבען מאנכע פון זיינע פרעכטיגסטע ליעדער. ער האָט אין לינעבורג נאָר פערקעהרט מיט זיינע על־טערען און מיט זיין ברודער מאקסימיליאן. דאָך אָבוואָהל ער האָט אין דער שטעדטיל ניט פיעל געשאפען איז ער אָבער דאָך געווען בע־שעפטיגט מיט בריעף שרייבען אין בערלין צו זיינע פריינד און בע־קאנטע. לינעבורג איז ניט געווען קיין אָרט פיר היינע'ס גרויסע, אונרוהיגע זעעלע און ער האָט זיך ווידער פארטיג געמאכט צו דער

רייזע נאָך האמבורג. ערשטענס, צו זעהען זיך מיט זיין שוועסטער, שאַרלאָטע, וועלכע איז דאָרט געווען פערהייראַטעט צו מאָריץ העמדען, און צווייטענס — דאָס איז אייגענטליך געווען דיא הויפט־זאַך — זיך צו זעהען מיט זיין רייכען אָנקעל, סאלאמאָן היינע. הארדי האָט געוואוסט, אז ער וועט מוזען אָנווענדען זעהר פיעל קונסט צו געווינען דעם רייכען אָנקעל אויף זיין זייט. ערשטענס, זיינען אָנקעל און פלעמעניק געווען מענשען מיט פערשיעדע וועלט־אנשויאונגען, מיט געדאנקען, וואָס זיינען געווען הימעל־ווייט איי־נע פון דיא אנדערע. דערצו זיינען נאָך געווען שונאים, וואָס האָ־בען געהעצט אויף היינע'ן און געזוכט אין גאנצען אָבצורייסען איהם פון זיין אָנקעל. איידער היינע האָט פערלאָזען לינעבורג האָט ער געזאָגט אין א וויטץ, אז זיין „איראָניע און עהרליכקייט" וועלען איהם מן הסתם שאפען אין האמבורג נייע שונאים. דאָס איז ווירקליך אזוי געווען. עס האָבען איהם דאָרט קיין שונאים ניט געפעהלט.

סאלאָמאָן היינע איז אין גרונד גענומען געווען איינער פון דיא בעסטע און איידעלסטע מענשען. ווען ער איז געווען 17 יאהר אלט האָט ער פערלאָזען האנאָווער, דיא שטאָדט וואו ער איז געבאָרען און האָט מיט גליק אויסגעוואנדערט נאָך האמבורג. דאָרט האָט ער געפונען זיין הצלחה און איז געוואָרען איינער פון דיא גרעסטע באנקירען און פילאנטראָפען דייטשלאנדס, וועמעס נאָמען עס איז נאָך פעראייביגט ביז היינט דורך זיינע צדקה־זאכען אין האמבורג. מאקסימיליאן היינע, הארריס ברודער, האָט געמאכט א גוטען פערגלייך צווישען דעם אָנקעל און דעם פלעמעניק : „דער אָנקעל, וועלכער האָט דורך שווערע ארבייט און גרויס מיה ערוואָר־בען א גרויסען קאפיטאל, פערברענגט ניט קיין איבריגען גראָשען אויסער אויף צדקה, וואו ער זשאלעוועט ניט די הונדערטע טהאלערם וועהרענד דער פלעמעניק, וועלכער האָט קיינמאָל ניט געוואוסט דעם ווערטה פון געלד און האָט קיינמאָל ניט פרובירט א גראָשען צו פערדיענען, לעבט זיך א גוטען טאָג פונקט וויא ער וואָלט געהאט צו שאפען איבער מיליאָנען און שיינט צו לעבען מיט דעם בעגריף,

אז זיין רייכער אָנקעל פערמאָגט נאָר אזוי פיעל געלד אום צו דעקען זיינע גרויסע אויסגאבען". אָנקעל און פלעמעניק פיהלען אז זיי פאסען זיך ניט איינע צו דיא אנדערע, און יעדעס מאָל וואָס זיי קומען זיך צוזאמען מוזען זיי זיך צוריקציעהען און פאנאנדערגעהען אין כעס. דיא האמבורגער „טעמפעל־אידען", וויא היינע רופט זיי, האָבען איהם געמאכט שווארץ פאר זיין אָנקעל, דערפאר וואָס ער האָט געמאכט א בארג אש פון זייער רעפאָרמעריי און פון זייער „טעמפעל יודענטהום", וועלכער שטעהט אין מיטען וועג צווישען שול און קלויסטער.

היינעס לאגע אין האמבורג איז געווען א טרויריגע. דיא קריסטען האָבען איהם געהאסט פאר זיין קריסטענפיינדליכע טראַגעדיע „אלמאנזאָר" און דיא אידען האָבען איהם פיינד געהאט פאר זיין אָפענהערציגקייט און זיין שפּאָט געגען רעפאָרמען אין גלויבען. זיין רייכער אָנקעל האָט איהם אָבגעפארטיגט מיט א קליינע סומע און קיין פריינד האָט ער זאָנסט אין האמבורג ניט געהאט. ער האָט דארום האסטיג פערלאָזען דיא שטאָדט און איז אוועק געפאָהרען נאָך קוקסאווען, א באדע־פלאץ ביים ברעג ים. דאָרט האָט ער זיך ווידער פערטיעפט אין זיינע פּאָעטישע שאפונגען און האָט פערטיג געמאכט צום דרוק א סך שעהנע זאכען. נאָכדעם וויא ער האָט פערבראכט אין קוקסאווען זעקס וואָכען איז ער ווידער אוועקגעפאָהרען נאָך האמבורג זיך אויס'טענה'ן מיט'ן אָנקעל און אויסגלייכען אלטע און נייע חשבונות. ער איז אין גרונד גענומען געקומען זיך מיט איהם מיישב זיין וועגען א'ן אלטען פּלאן מיט וועלכען היינע האָט זיך ארומגעטראָגען, נעמליך: זיך אריבערצוקלייבען נאָך פאריז. דער „קבלת פנים", וואָס היינע האָט אָבער געקראָגען פון זיין אָנקעל איז געווען ניט אזא פרעהליכער אז ער זאָל פיהרען צו א ישוב הדעת וועגען פאריז. אָנקעל און פלעמעניק האָבען זיך ווידער גענומען ארומרייסען און פערהערען, און היינע איז, וויא שטענדיג, ווידער ארוים דער זיעגער און דער גערעכטער. היינע האָט אויסגעפיהרט אז זיין אָנקעל האָט איהם אָנגעשריבען א וועקסעל אויף 500 טהאלער, מיט א פערזיכערונג אז ער וועט א'ן עהנליכע

סומע קריעגען יעדעס יאָהר פאר צוויי יאָהר נאָכאנאנד, ער זאָל ווייטער קענען שטודירען.

מיט 400 אָדער 500 טהאלער א יאהר האָט מען דאן געקענט אין א קליינע דייטשע אוניווערזיטעטס־שטאדט דורכלעבען מיט א גאנצע פאמיליע אין עושר און אין כבוד. היינע איז אָבער שטענדיג געבליעבען הינטערשטעליג און האָט געמוזט באָרגען געלד ביי זיינע פריינד און בעקאנטע. היינע האָט געליעבט צו לעבען און זיך צו טהיילען מיט דעם, וועלכער האָט גאָרניט געהאט. מען קען זיך דארום לייכט פאָרשטעלען, וויא ביטער איהם איז געווען אָנצוקומען צו זיין רייכען אָנקעל. היינע איז דורכדעם אויך רואינירט געוואָרען אויף זיין גאנצעס לעבען. ער האָט זיך איינגעוואוינט צו פערלאָזען אויף דעם, אז מען וועט איהם שטיצען און האָט זיך געלעבט אָהן זאָרגען און אָהן א קלער וועגען א צוועק. דאָס האָט אויך געפיהרט דערצו, אז ער האָט געמוזט א סך זאכען פערשווייגען און ארונטער־שלינגען, אָדער גאָר לויבען און בעזינגען, כדי צו קריגען וואָס צו עסען. ווען ער וואָלט פערבראכט אין נויט און פערצווייפלונג די צייט, אין וועלכער ער איז געשטיצט געוואָרען, וואָלט זיך זיין כאראקטער גאנץ אנדערש אוועקגעשטעלט און עס וואָלטען אין זיין לעבען אזוי פיעל ווידערשפרוכען ניט געווען. היינע האָט זיך א סך מאָל גע־פיהלט געקריינקט ביז אין טיעפסטען הארצען, וואָס ער מוז זיך ערניעדריגען פאר זיין אָנקעל צוליעב מאטעריעלע שטיצע. ער האָט זיך א סך מאָל בעשלאָסען ניט מעהר צו עסען קיין „גנאדען־ברויט", און מאכען א סוף פון אלע טובות. ווען היינע וואָלט געווען א קריסט, וואָלט ער פּאָזיטיוו געקענט קומען א סך ווייטער, אָבער זיין רעליגיאָן איז איהם איבעראל געשטאנען אין וועג. פער־האסט אלס איד פון איין זייט און געקריינקט פון אָנקעלס טובות פון דער אנדער זייט פלעגען אין איהם ערוואכען פערשיעדענע רעיונות וויא זיך פון דיא צרות צו בעפרייען אבער פון אלע זאכען פלעגט ער קומען צום בעשלוס, אז ער מוז ווייטער פאָרטזעטצען זיין שטודיום אלס יוריסט.

מיט אזעלכע טרויריגע געדאנקען איז היינע דעם 19טען יאנואר 1829 אבגעפאהרען ווידער נאך געטטינגען צו שטודירען. ער איז שוין דאן געווען בעריהמט אלס דיכטער. אויסער זיין טראגעדיע „אלמאנזאר" האט ער שוין דאן געהאט געשריעבען זיין צווייטע טראגעדיע „וויליאם ראטקליף", זיין לירישעס אינטערמעצא און אנדערע גרויסארטיגע ליעדער און שריפטען, וואס זיינען פון דיא סטודענטען און דיא פראפעסארען פיעל געלעזען געווארען. היינע האט פלייסיג שטודירט אבער אונטער דער צייט האט זיך איהם ווידער פערוואלט בעזוכען בערלין און דארט זעהען זיינע פריינד און — פיינד. ער האט פון דעסטוועגען געליעבט בערלין, ווייל ער האט דארט געהאט גענוג מענשען אויף אויסצוקלייבען. דאס לעבען אין קליינע שטעדטלאך האט היינע ניט געקענט צו לאנג פערטראגען. אין בערלין האט ער בלויז פערווײלט פיער וואכען און איז דארט אויפגענומען געווארען מיט אפענע ארעמס פון זיינע אלטע גוטע פריינד. זיינע ליעדער זיינען שוין געלעזען געווארען אומעטום מיט דער גרעסטער בעגייסטערונג. אפילו זיינע שונאים פלעגען לעזען זיינע ביכער מיט גרויס חשק. קומענדיג צוריק נאך געטטינגען האט היינע זיך אבגעגעבען מעהרסטענס מיט זיין יוריסטישע שטודירונג. וואס א'ן אמת, ער האט אין דיא געזעצ־ביכער קיין איבריגען פערגניגען ניט געפונען. וויא ער שרייבט אליין איז איהם דער קאפ שטענדיג פול געווען מיט דעם „ניט פער־שטענדיגען יוריסטישען מיש־מאש". היינע האט דאמאלס אויך גענומען קלערען וועגען שרייבען א „פאוסט". ער האט שוין אויס־געארבייט א פלאן פאר זיין פאוסט־דראמא און האט זיך דערמיט ארומגעטראגען ביי טאג און ביי נאכט, זעלבסטפערשטענדליך אז דער „יוריסטישער מיש מאש" איז איהם ניט צופיעל אין קאפ געלעגען. היינע האט אבער ווידער ניט געקענט לאנג בלייבען אין געטטינגען. ער האט אונטערגענומען א רייזע נאך טירינגען און אויף דעם הארץ־בארג, וואו ער האט געשריעבען זיין בעוואוסטע „הארצרייזע". דיעזע רייזע־בעשרייבונג האט היינע פערעפענטליכט אין דער צייטונג דער „געזעלשאפטער" אין יאהר 1826 און האט

ארויסגערופען א ים מיט קריטיקען דאפיר און דאגעגען. מען האָט וויעדער אָנגעהויבען נאָכצומאכען היינעס שרייבען, זיין סטיל און זיין שפּראכע, אָבער אפילו זיינע נאָכמאכער זיינען איהם געווען שונאים און האבען אויף איהם גערעדט.

אין היינען האָט צו יענער צייט אויפגעלעבט דער פערלאנג צו זיין אין וויימאר און בעזוכען דעם בעריהמטען דייטשען דיכטער געטהע. היינע איז געווען געטהעס א פערעהרער און דער וואונש צו זעהן דעם גרויסען מייסטער און מיט איהםריידען האָט געברענט אין היינען שוין פון א לענגערע צייט. דעם איינדרוק וואָס געטהע האָט אויף איהם געמאכט, שילדערט היינע צום בעסטען אין א בריעף צו זיין פריינד מאָזער אין בערלין. היינע זאָגט: „ווען איך האָב איהם (געטהען) בעזוכט אין וויימאר און בין גראָד עפּעס ניט ווילענ־דיג געשטאנען אנטקעגען איהם האָב איך געקוקט אויב נעבען איהם שטעהט ניט דער אָדלער מיט דיא בליצען אין דיא אויגען, איך האָב געפיהלט וויא אָנצופאנגען רעדען צו איהם אין גריכיש. ווען איך האָב אָבער בעמערקט, אז ער פערשטעהט דייטש, האָב איך איהם דערצעהלט אויף דייטש, אז דיא פלוימען אויפ'ן וועג, צווישען יענא און וויימאר האָבען זעהר גוט געשמעקט.“ געטהע האָט געמאכט אויף היינען דעם איינדרוק פון א גריכישען גאָט. געטהע און שיללער זיינען געווען דיא גריכען פון דייטשלאנד. זיי האָבען אריינ־געזויגען אין זיך דיא גאנצע גריכישע קולטור, איהר פּאָעזיע, איהר גאנצע מיטהאָלאָגישע פילאָזאָפיע און איהר לוסטיגעס, פרייעס, מונטערעס לעבען. געטהע איז פּאָזיטיוו געווען מעהר גריכע אלס קריסט און דאָס זעלבע קען מען אויך זאָגען אויף שיללער. ווען עס וואָלט זיך געווענדעט אן געטהען וואָלט ער פּאָזיטיוו אומגעביטען קריסטענטהום אין היידענטהום, אזוי פיעל האָט ער געליעבט דיא גריכען.

היינעס צוזאמענקונפט מיט געטהען איז אין גרונד גענומען געווען מעהר קאָמיש וויא ערנסט. דיא צוויי גרויסע דיכטער האָבען גערעדט כמעט פון אלץ נאָר ניט פון פּאָעזיע. זיי זיינען בטל געוואָרען איינער פאר דעם אנדערנס גרויסקייט און האָבען ניט

געוואוסט וואָס אָנצופאנגען רײדען. געטהע איז דאן געװעןא'ן עלטערער מענש, מיט א הויכען ראנג, פערגעטערט אין דײטשלאנד, און הײנע איז נאָך געװען א יונגערמאַן, א סטודענט. דער ערשטער טהײל פון געטהעס בעריהמטעס װערק פאוסט איז שוין דאן געװען ערשיענען. דאָך װען געטהע האָט געפרעגט הײנען: „מיט װאָס בעשעפטיגען זיא זיך יעטצט?" האָט הײנע שנעל געענטפערט: „מיטן שרײבען א פאוסט". „האבען זיא זאָנסט קײנע געשעפטען אין װײמאר, הערר הײנע?" האָט איהם געטהע װײטער געפרעגט. „מיט מײן פוס איבער'ן שװעל פון אײער עקסעלענץ, זײנען אלע מײנע געשעפטען אין װײמאר געענדיגט", האָט הײנע געענטפערט און איז אװעק.

פון דיא אלע זאכען עסט מען אָבער קײן ברויט ניט און הײנע האָט װיעדער געמוזט נעהמען זאָרגען װעגען ענדיגען זײן יוריסטי־שען סטודיום. אין דעם 16טען אפריל 1825 האָט הײנע געשריעבען א בריעף צו פראָפעסאָר הוגא, דעם דאמאלסדיגען פרעזידענט פון דעם יוריסטישען פאקולטעט אין געטטינגען אז ער זאָל איהם צולאָזען צום עקזאמען. משמעות אז דאָס איז איהם ניט אזוי לײכט אָנגעקומען װײל הײנע רעבענט זיך שפּעטער אָפּ מיט דעם פּראָפעסאָר און מאכט פון איהם א תל עולם. װיא דאָס איז איהם אָבער אָנגעקומען האָט ער דאָך אויסגעהאלטען דעם עקזאמען. בײם קריעגען דיא דיפּלאָמא אלס דאָקטאָר יוריסט האָט זאָגאר פּראָפעסאָר הוגאָ פערגליכען הײנע מיט געטהע, װעלכער איז אויך דיכטער און יוריסט.

אײדער הײנע האָט אָבער אָבגערײזט פון דער אוניװערזי־טעטס־שטאדט, געטטינגען, האָט ער זיך פערזאָרגט מיט נאָך א „דיפּלאָמא", דורך װעלכע ער האָט געהאָפּט צו קריעגען א צוטריט איבעראל, װאו ער װעט נור װעלען, און װעלכע װעט איהם העלפען פערזאָרגען מיט א צוקונפט — נעמליך דער טויף־צעטעל. הײנע האָט זיך נאטירליך אָבגענארט מיט זײן טויפע, דען ניט אזא פּרײ־גײסט, ניט אזא קעמפּפער פאר רעכט און פרײהײט, ניט אזא אָפענהערציגען מענשען האָט געקענט העלפען א טויף־שײן. ער

האַט אָבער געמוזט בייטען זיין גלויבען כאַטש לפּנים אום צו זעהן, אז זיין שטודירען וואָס איז איהם אָנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה און מאַרטערנים זאָל איהם ענדליך געבען חיונה. היינע שרייבט וועגען זיין טויפע, אז „דיא טויפע איז דער איינטריטס־בילעט צו דער אייראָפּעאישער ציוויליזאציאָן“.

אויב עס איז געווען נאָך א סיבה, וואָס האָט געטריעבען היינען צו דער טויפע איז אונבעקאנט, עס שיינט דיא איינציגע אורזאכע איז געווען זיין אויסזיכט צו קריעגען א רעגיערונגס־שטעלע. מערקווירדיג איז דאָס, דאָס קיינער פון היינעס פאמיליע האָט בעטראכט דיא טויפע אלס א'ן עולה אויסער ער אליין. איהם האָט דאָס געקריינקט און געערגערט זיין גאנצעס לעבען. שוין מיט א יאָהר צוריק האָט מען זיך געריכט ביי זיינע עלטערן אין הויז אז ער וועט זיך טויפען. זיי האָבען בעטראכט דיעזען שריט אלס א נוטוועגדיגקייט וואָס האָט געמוזט געשעהן. אפילו זיין רייכער אָנקעל סאלאָמאָן, וועלכער איז געווען איינער פון דיא „בעסטע אידען“ אין האמבורג, פול אין אלע אידישע צדקה־אנשטאלטען, האָט אויך געקוקט אויף זיין פּלעמעניקס טויפע פון א „געשעפטס־שטאנדפּונקט“. קוים וועט ער נאָר האָבען א „תכלית“ און עס וועט זיך בעצאָהלען איז דאָס גאָר קיין עולה ניט; געשעפט איז געשעפט... אין דער צייט, וואָס זיינע עלטערן האָבען זיך גענומען ריכטען אז ער וועט זיך טויפען האָט היינע געשריעבען א בריעף צו זיין פריינד מאָזער אין בערלין, אין וועלכען ער זאָגט פאָלגענדע ווערטער: פון מיין דענקונגסארט קענסטו גאנץ גוט פערשטעהן, אז דיא טויפע איז מיר א גאנץ גלייכגילטיגער אקט, אז דאָס האָט ביי מיר קיין שום סימבאָלישע בעדייטונג און דאָס איך וועל נאָך דאן זיין א בעסערער איד און וועל קענען מעהר מלחמה האלטען פאר מיינע אונגליקליכע גלויבענס־ברידער. דאָך אבער האלט איך דאָס אונטער מיין ווערדע און אלס א מיאוס'ן פלעק אויף מיין עהרע, דאָס אום צו קריגען א'ן אמט אין פּרייסען זיך צו לאָזען טויפען.... מיר לעבען אין א טרויריגע צייט, שורקען ווערען פיינע לייט און פיינע לייט מוזען ווערען שורקען. איך פערשטעה גאנץ

גוט דיא ווערטער פון תהלים : „גיעב מיר גאָט מיין טעגליך אויס־
קומענעס, אז איך זאָל ניט דארפען לעסטערן דיין נאָמען".

א חוץ דיעזע און עהנליכע קלאגען האָט אבער היינע דאָך
געזעהן, אז ער מוז אָבטרעטען פון גלייכען וועג. גראדע דאמאלס ווען
ער האָט זיין פאָלק און זיין געשיכטע געליעבט אם בעסטען און
האָט נאָך געהאלטען אין שרייבען זיין „ראבבי פאָן באכראך"
האָט ער שטיל און אָהן איבעריגע צערעמאָניעס אין דער שטעדטיל
העליגענשטאדט נעבען געטטינגען געביטען זיין גלויבען.
דיא טויפע איז פאָרגעקומען אין גלח'ס הויז, אין געגענווארט פון
עטליכע פראָמינענטע דייטשען. היינע האָט דאָס קריסטענטהום
קיינמאָל געליעבט. צום שטארקסטען אבער האָט ער דאָס פיינד
געקראָגען אין דעם טאָג פון זיין טויפע. ער איז געוועזען אין כעס,
וואָס דאָס איבערטרעטען צו דער קריסטליכער רעליגיאָן, האָט
איהם אָבגעריסען פון זיין פאָלק און האָט איהם געשטעמפעלט פאר
א מיאוס'ען טרום, וואָס גיט זיך אונטער דעם שונא גאָר אָהן ווידער־
שטאנד. היינע האָט געהאסט א משומד און ער האָט אין דעם טאָג
פון זיין טויפע זיך אליין פיינד געקראָגען, דערפאר וואָס ער האָט
זיך גע'שמד'ט. דער בעסטער בעוויז פון זיין גרויסע חרטה זיינען
זיינע בריעף וואָס ער האָט אין יענער צייט געשריעבען צו זיינע
פריינד איבערהויפט צו מאָזעס מאָזער אין בערלין. דער יודענהאס
וואָס האָט אין דיא דרייסיגער יאָהרען געהערשט אין דייטשלאנד
האָט ניט געקענט אָבגעשוואכט ווערען זאָגאר דורך דער טויפע.
דאָס סאָציאלע לעבען איז געבליעבען פאר דעם אידען „פערשלאָסען
מיט זיעבען שלעסער" און היינע האָט דאָס באלד דערזעהען. אין
איינעם פון זיינע בריעף האָט ער דאן געשריעבען : „איז דאָס ניט
נאריש ? קוים האָב איך זיך געטויפט האָט מען ערשט גענומען
שרייען אויף מיר „יודע"... איך בין יעצט פערהאסט ביי איד און
קריסט. איך האָב זעהר חרטה, וואָס איך האָב זיך געטויפט. איך
הייב ניט אָן איינצוזעהען מיט וואָס עס איז מיר זייט דאן בעסער
געגאנגען — אין געגענטהייל, איך האָב זייט דאמאלס ניט מעהר
וויא אונגליק און צרות".

פיערטער קאַפּיטעל.

היינע'ס נייער קאַמפּף אין האַמבורג.—האַס און רדיפות פון אלע זייטען. — דער פערלעגער „קאַמפּע" ווערט גליקליך פון היינע'ס ווערק.—דיא „רייזע בילדער" א ריעזיגער ערפאָלג.—היינע, זיין אָנקעל סאָלאָמאָן און דיא ראָטהשילדס. — היינע'ס ווייטערדיגע מחלוקת.—מען פאַנגט אָן פאַר איהם מורא צו האָבען.—דאָס פאָלק ליעבט איהם.—אַ צווייטער פאָגראָם אויף אידען אין האַמבורג.— היינע גיט א לעצטען שפּיי אויף דייטשלאַנד.

קוים האָט היינע זיך פערזאָרגט מיט א דיפּלאָמא און א טויף־שיין האָט איהם דיא פאמיליע אָנגעפאנגען צו בעטען ער זאָל זיך ענדליך בעזעטצען אויף א'ן אָרט און אָנפאנגען פּראקטיצירען אלס אדוואָקאט. ער איז דאן אָבגעפאָהרען פון געטטינגען און איז וויעדער געקומען נאָך לינעבורג צו זיינע עלטערן, וואו ער האָט אָנגעפאנגען קלערען וועגען געהן נאָך האמבורג און זיך ווידמען זיין יוריסטישע פּראָפעסיאָן. אָבער אויך דאן האָט היינע ניט אויפגעהערט צו זיין דער דיכטער און שריפטשטעלער. ער האָט א סך געשריעבען און געהאט אין זינען אין קורצען צו דרוקען נאָך א בוך, וואָס זאָל איהם מאכען א וועלט־נאָמען. היינע האָט דאמאָלס געשוועבט צווישען יוריספּרודענץ און פּאָעזיע, צווישען „עולם הדמיון" און „עולם המעשה". אין א בריעף צו זיין יוגענד־פריינד כריסטיאן זעטהע שרייבט דאן היינע אז ער האָט ברעה צו ווערען אדוואָקאט אין האמבורג. נאָך א קורצע פערוויילונג ביי זיינע עלטערן איז היינע אָבגעפאָהרען נאָך האמבורג, וואו ער איז, וויא עס שיינט, קיין אדוואָקאט ניט געוואָרען. אין א בריעף צו מאָזער שרייבט דאן היינע, אז ער איז געקומען אין האמבורג פּראקטיצירען אדוואָקאט, אָבער דעם אמת זאָגענדיג קריכט דאָס איהם אין קאָפּ ניט. זיין מח איז פערנומען מיט גאנץ אנדערע זאכען.

היינע האָט דאָן געפּיהלט און פערשטאַנען אז אָהן זיין אדוואָקאטור וועט זיך דיא וועלט בעגעהן אָבער אָהן זיין ליטעראַרישע ארבייט וועט זיא א סך פערליערען. ער איז געווען דער געבאָרענער דיכטער, בעשטימט פון הימעל צו בעגייסטערן דיא מענשען, ריידען צו זייער הארץ און זייער פערשטאַנד, און זיי לערנען ליעבען און דענקען.

דיא קלוגע מוטטער, פרוי בעטטי היינע, האָט געשריעבען בריעף אין האמבורג צו היינעס שונאים און האָט זיי געוואָרענט זיי זאָלען אויפהערען צו פערפאָלגען איהר זוהן. דיא גוטע מוטטער האָט געוואוסט, אז איהר זוהן וועט, זייענדיג אין האמבורג, מוזען אָנקומען צו זיין רייכען אָנקעל און זיא האָט דערפאר געבעטען זיינע געגנער זיי זאָלען אויפהערען צו מאכען זייערע אלטע שטיק, זייערע מיאוס'ע אינטריגעס צו שאַדען און רואינירען איהר קינד מיט זייערע מסירות פאר זיין אָנקעל. היינעס שונאים האָבען אָבער דאָך געטהאָן דאָס זייעריגע. זיי האָבען געמאכט דיא געמיינסטע אינטריגעס און האָבען דאָס אזוי ווייט געבראכט, אז דער רייכער אָנקעל האָט פון איהם גאָר ניט געוואָלט וויסען. נאָכמעהר, היינעס גרעסטע פיינד, וועלכע האָבען איהם עפענטליך וועה געטהאָן און בעליידיגט, פלעגען זיין אָפטע געסט ביי זיין אָנקעלס טיש. מען פלעגט זיי מיט אבזיכט פערבעטען אין הויז און אָבגעבען כבוד. א'ן אלטע בתולה, וואָס האָט דעם דיכטער שענדליך בעשמוצט און געקריינקט האָט געקריעגען פון סאלאָמאָן היינע שעהנע מתנות צו איהר חתונה.

מען קען זיך לייכט פאָרשטעלען וואָס היינע האָט פון אזעלכע זאכען געליטען. ער וואָלט דאָס אפשר ניט אריבערגעטראָגען, ווען ער וואָלט ניט געהאט דעם כח זיך אריבערצוהייבען איבער אָט דיא אלע זאכען און זיי מבטל זיין אין הארצען. געוועהנליך פלעגט דאָס איהם קאָסטען געזונד. היינע איז אָבער פון דעסטוועגען ניט געבליעבען אין גאנצען אָהן פריינד. עס האָט דאָן געלעבט אין האמבורג גאָטטליעב צימטערמאן, א בעדייטענדער דראמאטורגישער שריפטשטעלער. ער האָט פון היינען שטארק געהאלטען. ער האָט איהם אָבער קיינמאָל ניט געשמייכעלט און פלעגט זעהר אָפט

ווערען סארקאסטיש אויך. היינע האָט זיך אבער דאן גענויטיגט אין פריינד און פלעגט דאָס גאנץ שטיל ארונטערשלינגען. היינעס אָנקעל סאלאָמאָן האָט נאָך אלץ ניט געהאלטען פון זיין פלעמעניקס טאלענט און ער האָט איין מאָל אבזיכטליך געפרעגט ביי צימערמאן, וועלכער איז דאמאלס געווען דער האמבורגער „אורים ותומים", אויב אין זיין „פלעמעניק איז ווירקליך עפּעס דאָ?". ווען צימערמאן האָט איהם געענטפערט, אז „יא", האָט ער א קוועטש געטהאָן מיט דיא אקסעל וויא איינער זאָגט: ווער וויים וואָס ער רעדט?

ווען היינע האָט זיך איבערצייגט, אז ער וועט אין האמבורג קיין אדוואָקאט ניט זיין און קיין פּראָפעסאָר־שטעלע וועט ער אויך ניט קריעגען, ווייל נאָך אלע זאכען איז ער דאָך א „יודע", האָט ער אָנגעהויבען צו מאכען הכנות פאר א נייעס ווערק, וואָס זאָל איהם געבען געלד און אלגעמיינע אנערקענונג אלס א וועלט־ליטעראט. ער האָט זיך דאמאלס א נעהם געטהאָן צום שרייבען זיין בעריהמטע „הארצרייזע", זיינע אבהאנדלונגען איבער פּוילען, דיא „היימקעהר" און דיא ערשטע אבטהיילונג פון זיין „נאָרדזעע".

צו יענער צייט האָט דער פערלאג פון יוליוס קאמפּע געהאט א שם אין דייטשלאנד. קאמפּע האָט פערשטאנען דעם גייסט פון דער צייט און האָט ארויסגעגעבען פרייערע ווערק, וועלכע האָבען איהם געמאכט א נאָמען ביי דעם יונגען דור. ער האָט געדרוקט דיא ווערק פון לודוויג בערנע, האָפּמאן פאָן פארעלסלעבען, אנאסטאַ־סיוס גרין און אנדערע ראדיקאלע דיכטער און ליבעראלען. צו דיעזען קאמפּע האָט זיך דאָס היינע געווענדעט מיט זיין ערשטען בוך „רייזע בילדער".

עס איז אינטערעסאנט וויא היינע האָט זיך מיט זיין פערלעגער צום ערשטען מאָל בעקענט.

קאמפּע און היינע האָבען בלויז געהערט איינע פון דיא אנדערע. זיי האָבען זיך אָבער נאָך קיינמאָל ניט געהאט געזעהען. היינע איז אריינגעקומען אין קאמפּעס געשעפט און האָט גענומען איבערקוקען פערשיעדענע ביכער. ער האָט אריינגענומען אין האנד זיין אייגענעם בוך און נאָכדעם וויא ער האָט איהם דורכ־

געבלעטערט האָט ער איהם א וואָרף געטהאָן מיט פעראכטונג. דאָס איז קאמפען ניט געפעלען געוואָרען און ער האָט גענומען דעם בוך פערטהיידיגען מיט דער בעמערקונג, דאָס הלואי ברענגט איהם דערעזלבער פערפאסער א בוך, וואָלט ער דאָס באלד געדרוקט. היינע האָט מעהר ניט גערעדט, האָט זיך פערנייגט און איז אוועק. אויף מאָרגען איז ער געקומען מיט זיין מאנוסקריפט און געזאָגט קאמפען, אז ער האלט איהם ביים וואָרט. קאמפע האָט אבער קיין חרטה ניט געהאט. ער האָט זאָפאָרט אָבגעקויפט פון היינען דאָס ווערק.

אין פריהלינג פון דעם יאָהר 1826 איז ערשיענען דאָס ווערק און היינעס נאָמען האָט גענומען קלינגען איבער גאנץ דייטשלאנד, אלס גרויסער מייסטער. דאָס איז אָבער ניט געווען א פוסטער קלאנג, דען מיט דעם בערוף זיינען אויך געקומען מאטעריעלע נוצען. דער בוך האָט זיך פערקויפט אין דיא מאסען און היינע האָט געהאט גענוג געלד צום לעבען. אָבער דיעזער גליק האָט ניט לאנג געדויערט, דיא רעגיערונג האָט פערבאָטען דעם פערקויף פון דיא „רייזע בילדער“, וועלכע זיינען געווען צו פריי און צו אָפען. היינען האָט אָבער ניט אזוי שטארק געערגערט דיא האנדלונג פון דער רעגיערונג וויא דיא אונגערעכטע קריטיק פון זיינע געגנער, וועלכע זיינען פון זיין גרויסען גלאנץ אין גאנצען פערדונקעלט געוואָרען.

דיא „רייזע בילדער“ זיינען געווען דער ערשטער ליכטיגער שטראהל, וואָס האָט דורכגעצוקט דורך דיא פינסטערע וואָלקען פון דאמאלסדיגען דייטשלאנד. וויא א כשוף האָבען זיי פערכאפט יונג און אלט. יעדער האָט אין זיי געפונען א טהייל פון זיין אייגענעם לעבען און דענקען. דייטשלאנד האָט דאן צום ערשטען מאָל דערזעהן, אז עס איז אויפגעגאנגען א נייער, גרויסער שטערן אויף דעם הימעל פון איהר ליטעראטור. עס האָט זיך אָנגעפאנגען קאָכען אין דיא קאפע־הייזער און ביער־האללען, איבעראל האָט מען גערעדט פון היינעס ווערק. דער ערשטער באנד פון זיינע „רייזע בילדער“ האָבען היינען געגעבען מוטה צו ארבייטען וויי־טער און אין א קורצער צייט איז ערשינען דאָס צווייטע באנד „רייזע

בילדער", וועלכער האָט נאָך מעהר אויפגערודערט דיא ליטעראַרישע וועלט און ארויסגערופען מעהר בעוואונדערונג און מעהר טאדעל.

ווייל דיא „רייזע בילדער" זיינען געווען פערבאָטען אין א סך שטעדט האָט דער עולם זיי נאָך מעהר געלייענט און היינעס פער־לעגער, קאמפּע, איז פון דיעזען ווערק ממש גליקליך געוואָרען. היינע האָט זיך מעהרסטענס געזעטיגט מיט כבוד און בעליידיגונג, דען דער האָנאָראר פאר זיינע ווערקע איז ניט געווען איבעריג גרויס. דיא גאנצע שמעטענע האָט אראָבגענומען דער פערלעגער און האָט געגעבען דעם פערפאסער א גאנץ קליינעם פּראָצענט. דער צווייטער באנד „רייזע בילדער" האָט געקריגען אין דייטשלאַנד א גרויסע פּאָליטישע בעדייטונג. מען האָט דאָרט דערזעהן אז מען ערלויבט זיך אָנצוגרייפען שארף און ביטער אלעס וואָס איז פויל אין דער געזעלשאפט און אין דער רעגיערונג.

זייענדיג זאט מיט עהרע און זלזולים און ווערענדיג מיעד פון דיא רידפות, וועלכע האָבען איהם בעגעגענט פון אלע זייטען: פון דער רעגיערונג און פון דיא פערדאָרבענע ליטעראטען — האָט זיך היינע בעשלאָסען צו פאָהרען נאָך ענגלאנד, אין דאָס לאַנד פון פרייהייט און גערעכטיגקייט. היינעס נאָמען איז שוין דאן געווען גוט בעקאנט אין ענגלאנד. קומענדיג אין לאָנדאָן האָט ער געפונען גענוג פערעהרער און פריינד און ער האָט געלעבט א גוטען טאָג, היינע האָט געוואָהנט אין דיא שעהנסטע האָטעלען, האָט געגעסען אין דיא רייכסטע רעסטאָראנטען און האָט ניט געזשאַלע־וועט אויף טהעאטער און אָפּעראס און פערשיעדענע זאָרטען פער־גניגען.

וואו האָט אבער היינע גענומען אזוי פיעל געלד? דאָס ווערט ערקלערט אזוי:

איידער ער איז אָבגעפאָהרען נאָך לאָנדאָן האָט ער זיך געזעהן מיט זיין רייכען אָנקעל. סאלאָמאָן היינע האָט דאן זיין פּלעמעניק אויפגענומען מיט מעהר פריינדליכקייט וויא אימער. דיא אורזאכע איז אויך א ריין געשעפטליכע. אין זיין טראגעדיע „וויללאם ראטקליף" האָט היינע פאָרגעשטעלט א געוויסען האמ־

בורגער מאקלער, א שווינדלער און א באנדיט, מיט וועלכען סאלאמאן איז בעז געוועז. היינע האט ניט געוואלט שטעלען יענעמס ריכטיגען נאמען, אבער אלע אין האמבורג האבען געוואוסט וועמען מען מיינט. איבערהויפט האט דאס געוואוסט סאלאמאן היינע און דאס האט איהם גרויס הנאה געטהאן. ער האט דערפאר געהאלטען פון „וויליאם ראטקליף" מעהר וויא פון זיין פלעמעניקס אלע ווערקע. דאס איז געוועזן געשעפט... היינע האט דערפאר גע'פועל'ט ביי זיין אנקעל ער זאל איהם געבען א רעקאמענדאציע צו ראטהשילד'ס באנק־הויז אין לאנדאן און א קרעדיט־בריעף אויף 400 פונט שטערלינג. פאר'ן אברייזען האט איהם דער אנקעל אנגעזאגט, אז דער קרעדיט־בריעף איז ניט מעהר וויא א פארמאלי־טעט, כדי צו ווייזען דיא ראטהשילדס וויא וויט דער אנקעל האלט פון איהם, ער האט איהם אבער פערזאגט דעם בריעף ניט צו בענוצען צו פראקטישע צוועקען.

היינע האט אבער ניט געוואלט וויסען פון פארמאליטעטען און נאכדעם וויא ער איז געוועזן צוויי טעג אין לאנדאן, איז ער אוועק אין ראטהשילדס קאנטאר און האט אויסגעביטען דעם קרעדיט־בריעף אויף 400 פונט שטערלינג. באראן נאטהאן מאיר פאן ראטהשילד האט איינגעלאדען היינען צו מיטאג און האט איהם פארגעשטעלט פאר זיין הויז־געזינד אלס בעריהמטען דייטשען דיכטער און שריפטשטעלער. געוועהנליך האט אויך ראטהשילד ניט פערגעסען באלד אוועקצושיקען א בריעף צו סאלאמאן היינע דערצעהלענדיג איהם, אז ער האט געהאט דיא „עהרע" און דאס „פערגניגען" איינצולאדען זיין פלימעניק אלס גאסט און איהם געבען 400 פונט אויף זיין קרעדיט־בריעף.

מאקסימיליאן היינע, דעם דיכטערס ברודער דערצעהלט, אז ווען דער אלטער סאלאמאן האט אין אייניגע טעג שפעטער ערהאל־טען דיעזען בריעף פון לאנדאן איז איהם „ארויסגעפאלען דיא ליולקע פון מויל" און ער איז אויפגעשפרונגען פון זיין ארט מיט א געשריי: „דער טייפעל זאל נעהמען ראטהשילד'ן מיט זיין עהרע און פערגניגען!"

חוץ דעם וואָס היינע האָט געלעבט אין לאָנדאָן א גוטען טאָג האָט ער דאָך פון דעסטוועגען אָבגעשפּאָרט 800 טהאלער, וואָס ער האָט געשיקט צו זיינעם א פריינד אין בערלין, ער זאָל אויסצאָהלען אלע זיינע חובות, וואָס ער איז שולדיג געווען אין דיעזען אירדישען יאמערטהאל „און זאָל איהם דאָס איבריגע בעהאלטען" אויף א שלעכטע צייט. היינע איז דער פערפאסער פון דעם ליעד „מענש בעצאָהל דיינע חובות". היינעס פערווייל ען אין לאָנדאָן איז ניט געווען אומזיסט, ער האָט דאָרט אויסגעשטודירט דאָס לעבען פון דיא ענגלענדער און האָט שפּעטער וועגען דעם געשריעבען. פון לאָנדאָן איז היינע וויעדער געקומען נאָך האמבורג און האָט דאָרט באלד בעזוכט זיין אָנקעל.

מען קען זיך פאָרשטעלען דעם „שלום עליכם" וואָס ער האָט פון זיין אָנקעל געקריגען. דער אלטער איז געווען אויסער זיך פאר אויפ־רעגונג, ער האָט געשריען און געליארמט, געזאָגט מוסר און גע־שטראָפט. היינע איז געשטאנען גאנץ גלייכגילטיג, וויא ניט איהם מיינט מען. ענדליך, ווען דער אלטער איז פערטיג געוואָרען מיט זיין דרשה האָט זיך היינע אָבגערופען צו איהם : „ווייסטו, אָנקעל, אז דאָס בעסטע וואָס אין דיר געפינט זיך, איז דאָס, וואָס דו טראָגסט מיין נאָמען". דער אלטער איז צומישט געוואָרען פון דעם אונערווארטעטען ענטפער, אָבער איידער ער האָט נאָך צייט געהאט צו ריידען א וואָרט האָט היינע א קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר און איז אוועק. היינעס נאָמען איז שוין געווען בעריהמט ווייט און ברייט אין גאנץ דייטשלאנד, אבער זיין גרעסטעס, ער־האבענסטעס ווערק זיין „בוך דער ליעדער" איז נאָך דאן ניט ער־שיענען אין בוך־פאָרם. ער האָט זיך געווענדעט צו זיין פערלעגער קאמפּע, אָבער דער פערלעגער האָט קיין חשק ניט געהאט ארויס־צוגעבען א בוך מיט ליעדער, וואָס זיינען שוין פריהער ערשיענען אין פערשיעדענע צייטונגען און מאגאזינען. היינע האָט דארום אָבגעגעבען קאמפּען זיין בוך כמעט אומזיסט, אום ער זאָל דאָס נור דרוקען. דיא אונטערשטע שורה איז געווען, אז דאָס בוך איז פער־

קויפט געוואָרען אין דיא שווערע טויזענדע עקזעמפּליארען און קאמפּע האָט וויעדער געמאכט געלד פון היינע'ס ארבייט.

דיא גאנצע וועלט האָט דאן געקאָכט מיט דעם דיכטער היינע, אלע האָבען איהם פערעהרט און פערגעטערט א חוץ זיין אייגענע פאמיליע, וועלכע האָט איהם נאָך אלץ ניט געוואָלט אנערקענען. היינע האָט זיך בעשלאָסען צו פערלאָזען האמבורג אויף אייביג, אָבער איידער ער איז אָבגעפאָהרען איז גראָד וויא אויף להכעיס געקומען זיין ערשטע געליעבטע, זיין קאָזינא מיט איהר מאן, א געוויסען פרידלענדער, פון קעניגסבערג נאָך האמבורג. דער ערשטער פייער האָט וויעדער אויפגעפלאמט, עס האָבען אויפגעלעבט דיא אלטע וואונדען, אָבער זיי זיינען ניט מעהר געווען אזוי פערדערבליך וויא דיא „יוגענד ליידען". זיין געליבטערס מאן איז איהם ניט געפעהלען געוואָרען.

ווען היינע האָט פערלאָזען האמבורג האָט ער פערווייל א קורצע צייט אין פראנקפורט א. מ., וואו ער האָט פערבראכט דיא גאנצע צייט מיט לודוויג בערנע. פון פראנקפורט האָט היינע געזאָלט אָבפאָהרען נאָך מינכען, וואו דער פערלעגער קאטטא האָט איהם איינגעלאדען צו רעדאקטירען א ווערק מיט'ן נאָמען „פּאָליטישע אנאלען". פאר'ן אָברייזען האָט בערנע דוקא געוואָלט אריינשלעפּען היינע אין א מחלוקת מיט געטהע, אָבער דאָס האָט היינע ניט געוואָלט. בערנע האָט שרעקליך פיינד געהאט געטהע'ן, אָבער היינע האָט פערשטאנען, אז דיא שנאה שטאמט דערפון, וואָס געטהע איז א העלענער, א לעבע מאן, וועלכער הענגט מיט אלע קרעפטען אָן דאָס מונטערע לעבען, ווערהענד בערנע איז געווען א איד דורכדרונגען מיט דעם מעלאנכאָלישען גייסט פון זיין פאָלק. אָבוואָהל בערנע האָט פונקט וויא היינע געביטען זיין גלויבען, האָט ער אויך וויא היינע חרטה געהאט. היינע האָט זאָגאר געהערט, אז געטהע האָט שטארק קריטיקירט זיינע „רייזע בילדער", דאָך האָט היינע ניט געוואָגט צו בעליידיגען געטהע'ן, פון וועלכען ער האָט צו פיעל געהאלטען.

היינע'ס הויפּט קוק אין מינכען איז ניט געווען דיא „פּאָלי-

טישע אננאלען", זאָנדערן א רעגיערונגס שטעלע. ער האָט גע־וואָלט ווערען פראָפעסאָר אין דער אוניווערזיטעט פון מינכען. נאכדעם וויא ער האָט אין בערלין קיין פראָפעסאָר שטעלע ניט גע־קענט קריעגען, האָט ער געגלויבט, אז אין מינכען וועט ער דאָך זיין ציעל קענען עררייכען. ער האָט זיך פערשאפט רעקאָמענדא־ציעס פון דעם דאמאָלסדיגען מיניסטער פון אינלענדישע אנגעלע־גענהייטען עדוארד פאָן שיק, אויך א בעקאַנטער דיכטער, און אנ־דערע הויכע פערזאָנען, וואָס האָבען צוגעזאָגט צו ריידען פאר איהם מיט'ן קעניג לודוויג דעם 1טען. היינע האָט צוליעב דיעזער אויס־זיכט וויעדער געמוזט א ביסעל זינדיגען דערמיט, וואָס ער האָט ניט געוואָלט ארויסגעהן מיט זיין גאנצע ליטעראַרישע קראפט און מיט'ן פולען אמת אין זיינע „פאָליטישע אננאלען". דאָס הייסט, ער אליין האָט אין זיי ווייניג געשריעבען און דאָס, וואָס ער האָט געשריעבען, איז געווען אין א מילדערען טאָן. ער האָט פערשוויע־גען זאכען, וואָס ער וואָלט זאָנסט, אלס אן אונאבהייגיגער מענש, שטארק ארונטערגעריסען.

פון מינכען איז היינע אָבגעפאָהרען נאָך איטאליען. ער האָט דאָרט שנעל ערלעהרנט דיא איטאליענישע שפראכע און איז אויפ־גענומען געוואָרען מיט גרויס עהרע פון איטאליענישע דיכטער און דיינקער. דער לויטערער הימעל און דיא הערליכע נאטור סצענעס פון דעם זוניגען איטאליען האָבען היינע'ן בעגייסטערט און געגע־בען דיא געלעגענהייט צו שרייבען נייע „רייזע בילדער". איבער־הויפט האָט ער פערבראכט אין דיא בעדער פון לוקקא און אין פלאָ־רענץ. פון דאָרט האָט ער געזאָלט רייזען נאָך רוים. אָבער פלוצלינג האָט ער ערהאלטען א ידיעה, אז זיין פאָטער איז גע־שטאָרבען. דאָס האָט איהם געטראָפען וויא א דונער און געמאכט א סוף פון אלע זיינע נסיעות אין דאָס לאנד פון דיכטער און קינסטלער. ווען היינע איז נאָך געווען אין פלאָרענץ האָט ער גע־שריעבען צו זיין גוטען פריינד, דעם רוסישען דיכטער פיאָדאָר י. טאטשעוו, וועלכער איז געווען דער אטאשע ביי דעם רוסישען גע־זאנדעטען אין מינכען, אז ער זאָל זעהן אָנווענדען זיין דיפּלאָמאַ־

טישע קונסט, אויסצוגעפינען וועגען דער פּראָפעססאָר שטעלע.

טראָמץ אלע בעמיהונגען האָט אָבער היינע דיא געווינשטע שטעלע ניט בעקומען. איבערהויפּט האָט ער אין דעם בעשולדיגט דעם מיניסטער שיינק. היינע האָט שוין געהאט בעשלאָסען צו ווידמען איהם דעם דריטען בוך „רייזע בילדער", וואָס ער האָט גע־האלטען אין שרייבען, אָבער ער האָט דאָס ניט געטהאָן. ער האָט דאָס בעסער געווידמעט זיין פריינד דעם דיכטער קארל איממערמאן, וועלכער איז געוועזען און געבליעבען זיין אויפריכטיגער פריינד. וועה־רענד היינע איז געוועזען אין איטאליען האָט ער זיך דערוואוסט, דאָס גראף פלאטטען, א דייטשער דיכטער, וועלכער איז אויך געוועזען דא־מאָלס אין איטאליען, האָט זיך בעשלאָסען חוזק צו מאכען פון איהם אין א קאָמעדיע. היינע האָט דיא זאך גוט אויסגעפאָרשט און ווען ער האָט ערפאהרען, אז דאָס איז אמת, האָט ער געשוואָרען אין הארצען נקמה צו נעהמען פון דעם גראף, אריינצולאָזען אין איהם דיא גאנצע גאל און גיפט, וואָס האָט זיך אָנגעקליבען אין איהם זייט זיינע אומזיסטע שונאים האָבען איהם אָנגעפאנגען עפענט־ליך צו פערפאָלגען.

מיט דיעזען פעסטען בעשלוס איז דער בעליידיגטער און פער־ביטערטער דיכטער אָבגעפאָהרען נאך זיין פאטערלאנד. היינע האָט צונויפגעזאמלעט אלע זיינע ליטעראַרישע פעהיגקייטען און האָט זיך גענומען פארטיג מאכען דעם דריטען בוך „רייזע בילדער". ער האָט ניט געצווייפעלט אין זיין גרויסע קראפט זיך אָבצורעכע־נען מיט זיינע געגנער. ער האָט אָבער אליין ניט געוואוסט, אז זיין נייעס ווערק וועט מאכען אזא שרעקליכען רושם אין גאנץ דייטש־לאנד. וויא ניך דער דריטער באנד „רייזע בילדער" איז ערשיענען פון דרוק, האָבען זיך אָנגעפאנגען קעהרען וועלטען. היינע איז דאָס מאָל ניט אָבגעקומען בלויז מיט וויטצען און שטעכווערטלאך, זאָנ־דערן ער האָט גערעגענט מיט פעך און שוועבעל אויף דעם גראף פלאטטען. היינע איז דאָס מאָל, וויא מען זאָגט, „ארויס פון דיא כלים". ער האָט שוין איבערגעבאפּט דיא מאָאָס. ער האָט דעם גראף אזוי צומישט און צוטומעלט, ער האָט איהם אזוי בע־

גראָבען, אזוי אָפען און אָהן צרעמאָניעס דערלאנגט, אז דער גראף האָט שוין מעהר קיין קאָמעדיע פון היינע'ן ניט געשריעבען. אָנ־שטאָט היינע'ן צו פערלאכען און איהם פאָרשטעלען אלס א קאָמישע פערזאָן, האָט ער איהם סתם געגומען זידלען מיט אלערהאנד זלזולים. איבערהויפּט האָט ער איהם צוגעוואָרפען א חרפּה, אז ער איז א איד, אז עס שטינקט פון איהם קנאָבעל און אז ער שטאמט פון א מיאוס פאָלק.

קיין כבוד האָט גראף פלאטטען מיט אזעלכע ארגומענטען ניט געוואונען, דען אָבוואָהל מען האָט דאן אין דייטשלאנד געהאסט אי־דען, האָט מען אָבער דאָך ניט געקענט בעטראכטען אזעלכע שמו־ציגע ארגומענטען, אלס ליטעראריש אָדער אנשטענדיג. דעם גראף'ס פריינד האָבען איהם געבעטען, אז ער זאָל אויפהערען זיך אזוי מיאוס מאכען און בעסער ארונטערשלינגען דיא ביטערע פּיל, וואָס היינע האָט איהם איינגעגעבען. אָבער ער האָט דאָס ניט גע־קענט, עס האָט איהם צו פיעל וועה געטהאָן און היינע איז פון דעם קאמפּף, וועלכער האָט דאן אויפגעקאָכט גאנץ דייטשלאנד, ארויס דער זיעגער.

צופיעל עהרע האָט אָבער דער זיעג היינען אויך ניט געגעבען. דען אָנשטאָט, וואָס מען האָט איהם פריהער געליעבט, האָט מען זיך יעטצט פאר איהם דערשראָקען. מען האָט פאר איהם אָנגעהויבען ציטערען. דאָס איז געוועזען דאָס ערשטע מאָל, וואָס מען האָט דער־זעהן אין דער דייטשער ליטעראטור אזא מין געפעהרליכע, פערניכ־טענדע, צושטערענדע קראפט. מען האָט דערזעהען, אז דער זי־סער, לירישער פּאָעט, פון וועמעס צארטע, זאנפטע פערזען עס וועהט א גלעטענדער ראָזענדופט און דער וויציגער, אמוזירענדער פובליציסט איז פּלוצלינג געוואָרען אן אשמדאי, א בעזער גייסט, וואָס קען אָהן רחמנות צורייסען און צושמעטערען אין שטיקער.

עס איז איבעריג צו בעמערקען, אז דער בוך איז באלד פער־באָטען געוואָרען. אָבער דאָס האָט געמאכט, אז מען זאָל איהם נאָך מעהר לעזען, און היינע'ס פערלעגער, יוליוס קאמפּע, האָט וויע־דער פערדיענט שווערע טויזענדע טהאלער און איז רייך געוואָרען.

עס האָט געקאָכט און גע'רעש'ט אין אלע רעסטאָראנען און ביער־הייזער. אומעטום האָט מען גערעדט פון דער מחלוקת צווישען היינע און פּלאטען. נישט צופריעדען פון היינע'ס אָפענע דבורים און „צו שטארקע אויסדריקע" זיינען נאָר געווען דיא דייטשע „משכילים", דיא גריבלער, וואָס וועגען און מעסטען יעדעס וואָרט גלויבענדיג, אז מען קען בעקעמפּפען לומפּען מיט דיא זעלבע וואפען, וואָס מען בעקעמפּפט מענשען. דאָס פּאָלק אָבער האָט היינע'ן נאָך מעהר ליעב בעקומען. דאָס פּאָלק האָט דערזעהן, אז דיא קראפט, וואָס קען אזוי פערניכטען איין לומפּ, וועט געווים קע־נען פערניכטען מעהר און דיא „שווארצע חברה" וועלען יעטצט מורא האָבען.

ווען דיא מחלוקת איז אָנגעגאנגען איז היינע געווען אין האמ־בורג. דער אלטער סכסוך צווישען איהם און זיין אָנקעל סאלאמאָן האָט זיך אויסגעגליכען. דער אלטער באנקיר האָט מוחל געווען דעם יונגען דיכטער און האָט איהם אָנגעהויבען צו בעטראכטען מיט מעהר רעספּעקט. האָבענדיג פערלאָרען יעדע האָפנונג צו ווערען פּראָפעסאָר, האָט זיך היינע יעטצט אין גאנצען איבערגעגעבען צו זיינע ליטעראַרישע ארבייטען. אין דעם יונגען דיכטער האָט דאן אויפגעוואכט א גרויסע ליעבע צו קעמפּפען פאר פרייהייט און ער האָט אָנגעהויבען שרייבען שטארקע ארטיקלען געגען דיא אונטער־דריקונג, וואָס האָט דאן געהערשט אין זיין פאטערלאנד. ער האָט פערלאנגט פּרעס־פרייהייט און פּאָליטישע אויפקלערונג פאר'ן פּאָלק. ער האָט געווארענט דיא רעגיערונג זיא זאָל זיך אין אכט נעהמען פארן צאָרען פון דיא אונטערדריקטע מאסען. דיעזער נייער קאמפּף האָט געמאכט, אז דער באָדען אונטער היינע'ס פיס איז געוואָרען אונזיכער. דיא רעגיערונג האָט געהאט אויף איהם אן אויג און האָט גערעכענט איהם צו בעזייטיגען. דערצו האָט זיך היינע גאָר פון דאָס ניי צוקריעגט מיט זיין אָנקעל און דיא אידעע צו פערלאָזען דייטשלאנד און אוועקפאָהרען וואוינען אין פאריז איז ביי איהם געוואָרען א זאך, וואָס איז געשעהן. ער האָט פערשטאנען, אז ער וועט זיינע פרייע אידעען און געדאנקען אין דייטשלאנד ניט

קענען פּאָטרזעטצען. עס איז איהם אויך מיאוס געוואָרען דער שטענדיגער שטרייט מיט אזוי פיעל שונאים, וואָס האָבען איהם גע־זוכט צו רודף'ן פון אלע זייטען. מען האָט אויף איהם אויסגע־טראכט פערשיעדענע בלבולים. קוים האָט ער אויסגערעדט א וואָרט מיט א פרוי, האָט מען שוין געזוכט דערפון צו מאכען א גאנצע אינ־טריגע און בעשמוצען זיין נאָמען און דעם נאָמען פון דער פרוי. דאָס אלעס איז איהם געוואָרען עקעל.

איידער היינע איז אוועק פון האמבורג אויף אייביג איז איהם נאָך בעשערט געווען צו זעהן א צווייטען פּאָגראָם אויף אידען, וועל־כער איז געווען א סך שרעקליכער, וויא אין יאָהר 1819. זיין אי־דיש הארץ האָט זיך ווידער אָנגעזאפּט מיט כעס און ביטערקייט געגען דיא קריסטען און געגען דייטשלאנד און ער האָט זיך כמעט א נדר געטהאָן א שפּיי צו געבען אויף דער אנטיסעמיטישער מדינה. דעם 1טען מאי, 1831, האָט היינע צום ערשטען מאָל בעטרעטען דעם פראנצויזישען באָדען און אין צוויי טעג שפּעטער איז ער געווען אין פאריז.

פינפטער קאַפּיטעל.

הײנע'ס גרױסע ליטעראַרישע טהעטיגקײט אין פּאַריז.—ער װערט אױפגענומען מיט גרױס עהרע פון אלע פראַנצױזישע דיכטער. דײנקער און קינסטלער.—זײן בעקאַנטשאַפט מיט ריטשארד װאַג־נער. זײן הײראַטה מיט מאַטהילדע קרעסצענטיאַ מיראַט און זײן ספּעקולאַציאָן אױף דער בערזע.—הײנע און בערנע װערן בלוטיגע שונאים.—הײנע'ס צװײטער דועל.

אָבװאָהל הײנע איז אװעקגעפאָהרען פון דײטשלאַנד מיט א ביטער הארץ און זעהר טרױעריגע ערפאהרונגען, האָט ער פון דעסט־װעגען דאָך ניט געדײנקט, אז ער װעט קײנמאָל ניט צוריקפאָהרען. עס איז שװער צו טראָגען אן אײביגע שנאה אױף דעם באָדען, װאו א מענש איז געבאָרען און ערצױגען געװאָרען. זײענדיג דערװײ־טערט פון יענעם אָרט, פערגעסט דער מענש דיא צרות, װאָס ער האָט דאָרט געהאט אױסצושטעהן. ער פערגעסט זאָגאר אָן זײנע שונאים און פאנגט אָן צו בײנקען אהײם. דאָס הארץ װערט פול מיט דעם טיפען שמערץ, װאָס הײסט „בענקענים", מען װיל צוריק צו יענע ערטער, װעלכע זײנען אזױ בעקאַנט, אזױ אײנגעדריקט אין דער זעעלע. מען ליעבט זײ, מען װיל זײ װיעדער זעהן.

עס װעט דערפאר קײן װאונדער ניט זײן, װאָס זײענדיג אין דער פרײער, לוסטיגער פּאריז, ארומגערינגעלט מיט פרײנד און גע־קרױנט מיט עהרע, האָט הײנע דאָך געבײנקט אהײם. כמעט אלע בריעף, װאָס ער האָט געשריעבען דיא ערשטע צײט צו זײן מוטטער און שװעסטער און צו דיא איבעריגע מיטגליעדער פון זײן פאַ־מיליע, זײנען פול מיט הײסע ליעבע צו דײטשלאַנד. הײנע האָט פּאָזיטיװ געגלױבט, אז ער װעט נאָך אין גיכען קומען װיעדער אין זײן פאטערלאַנד. ער האָט ניט געװאוסט, אז דער שיקזאַל האָט איהם בעשטימט צו ענדיגען זײנע לעטצטע יאָהרען אין דעם „גיהנום פון פערגניגען", אין דעם לעבעדיגען, לאַכעדיגען און זודיגען פּאריז. װיא שטארק זײן „הײמװעה" איז געװעזען, אזױ שטארק און נאָך פיעל שטארקער איז אָבער געװעזען זײן ליעבע צו פרײהײט און לעבען, װאָס

ער האָט געפונען אין דער שעהנער רעזידענץ שטאָדט פון פראנקרייך. אין דייטשלאנד האָט היינע געליטען אלס איד, אלס שריפטשטעלער און אלס ליבעראל, ווערהענד אין פאריז איז פון דיא אלע זאכען גאָר קיין רייד ניט געווען. דערצו האָט שוין פאריז דאמאָלס געהאט א סך מעהר טהעאטערס, בעלער און פערשיעדענע פערגניגענס וויא בערלין, מינכען און האמבורג צוזאמען גענומען. היינע האָט זיך אריינגעוואָרפען אין אן אָקעאן פון עולם הזה. ער האָט געטרונקען מיט'ן פולען מויל פון דיא כוסות פון ליעבע, לוסט און לעבען, וואָס סעראפינא אנגעליג, דיאנא, האָרטענזע, קלאריזע, דזשאָלאנטע, מאריע, דזשענני, עממא און אנדערע געטטינען האָבען איהם אזוי ליעבליך און גראציעז צוגעטראָגען צו דיא ליפען.

דאָך אָבגעזעהן פון דיא אלע פערגניגענס האָט היינע דאָך ניט אראָבגענומען זיין שארפען בליק פון דעם אמת'ן לעבען און פון אלע זאָנסטיגע אומשטענדען, וואָס האָבען דאן געהערשט אין פאריז. ער האָט אלע איינדריקע פון דער גרויסער וועלט־שטאדט בעשריעבען מיט גרויס פינקטליכקייט. ער האָט זיך דאן גאנץ אָפט געזעהען מיט דיא פראָמינענטעסטע דייטשען, וועלכע זיינען צו יענער צייט געווען אין פאריז. אין דער בוכהאנדלונג פון איידעלהאָלץ און קאמפע פלעגט זיך היינע טרעפען און פערברענגען מיט אזעלכע וועלטבעריהמטע פערזאָנען וויא פעליקס בארטהאָלדי מענדעלזאָהן, אלעקסאנדער פאָן הומבאָלדט, סאפיר און אנדערע. דיא גרעסטע מענער דייטשלאנד'ס וואָס פלעגען בעזוכען פאריז פלעגען ניט פערגעסען אבצושטאטען א וויזיט דיא בעוואוסטע בוכהאנדלונג, וואו היינע מיט זיינע פריינד פלעגען זיטצען און פערברענגען.

היינע האָט זיך דאָס ערשטע יאָהר געפיהלט אזוי גליקליך אין פאריז, אז ער האָט אין זיינעם א בריעף צו א פריינד געשריעבען: „און פרעגט אימיצער וויא איך לעב דאָ זאָלט איהר איהם זאָגען וויא א פיש אין וואסער, אָדער נאָך בעסער, זאָגט זיי דאָרט אין דייטשלאנד, אז ווען איין פיש פרעגט ביי דעם צווייטען, וואָס ער מאכט, ענטפערט ער איהם: וויא היינע אין פאריז.“

צו יענער צייט האָט זיך אויך געפונען אין פּאַריז היינעס אַמאָליגער לעהרער פּראָפעסאָר אגוסט ווילהעלם פאָן שלעגעל. וויא בעוואוסט האָט שלעגעל אַמאָל פון היינע זעהר פיעל געהאַלטען, אָבער זייענדיג אין פּאַריז האָט ער עפּעס אראָבגעקוקט אויף איהם פון אויבען אראָפּ. עס איז איהם ניט געפעלען געוואָרען דאָס, וואָס היינע האָט אַזוי שטאַרק „געזידעלט" זיינע געגנער און האָט זיך ערלויבט צו שרייבען אויף איהם פאָלגענדען עפּיגראַם:

„דיין ערנסט קען פיר מיר ניט טויגען,
זידלען קען דער שפּאָטער נאַר,
דיין בעגייסטערונג איז פערפלויגען
דיינע „שמד־שטיק" זעהט מען קלאָר."

פאַר דיעזען עפּיגראַם האָט זיך אָבער היינע אָבגערעכענט מיט זיין אַמאָליגען פּראָפעסאָר אין א קאָררעספּאָנדענץ צו א דייטשע צייטונג. ער האָט איהם געוויזען, אז ער האָט גענוג ערנסט צו דערלאַנגען ערנסטע קלעפּ אונטערגעפּעפערט מיט ביטערע לצנות. היינע האָט דאַמאַלס א סך געשריעבען. פון פּאַריז פלעגט ער שיקען זיינע מייסטערהאַפטע קאָררעספּאָנדענציעס נאָך דייטשלאַנד, וואו מען פלעגט זיי לעזען מיט בעזאָנדערען פערגניגען. וואָס מעהר זיינע געגנער האָבען איהם געזוכט צו פערשווארצען און פערניכטען האָט דאָס פאָלק אַלץ מעהר איהם געליעבט און געשעטצט.

דיא הויפּט שולד, וואָס דיא געגנער האָבען אויף איהם ארויפגעוואָרפען איז דאָס, וואָס ער איז ניט „פּרינציפּיעל". אָבוואָהל היינע איז געווען איינער פון דיא ערשטע פרייהייטס־קעמפּפער פון זיין צייט און האָט אין זיינע ליעדער און דעקלאַמאַציאָנען ארונטערגעריסען דיא שקלאַווערייע און טיראַנייע, וואָס האָבען דאַן געהערשט אין דייטשלאַנד, דאָך איז היינע ניט געווען קיין פּאָליטישער כאַראַקטער. ער האָט זיך קיינמאָל ניט געקענט בעשליסען צו וועלכע פּאַרטייע ער זאָל געהערען. אין פראַנקרייך זיינען דאַן געווען רעפּובליקאַנער און מאָנאַרכיסטען, אָבער היינע האָט ניט בעלאַנגט צו קיין איינציגע פון זיי, אָדער בעסער געזאָגט. ער האָט

בעלאנגט צוביידע און צו ביידע ניט. היינע האָט בעטראַכט דעם דאמאָלסדיגען פּאָליטישען פּלאָנטער פון א סוביעקטיווען שטאנד־פּונקט. ער האָט ניט געהאַט דיא געדולד און דעם כח צו בעקלערען דיא פּאָליטישע פראגען מיט א קאלטען ישוב הדעת, זיי אנאליזירען, צוגליעדערען און קומען צום שלום וועלכע פּארטהיי עס איז גערעכט, זאָנדערן ער האָט געהאנדעלט לויט זיינע אייגענע איינדריקע. אלס גרויסער דיכטער, אלס פרייגייסט, מיט דיא געפיהלען פון א זומער־פויגעלע וואָס פליהט באלד אויף ד ע ר, באלד אויף י ע נ ע ר בלום, און מיט א געפליגעלטע פאנטאזיע, וואָס שוועבט וויא דער אדלער אין דיא וואָלקען — האָט היינע זיך ניט געקענט בעגרענצען ביי א געוויסע פּארטהיי. ער האָט זיך ניט געקענט איינדריקען אין דעם ענגען קאָרסעט פון א פּראָגראם. דאָס האָבען אָבער זיינע שונאים און זייערע פאנאטישע אנהענגער ניט פערשטאנען און ניט געוואָלט פערשטעהן. זיי האָבען ניט געוואוסט, אז היינעס פרייהייטס־ליעדער וועלען איבערלעבען זייערע פּראָגראמעס און וועלען נאָך בעגייסטערען דיא מענשהייט פיר פרייהייט און מענ־שענרעכט אין דיא קומענדע דורות. היינע איז געווען צו גרויס און צו ערהאבען, זיך אונטערצואווארפען אונטער דיא פּאָרשריפט פון א חברה. מיט דעם קוק פון א נביא, וועלכער האָט דורכגעבליקט דורך דעם דיקען שלייער פון זיין צייט און געזעהען דיא וויטע צוקונפט פון דיא אונגעבאָרענע דורות, האָט ער זיך ניט געקימערט וועגען דיא פארב פון זיין פאָהן, אונטער וועלכע זיין שיף פאָהרט. א פאָהן איז ביי איהם געווען בלויז א געפארבטע שמאַטע, א לאפּען, זיינע פיינד אָבער האָבען איהם דערפאר פערדאמט און פערפאָלגט, געיאָגט און געטריעבען פון אָרט צו אָרט מיט כעס, שפּאָט און פעראכטונג. מען קען זיך לייכט פּאָרשטעלען, וואָס היינע האָט דערפון געליטען, וויפיעל שמערצען אזא פערפאָלגונג האָט איהם פערשאפט. דאָס האָט זיין גייסט קיין מנוחה ניט געגעבען. געררייצט און פערוואונדעט פון אומזיסטע רדיפות פון נארישע „פּרינציפּען" אין פּארטייליכקייטען איז היינע געווען גע־צוואונגען שטענדיג זיך צו האלטען אין איין קריגען און פּאָלעמי־

זירען און גיסען גיפט און גאל אויף זיינע בלוטיגע געגנער, וואָס פלעגען איהם ניט לאָזען לעבען. דאָס האָט ווידער איהם געמאכט נייע שונאים, וואָס פלעגען איהם בעטראכטען פאר א מענשען, וואָס ליעבט מחלוקת און ליעבט זיך ארומצורייסען.

„דיא פּאָעזיע האָט מעהר מערטירער געמאכט וויא דיא רעלי־גיאָן", האָט אמאָל היינע געזאָגט און ער אליין האָט געפיהלט און געוואוסט דעם אמת פון דיזע ווערטער. זייט דיא רעאקציאָן האָט אריינגעטרעטען אין דייטשלאנד ביז צו דעם מאָמענט, וואָס היינע האָט געלעבט און געווירקט אין פראנקרייך, האָט מען איהם אין זיין פאטערלאנד ניט אויפגעהערט אָנצוטהאָן צרות. מען האָט איהם אזוי לאנג גערייצט און ער האָט אזוי לאנג געענטפערט אין דיא דייטשע בלעטער, ביז ער איז ענדליך מיעד געוואָרען און האָט איבערגעלאָזען דייטשלאנד פיר זיינע אונדאנקבארע לאנדס־לייט און ער אליין איז געוואָרען א פאָלשטענדיגער פראנצויז. ער איז געוואָרען אזוי בעז, אז ער האָט צוגעמאכט דיא טהיר פאר דיא דייטשען, וואָס פלעגען איהם קומען בעזוכען אין פאריז. היינע פלעגט פון דיזע בעזוכער זעהר פיעל ליידען, פריהער פלעגען זיי קומען צו איהם, איהם שמייכלען און זיך מיט איהם אונטער־האלטען, דאן פלעגען זיי אוועקפאָהרען צוריק נאָך דייטשלאנד און איהם בעליידיגען אין דיא בלעטער, אָדער זיי פלעגען פון פאריז גופא איהם שענדען אין בריעף און קאָררעספאָנדענצען. פון דיא דייטשען וואָס היינע האָט געליעבט און האָט זיך מיט זיי גערן אונטערהאלטען, זיינען שפּעטער געוועזען דיא בעריהמטע דיכטער פראנץ גרילפארצער, אנאסטאסיוס גרין (גראף אנטאָן אוערספערג), פראנץ דינגעלשטעדט, געאָרג הערוועג און אנדערע צווישען וועלכע עס האָט זיך געפונען היינריך לאובע.

מיט היינריך לאובע איז ער געוועזען בעזאָנדערס בעפריינדעט. היינריך לאובע האָט דאן פאָרגעשטעלט פאר היינען א'ן אָרימען דייטשען מוזיקער, וועלכער האָט צוגעפאסט א מעלאָדיע צו היינעס ליעד „צוויי גראנאדירע". דערזעלבער מוזיקער האָט אויך געוואָלט דאן אויסארבייטען די לעגענדע פון דעם „פליהענדען האָלענדער", אָדער

וויא דאָס הייסט אין ענגליש „פלייאינג דאָטשמען“ אלס א סוזשעט פיר א אָפּערעטע. היינע האָט איהם דערצו געהאָלפען מיט ראטה און טהאט, אין זיעבען וואָכען איז דיא אָפּערא פערטיג געוואָרען. מען האָט איהר אויפגעפיהרט אין דייטשלאנד מיט גרויס ערפאָלג און דער נאָמען פון דעם מוזיקער ריטשאַרד וואַגנער איז בעקאנט געוואָרען איבעראל. מיט זיין שטענדיגען געפיהל פון האסס געגען אידען האט וואגנער שפּעטער בעליידיגט היינען פאר זיין גוט־הערציגקייט און האָט איהם גערופען דער „פּאָליטישער בדחן“.

היינע האָט אָבער געהאט דעם זעלבען מזל וואָס זיין פאָלק. ווען זיין זונן געהט אונטער אין איין לאנד געהט עס אויף אין א צווייטען. אין דער צייט, וואָס דיא דייטשען האָבען היינען כמעט גאָר אין גאנצען פערגעסען האָט איהם פראנקרייך געעפענט איהרע טויערען און עמפפאנגען מיט עהרע און האָכאכטונג. זיין נאָמען איז בעקאנט געוואָרען אין דיא העכסטע קרייזען. ער האָט אָנ־געהויבען צו פערקעהרען אין דיא רייכסטע סאלאָנס פון פּאריז. אומעטום האָט מען איהם געעפענט דיא טהירען מיט דעם גרעסטען רעספּעקט און טיעפסטע אכטונג. זיין הויפּט־פערקעהר איז געווען ביי דער פאָרנעהמער סאלאָן־דאמע מאדאם זשובערט, וועלכע האָט איהם זעהר געשעצט און געאכטעט. דורך מאדאם זשובערט מיט וועלכע ער האָט זיך בעקענט אין דעם יאָהר 1835 האָט היינע געשלאָסען בעקאנטשאפט מיט דיא גרעסטע ליטעראטען, געלעהרטע און אקאדעמיקער פראנקרייך'ס. אבער גראד דאמאלס ווען דער דייטשער דיכטער איז געוואָרען דער ליעבלינג פון דיא פראנצויזי־שע סאלאָנס, האָט ער זיך אָבגעווענדעט פון אלע פירסטינען און פרינצעסינס און האָט זיך פעראינטערעסירט אין אַ'ן איינפאכע דאָרפמיידעל, וועלכער וויא עס שיינט, איז בעשעהרט געווען צו טהיילען מיט איהם דעם שיקזאל פון זיינע לעטצטע יאהרען.

דאָס מיידעל איז געווען דיא טאָכטער פון א רייכען פראנצוי־זישען דאָרפסמאן, וועלכער האָט בעלאנגט צו זעהר אַ'ן אָרענטליכע געזעלשאפט און האָט זיין טאָכטער ערצויגען אלס א פּראָסטע, בעל־הבתי'שע שטוב־מיידעל. ווען זיא איז אלט געוואָרען א יאָהר

פופּצעהן אָדער זעכצעהן האָט מאַטהילדא קרעסצענטיא מיראַט פערלאָזען איהר פאָטערס הויז און איז געקומען אין פּאַריז צו איהרע א טאַנטע, א געוויסע מאַדאַם מאורעל, וועלכע האָט געהאַל־טען א שוך־קראַם. מאַטהילדע איז געווען אָנגעשטעלט אין קראַם אלס פערקויפערין. דאָרט האָט זיך דאָס היינע מיט איהר בעקענט און זיך אין איהר פערליעבט. ווען דיא טאַנטע פלעגט ניט בע־מערקען פלעגט דאָס יונגע מיידעל ארויסגעהן פאר'ן טהיר ווארפען בליקען, בייטען א וואָרט מיט איהר געליעבטען און באַלד וויעדער געהן צו איהר בעשעפטיגונג. עס האָט ניט לאַנג געדויערט און היינע האָט בעשלאָסען מאַטהילדע זאָל פערלאָזען איהר טאַנטעס שוך־קראַם און אריינגעהן אין א פּענסיאָן, א פּרויענשולע, וואו זיא זאָל זיך כאָטש אויסלערנען אונטערשרייבען איהר נאָמען און א ביסעל לעזען. איהר אונוויסענהייט האָט היינען ניט געקימערט, דען זיא איז געווען שעהן, מונטער און שטענדיג פול מיט לעבען. היינע האָט דאן געשריעבען צו א פריינד וועגען זיין פערליעבענעס פאָלגענדע ווערטער: „האָט איהר אמאָל געלעזען דיא ליעבע פון שיר השירים פון קעניג שלמה, טאָ זייט אזוי גוט און לעזט דאָס נאָך אמאָל און איהר וועט פערשטעהן מיין יעצטיגע פערהעלטנים“. היינע האָט שטענדיג געדיינקט וועגען האָבען א „ווייב“ ניט דורך שדכנים און אָהן דיא צערעמאָניעס פון גייסטליכע און ער האָט דאָס אויסגעפיהרט.

דאָס יונגע פּאָאַר האָט געדונגען א וואוינונג צוזאַמען און מאַטהילדע איז געווען א'ן אויסגעצייכענטע בעל הבית'טע און א געטרייע, ליעבענדע פרוי. איבערהויפּט האָט זיך היינע געפרעהט וואָס זיין דיכטער־בערוף שפּיעלט ניט קיין ראָלע אין זיין ליעבע. דען מאַטהילדע האָט איהר מאַן'ס מוטער־שפּראַכע ניט פערשטאַנען און אלעס וואָס זיא האָט זיך אויסגעלערנט אין דייטש זיינען געווען דיא ווערטער „נעהמען זיא פּלאַטץ“. צו גליקליך איז אָבער היינע אין זיין פערהייראַטעס לעבען ניט געווען. דען אָפט פלעגט ער ליידען פון אייפערזוכט. דאָס איז אָבער געווען דאַן, ווען ער האָט אָנגעהויבען קערפּערליך צו ליידען און דער דלות

איז געוואָרען א'ן אָפּטער בעזוכער ביי איהם אין הויז. מאטהילדע האָט פערשטאנען וויא צו לעבען עקאָנאָמיש, אָבער עס פלעגט מאנכעסמאָל ניט זיין אויף דירה־געלד און היינע פלעגט דארפען באָרגען אויף דאָס נויטיגע. דורך דיא בעקאנטשאפט וואָס היינע האָט דאן געמאכט מיט דזשיימס פאָן ראָטהשילד און אנדערע בעריהמטע פינאנציערען האָט זיך איהם אויך פערגלוסט שפּיעלען אויף דער בערזע, וואו ער האָט אין א גאנץ קורצער צייט פערלאָרען דאָס זעלביגע ביסעל געלד, וואָס ער האָט געהאט און ער האָט פּשוט ניט געקענט צאָהלען פאר זיינע לעבענסמיטעל. זעהענדיג אז עס איז שלעכט האָט ער זיך געווענדעט צו זיין רייכען אָנקעל, אָבער אנשטאט געלד האָט ער גאָר געקראָגען א בריעף פול מיט פאָרווירפע. סאלאָמאָן היינע פלעגט שיקען זיין פלימעניק 400 טהאלער יעהרליך אבער איבער דיזער סוממע האָט ער ניט געוואָלט געהן. דעם דיכטערס ברודער, מאקסימליאן היינע, איז ענדליך געוואָרען א רודף שלום צווישען אָנקעל און פלעמעניק און סאלאָמאָן האָט פריייוויליג בעשלאָסען צו העכערן היינע'ס געהאלט פון 400 אויף 800 טהאלער א יאָהר.

היינעס לאגע האָט זיך אָבער דאָך פערערגערט. דען אזוי וויא ער האָט אנגעפאנגען אָפּטערס ליידען פון נערוועזיטעט האָט ער ניט געקענט אזוי פיעל ארבייטען און זיין יעהרליכער איינקונפט איז געוואָרען וועניגער וויא 3000 פראנק א יאָהר. אונטער אזעלכע אומשטענדען האָט היינע געמוזט אָנקומען צו א מיטעל, וואָס האָט געמוזט ווארפען א חשד אויף זיין כאראקטער. ער האָט גענומען ביז דעם יאָהר 1848 פון דער פראנצויזישער רעגיערונג 4,800 פראנק יעהרליך. היינע האָט דאָס גערופען א מין „צדקה גדולה", וואָס דיא רעגיערונג גיט צו אויסלענדער, זיינע שונאים אָבער האָבען געזאָגט ,אז ער דיענט דיא פראנצויזישע רעגיערונג, אז ער קריעגט דאָס געלד כדי ער זאָל זידלען און בעליידיגען דייטשלאנד. און צו יענער צייט האָט טאקי היינע געמאכט א תל עולם פון דיא דייטשען, דען פארוואָס צו לויבען האָט ער זיי ניט געהאט. דיא פּאָגראָמען אין האמבורג, דיא יודענפערפאָלגונג אומעטום און דיא

רדיפות געגען איהם אליין זיינען געווען גרונד גענוג צו פערדאמען דייטשלאנד אויף אייביג און היינע האט דאס געטהאן. אנדערע האבען ווידער געזאגט, אז היינע קריעגט געלד כדי ער זאל ניט ריידען קיין שלעכטס אויף דער פראנצויזישער רעגיערונג.

עס איז אין גרונד גענומען שווער צו זאגען א ריכטיגע מיינונג וועגען דיעזען פאל. עס שיינט דאך צו זיין א ביסעל אמת, אז היינע איז ניט אומזיסט געשטיצט געווארען פון דער רעגיערונג, וויל פריהער האט ער דיא זעלבע רעגיערונג שרעקליך קריטיקירט און ווען ער האט געקראגען דיא פענסיע האט ער געשוויגען שטיל. דאגעגען אבער שיינט דאס צו זיין אמת, וואס היינע האט ערקלערט, אז דיא פראנצויזישע רעגיערונג שטיצט עהרענווערטהע אויסלענדער, דען גראד אין יענער צייט האבען זיך געפונען אין פראנקרייך מאססען אזעלכע אויסלענדער צווישען וועלכע עס זיינען געווען באראנען, גראפען, פירסטען, גענעראלען און עקס-מיניסטארען, פריעסטער און פאלקסמענער, „א'ן אריסטאקראטיע פון בעריהמט-הייטען פון טאלענט און אונגליק". אלע פערפאלגטע און ענטלאפענע פון פערשיעדענע מדינות, וועלכע האבען געבראכט נאך פראנקרייך א הויכע רעפוטאציע האבען געקריעגען א רעגעלמעסיגע פענסיאן פון דער פראנצויזישער קאסע.

אבער אויך דיעזע שכירות האט ניט געקלעקט צו דעקען היינעס חובות, וועלכע האבען בעטראפען אזוי פיעל וויא 22,000 פראנק. ערשט דאן, ווען ער האט פערקויפט זיין פערלעגער קאמפע זיינע ווערק אויף עלף יאהר פיר דיא גלייכע סומע צו בעצאהלען אלע זיינע שולדען — האט זיך היינע בערוהיגט און אנגעפאנגען צו מאכען נייע פלענער פיר ליטערארישע ארבייטען.

דער צוזאמענהאנג פון דיעזע אלע זאכען, צופעלע און שטימונגען גיט אונז א קלארען בעגריף פארוואס היינעס פאעטישע שאפונגס-קראפט איז ביסלעכווייז געלעהמט געווארען און דיא מוזע וועלכע איז שטענדיג געווען זיין בעסטע פריינדין האט איהם אנגעפאנגען זעלטענער צו בעזוכען. ער האט ניט מעהר געהאט קיין אמונה אין זיך אליין, אז ער קען נאך שאפען אזעלכע שעהנע

ליעדער וויא אמאל. „מיין לעבענסאלטער איז ניט מעהר געאייגנעט צו פערזען און פערלאנגט פראזא“, האט היינע געזאגט. דער דיכטער איז געווארען א פראזא־שרייבער, אבער דיא פראזא איז געווען מייסטערהאפט און האט געוויזען דיא גרויסע זשעניאליטעט פון דעם שרייבער. זיינע שריפטען פון יענער צייט איבערהויפט דיא „פלארענטינישע נעכט“ צייגט מיט אונבעשטרייטבארע פאקטען אז דער הייליגער פלאם פון היינעס גאונות האט זיך נאך ניט אויסגעלאשען, אבוואהל זיינע געגנער האבען געהאלטען אין איין שרייען, אז ער איז שוין „אויסגעוועבט“ און „זיין גייסט געהט אויף קוליעס“. אזוי האט היינע אלץ מיט מעהר ביטערקייט געשריעבען זיך שלאגענדיג מיט א וועלט שונאים און שאפענדיג זיך טעגליך מעהר און מעהר בלוטיגע פיינד. אלס דער ערגסטער פון דיעזע שונאים איז איהם פארגעקומען זיין אמאליגער פריינד לודוויג בערנע.

דורך רכילות־טרייבער זיינען זיי געווארען אלץ פרעמדער און ווייטער איינער צום צווייטען ביז עס האט זיך ענטוויקעלט צווישען זיי א טיעפע שנאה. בערנע האט איבערהויפט ניט פערשטאנען היינע'ן בערנע איז געווען א „פארטיי־מאן“ א „פרינציפיעלער“ מענש, ארומגערינגעלט מיט היינע'ס געגנער, וועלכע זיינען געווען טריי צו זייערע „פרינציפען“ און פלעגען נור האלטען אין איין זוכען חטאים אויף היינע'ן.

היינע האט דערפאר זיך בעשלאסען אבצורעכנען מיט בערנע'ן און האט שטילערהייד געשריעבען אויף איהם אלץ, וואס זיין שווער און ביטער הארץ האט איהם נאר דיקטירט. כל זמן בערנע האט געלעבט האט זיך היינע ניט געוואלט מיט איהם עפענטליך פערקריעגען, דאך ווען בערנע איז געשטארבען איז ערשיענען זיין לעבענסבעשרייבונג, וועלכע האט געשטעמפעלט היינען פאר דעם פערפאסער פון א מיאוס'ען פאסקעוויל און פאר א גרויסען פייגלינג, א טרוס. ווען היינע וואלט פערעפענטליכט דיזעלבע בעשרייבונג ווען בערנע האט געלעבט, וואלט דאס געמאכט א גרויסע ווירקונג, וייל אזוי וויא היינעם אלע פאלעמישע ביכער אזוי איז אויך דיזער

בוך, פול מיט קראפט און אייזערנע אטאקעס, וואָס טרעפען וויא דונערן. ער האָט אָבער געוואַרט דערמיט ביז זיין געגנער איז געשטאָרבען, האָט ער זיך אונשטערבליך בלאַמירט.

שפּעטער האָט היינע חרטה געהאט, וואָס ער האָט דאָס בוך פּערעפענטליכט און וואָס ער האָט איהם גאָר געשריעבען. „דו ליעבער גאָטט!" שרייבט ער איינמאָל צו א פריינד, „ווער עס שרייבט ביכער איז שטענדיג אין סכנות צו בעגעהן גרויסע נארישקייטען. פון דעסטוועגען איז דער דאָזיגער בוך נאָך לאנג ניט אזוי שלעכט וויא מען זאָגט אין מיין פאטערלאנד". און דער בוך איז ווירקליך גוט, נאָר אביסעל צו פיעל פּערזענליך.

דיא גאנצע אנגעלעגענהייט האָט נאָך אָבער געהאט א זעל־טענעם נאכשפּיעל: דער אנגריף אויף בערנע האָט שרעקליך אויפ־גערעגט און געקריינקט בערנעס פריינדין, מאדאם שטראוס און זיא האָט געשיקט איהר מאן, סאלאָמאָן שטראוס, ער זאָל זיך נוקם זיין אָן דעם אָנגרייפער. סאלאָמאָן שטראוס האָט אָבגעוואַרט היינען אויפ'ן גאס און האָט זיך מיט איהם געוואָלט אויס'טענה'ן, אָבער היינע האָט ארויסגענומען זיין קארט און איהם געגעבען מיט דער בעמערקונג, אז אין גאס פערהאנדעלט מען ניט קיין געשעפטען און אויב ער וויל זיך מיט איהם פערהערען זאָל ער קומען אין צוויי וואָכען ארום ביי איהם אין הויז, ווייל ער פאָהרט יעצט אוועק. קאָררעספּאָנדענטען האָבען באלד צוקלונגען אין אלע צייטונגען, אז היינע האָט זיך דערשראָקען פאר סאלאָמאָן שטראוס און איז אנט־לאָפען. דאָס איז היינען שטארק ניט אָנגעשטאנען און ער איז האסטיג געקומען צוריק נאָך פאריז, וואו ער האָט אויפגעפאָדערט סאלאָמאָן שטראוס אויף א דועל. היינע און שטראוס האָבען זיך בעגעגענט מיט געלאָדענע רעוואָלווערס דעם 7טען סעפּטעמבער, 1841, אין דעם טהאָל פון סט. זשערמיין. דער סוף פון דעם דועל איז געווען, אז סאלאָמאָן שטראוס האָט געטראָפען היינען אין קעשענע און האָט איהם דורכגעלעכערט דעם פאקעט־בוך (פּאָרט־מאָניי) און היינע האָט געשאָסען אין דער לופטען.

ביז דער צייט פון דיזער פּאסירונג האָט ער נאָך אלץ געוואָהנט

מיט זיין מאטילדע אָהן א רעליגיעזע טרויאונג. זעהענדיג אבער, אז ער איז ארומגערינגעלט מיט שונאים פון אלע זייטען און פיהלענדיג אז ער ווערט אלץ שוואכער אין געזונד האָט איהם גענומען שרעקען דער געדאנק, אז זיינע פערפאָלגער זאָלען זיך נאָך זיין טויט ניט אָברעכענען מיט זיין פרוי. ער האָט זיך דערפאר דעם 30טען דעצעמבער 1841 געטרויט מיט איהר אין א קירכע און איהר געמאכט אלס זיין געזעצליכע פרוי.

זעקסטער קאַפּיטעל.

היינע'ס רייכער אָנקעל שטאַרבט.—א שרעקליכע קראַנקהייט לעגט אַוועק דעם דיכטער זיעבען יאָהר אויף א טויטען בעט.—היינע'ס ליידען אונבעשרייבליך.—אָרימקייט און עלענד פערפינסטערן זיינע לעצטע טעג.—היינע'ס שטאַרקער גייסט ווערט ניט אָבגעשוואַכט.—זיין אייגענע מצבה.—היינע'ס שטילע לויה און זיין אונשטערבליכער נאָמען.

יעצט קומט דער שלום פון דער דראמא, היינעס לעבען נעהמט ענדליך א'ן ערנסטע ווענדונג. דער אונרוהיגער, לעבענס-לוסטיגער דיכטער געפינט זיך פלוצלינג אויף א קראנקען בעט, פון וועלכען ער האָט זיך ניט מעהר געקענט בעפרייען. בלאס, מיט האלב-פערמאכטע אויגען אבער מיט א שטארקען גייסט און א פרישע פיה-לענדע הארץ ליעגט דער לעבעדיג טויטער דיכטער אין זיין צימער און דיכטעט זיינע הערצרייסענדע קלאגע-ליעדער. זיין איינציגער פריינד אין זיין טרויריגען יאָמערפולען לעבען איז זיין פרוי, דיא געטרייע, אונוויסענדע און איבערגעבענע מאטהילדע.

אָבער ער ליידעט דאָך. אייפערזוכט צוברעכט זיין הארץ. מאטהילדע איז נאָך יונג, שעהן, מונטער פול מיט לעבען. זיא וויל נאָך געניסען פון דער וועלט. אלס א געבאָרענע פראנצויזקע ליעבט זיא טהעאטער, קאָנצערט, אָפּערא אָבער היינע קען מעהר מיט איהר ניט געהען. א קורצע צייט בלויז האָט זיא געהאט דאָס גליק צו שפּאציערען מיט איהר בעריהמטען מאן, וועמעס גרויסקייט זיא האָט ניט פערשטאנען. היינע פלעגט איהר מאנכעסמאָל ערלויבען צו געהן מיט א פריינדין אין טהעאטער, אָבער ער פלעגט דערביי ליידען אָהן א שיעור. ער האָט געוואוסט, אז זיא איז איהם טריי און ליעבט איהם נאָך אפילו יעצט אויך, אָבער זיין הארץ האָט איהם וועה געטהאָן.

היינעם קראנקהייט איז באלד בעגלייט געוואָרען מיט נויט און דיא לאַגע איז געוואָרען שרעקליך. אין דעם יאהר 1845 האָט מען איהם פלוצלונג אָנגעזאָגט, אז זיין רייכער אָנקעל סאלאָמאָן היינע איז געשטאָרבען. דיעזע בשורה האָט דעם קראנקען דיכטער נאָך קראנקער געמאכט. באלד נאָך דער טרויריגער בשורה האָט איהם זיין קאָזין קארל היינע, דער זוהן פון פערשטאָרבענעם סאלאָ־מאָן, געלאָזט וויסען אין א בריעף, אז דיא פענסיע פון 800 טהאלער וועט מעהר ניט געשיקט ווערען, ווייל אין דער צוואה איז פון דעם כמעט וויא גאָר ניט גערעדט. פון אָנפאנג האָט היינע געזוכט אָנצואווענדען אלע מיטלען צו קריעגען זיין פענסיע אויף א פריעד־ליכען אופן, זעהענדיג אָבער, אז דאָס קען ניט העלפען האָט דער פערצווייפעלטער דיכטער גענומען סטראשען, אז זיין פעדער איז א שארפע שווערד מיט וועלכער ער וועט צווינגען זיין קאָזין צו געבען ווייטער דאָס יעהרליכע געהאלט. ער האָט אריינגעשיקט א בריעף אין וועלכען ער האָט איבערצייגט מיט דעם אידישען מוזיקער מייערבעער, וועלכער איז דאן געווען היינעס פריינד, אז זיין אָנקעל סאלאָמאָן האָט פערשפּראָכען זיין פּלעמעניק א פענסיע אזוי לאַנג וויא ער וועט לעבען. דיא אונטערהאנדלונג איז אָנגעגאַנגען א לייננערע צייט ביז ענדליך אין דעם יאָהר 1847 האָט זיך קארל היינע אויסגעגלייכט מיט זיין קאָזין און איהם ווידער פערשפּראָ־כען צו געבען זיין יעהרליכע פענסיע וויא פריהער. דערפאר אָבער האָט היינע געמוזט פערזיכערען, אז ער וועט אויף זיין פאמיליע גאָר ניט שרייבען.

דערפון איז אייגענטליך צו זעהען, אז דער רייכער קאָזין האָט געגעבען געלד, ווייל ער האָט מורא געהאט פאר קריטיק. עס איז אפילו פון היינעס זייט ניט געווען אזוי חן'עוודיג צו געברויכען אזעלכע מיטעל, אבער מען מוז דאָס איהם פערצייהען, דען ער האָט זיך דאן ניט געקענט בעסער העלפען. אין יענער פינסטערער צייט האָט זיך היינע בעשלאָסען נאָך א מאָל צו מאכען א רייזע נאָך דייטשלאנד. ניט מעהר אָבער אויף אזא אופן וויא ער פלעגט רייזען אמאָל. ער האָט יעצט געוואָלט קומען נאָך בערלין זיך זעהן מיט

דעם בעריהמטען כירורג דיפענדאר, וועלכער איז געווען זיינער א יוגענד־חבר פון באָננער אוניווערזיטעט. ער האָט געוואָלט דער דאָקטאָר זאָל איהם אונטערזוכען און זאָגען אויב ער קען נאָך גע־היילט ווערען. דערביי האָט ער זיך אויך געוואָלט זעהן צום לעצטען מאָל מיט זיין מוטטער, וועלכע ער האָט אזוי געליעבט. אום דאָס צו ערגרייכען האָט זיך היינע געווענדעט צו זיין גוטען פריינד אלעקסאנדער פאָן הומבאָלדט, ער זאָל אויסווירקען ביי דער רעגיע־רונג, דאָס ווען ער וועט קומען אין פרייסען זאָל איהם דיא פּאָליציי ניט טשעפּען. קעניג פריעדריך ווילהעלם, וועלכער האָט שטארק געהאלטען פון היינעס טאלענט האָט זאָגאר ניט געהאט דאגעגען, אָבער דיא פּאָליציי האָט ניט געוואָלט געבען איהר עהרענוואָרט, אז זיא וועט דעם דיכטער ניט מאכען קיין שטערונגען. היינע האָט דערפאר געמוזט אויפגעבען דיא האָפנונג צו פאָהרען נאָך דייטש־לאנד און זיין געזונדהייט האָט זיך אלץ מעהר פערערגערט.

היינעס קראנקהייט איז געווען אונהיילבאר. ער האָט געליטען דיא גרעסטע יסורים, אבער קיין דאָקטאָר האָט איהם ניט געקענט העלפען. עס האָט איהם געטריקענט דער מארך אין דיא ביינער. אין צייטען פון שרעקליכע שמערצען פלעגט ער מוזען איינגעהמען מאָרפין אום צו לינדערן זיין וועהטאָג. וויא היינע אליין שרייבט פלעגט ער אויסנעהמען יעהרליך פאר 500 פראנק מאָרפין א יאָהר. דיעזער גיפט פלעגט שטילען זיינע וועהטאָגען און איהם געבען א מעגליכקייט צו טהאָן זיין גייסטיגע ארבייט. דאָס מערקווירדיגסטע אין היינעס נאטור איז דאָס, וואָס זיינע קערפּערליכע ליידען האָבען אויף זיין גייסט קיין שום ווירקונג ניט געהאט. ער פלעגט שטענדיג זאָגען וויטצען און מאכען געלעכטרס פונקט וויא אין דיא גליקליכסטע צייטען פון זיין לעבען. זיעבען שווערע, טרויעריגע יאהרען איז היינע געלעגען קראנק. מאנכעסמאָל נאָר פלעגט מען איהם ארייגזעצען אין א'ן אינוואלידען־שטוהל און ברענגען נאָך דער גרויסער פאריזער שטאָדט־ביבליאָטהעק, וואו ער פלעגט לעזען זשורנאלען און ביכער און זיך דערוויסען פון אלץ וואָס איהם האָט אינטערעסירט. דיא גאנצע זיעבען יאָהר פון

זיינע שווערע, אונבעשרייבליכע לײדען האָט הײנע ניט אויפגע־הערט צו שרייבען. דיא פעדער פלעגט כמעט קיינמאָל ניט ארויס־געהן פון זיין האנד. אָבוואָהל ער פלעגט דאן זאָגען זיינע טרעפ־ליכע וויטצען און גלייכווערטלעך, דאָך האָט זיין הארץ ניט אויפ־געהערט וויינען.

דאן זיינען דאָס בעשאַפען געוואָרען זיינע „לעטצטע געדיכטע", וועלכע זיינען דורכגעווייקט אין טרעהרען און שווארצען פעסימיז־מוס. אין א סך פון יענע ריהרענדע, שוידערליכע געזאַנגען זיינען דער יאוש און דער וויטץ אזוי נאַטירליך צוזאַמענגעוועבט, אז זיי רופען ארויס טרעהרען און געלעכטער צו דערזעלבער צייט. איבערהויפט האָט הײנע אין זיינע „לעטצטע געדיכטע" ניט פערגעסען זיין געטרייע מאַטהילדע. אין לידער, וואָס צוברע־כען דאָס הארץ און מאַכען שוידערן האָט הײנע אויסגעגאָסען זיין גרויסע נשמה אין ליעבע און טרייהייט צו מאַטהילדע, וועלכע האָט איהם געדיענט וויא א מוטער ביז זיין לעצטע מינוט.

אויף זיינע לעצטע ליעדער האָט הײנע אליין געזאָגט: „דאָס איז א קלאָג וויא פון א קבר... דאָס געהט א לעבעדיג־בעגראָבענער דורך דער נאַכט, אָדער גאָר א בר־מנן, אָדער גאָר דער קבר אליין. יא, אזעלכע טענער האָט נאָך דיא דייטשע ליריק ניט געהערט און זיי אויך ניט געקענט הערען, ווייל עס האָט נאָך קיין דיכטער אזוי ניט געליטען." דער העלדישער געוואלט פון גייסט איבער דעם צובראָכענעם לייב צווינגט אונז צו שטוינען און צו בעוואונ־דערען דאָס בילד פון ענטזעטצליכען יאָמער אין וועלכען דיא אונ־שטערבליכע זעעלע ראַנגעלט זיך מיט דעם שטערבליכען גוף. דיעזע אונבעשרייבליכע לײדען האָבען א סך פון הײנעס שונאים פערוואנ־דעלט אין פריינד. א סך דייטשען, וואָס האָבען דאן בעזוכט דעם דיכטער אין זיין קראַנקענצימער האָבען געבראַכט דיא נייעס אהיים, נאָך זייער פאַטערלאַנד, און האָבען אויפגעוועקט דאָס הארץ פון דייטשען פאָלק מיט טיעפער סימפאַטהיע צו זיין אונגליקליכען פאָעט.

צווישען דיא געטרייע פריינדינען פון דעם קראַנקען זינגער,

וועלכע פלעגען איהם שטענדיג בעזוכען, זיינען געווען מאדאם זשובערט, דיא פירסטין בעלגיאָדזשאָזאָ, דיא ענגלענדערין, ליידי דאָף גאָרדאָן, דיא רוסישע גרעפין קאלעריגס און איבערהויפט יענעם רעטזועלהאפטעס ווענען, וואָס האָט בעגלייט דעם זינגער פון שמערץ און ליעבע דורך אלע זיינע לעבענס־גאנגען — דיא מוזע.

אין דיא ליעדער, וואָס היינע האָט געדיכטעט דיא לעטצטע צייט, שפּיגעלט זיך אָב זיין צוריסענעס געמיטה, זיין שוועבען צווישען הימעל און ערד, נישט וויסענדיג אליין וואָס ער וויל און נאָך וואָס ער זאָל פערלאנגען. ער האָט געוואָלט שטארבען און לעבען. רייגער גלויבען און ווילדער אונגלויבען, שפּאָט און פרומ־קייט, לצנות און הייליגקייט, דאָס אלעס האָט זיך צונויפגעמישט אין זיין קראנקע־געזונדע זעעלע און האָבען זיך אויסגעדריקט אין שוידערליכע פאָרשטעלונגען. טרויעריגע געשטאלטען, שוידערהאפ־טע חזיונות, הימעלשע הלויה'ם און טייפעלשע געלעכטערס. היינע האָט געוואוסט, אז ער איז פערהאסט ביי אידען און קריסטען און זיין לויה וועט זיין שטיל און אָהן צערעמאָניעס. ער האָט אליין נביאות געזאָגט אויף זיין סוף און געשריעבען א פערז, וועלכער מעג ווערען אויסגעקריצט אויף זיין מצבה.

נים קיין קירכענגלאָק וועט קלינגען,
נים קיין קדיש וועט מען זאָגען.
שטיל וועט מען צום גרוב מיך ברינגען,
שטיל וועט מען מיין מטה טראָגען.

דעם 17טען פעברואר 1856 האָט היינע צום לעצטען מאָל געאָטהעמט. אין דריי טעג שפּעטער, דעם 20טען פעברואר 1856, אין א קאלטען, נעבעלדיגען, ווינטערמאָרגען, אום עלף אוהר פאָר־מיטאג, איז געווען היינעס לויה. אונגעפעהר הונדערט מענשען האָבען איהם בעגלייט צום בית עולם פון מאָנטמארט אין פאריז. צווישען דיא פראנצויזען, וואָס האָבען צוגעטהיילט דעם דיכטער דיא לעצטע עהרע, האָט זיך אויך געפונען דער בעריהמטער נאָווע־

ליסט אלעקסאנדער דיומא. מאטהילדע היינע האט איבערגעלעבט איהר מאן מיט 27 יאהר. זייט דעם 17טען פעברואר 1883 רוהט זיא נעבען איהר אונשטערבליכען לעבענס־בעגלייטער אויף דעם בית עולם מאנטמארט.

אין אלגעמיין מעג מען זאגען, דאס מיט דער איינציגער אויס־נאהמע פון געטהע קען דייטשלאנד ניט אויפווייזען אין איהר גאנצער ליטעראטור נאך אזא ליריקער, אזא פיעלזייטיגען ליטעראט, אזא בעגייסטערטען און ליידענשאפטליכען זינגער וויא דעם איד היינריך היינע. דער אנטיסעמיטישער גייסט אבער, וואס הערשט איבער דיא דייטשען זייט לאנגע יאהרען, לאזט נאך אלץ ניט דאס דייטשע פאלק אבגעבען דעם דיכטער זיין פערדיענטע עהרע און אנערקענונג. אין דער צייט, וואס די דייטשען פעראייביגען קליינע, אונבעדייטענדע דיכטער און שריפטשטעלער אין שטיין און בראנז, האט נאך דער גרויסער דייטשער פאלקס־דיכטער אלץ קיין מאנו־מענט אין דייטשלאנד. דיא שטאדט דיסעלדארף, וואו היינע האט צום ערשטען מאל דערזעהן דאס ליכט, און וועלכע ער האט אזוי ליעב און הארצעדיג דערמאהנט אין זיינע בעריהמטע „רייזע בילדער", ערלויבט נאך אלץ ניט צו בעשעהנען איהר באדען מיט א היינע־מאנומענט.

א סך מאל האבען בעריהמטע דייטשע קינסטלער, ליטעראטען און געלעהרטע געוואלט ארויסנעהמען דעם פלעק פון זייער פאטער־לאנד און אוועקשטעלען א מאנומענט נאך דעם געניאלען אידישען פאעט, אבער דאס איז זיי ניט געלונגען. פיר דיא גייסטליכע זיינען היינעס ווערק פול מיט אפיקורסות, פאר די סתם אנטיסעמיטען איז היינע סתם א איד, פאר די רעאקציאנערען און פינסטערע פאלקספערפיהרער איז היינע א פיינד פון דייטשלאנד, וועלכער האט פערשפאטעט דיא דייטשע קעניגע און אינסטיטוציאנען, פאר דיא מאראליסטען און פיינע בעלי בתי׳שע דייטשען איז היינע אונ־מאראליש. פון איין דייטשער שטאדט נאך דער אנדערער האט געוואנדערט היינעס בעריהמטער מאנומענט, געמאכט פון א דייטשען סקולפטאר, וועלכער האט פערעוויגט אין שטיין היינעס

אונשטערבליכע געדיכט דיא „לאָרעליי", און אין ערגעץ האָט מען דעם מאָנומענט ניט אָנגענומען. אזוי האָט די אונשטערבליכקייט פון דעם הערליכסטען דייטשען זינגער געוואָגעלט אין שאנדע און פעראכטונג ביז עס איז ענדליך געקומען נאָך דער „נייער וועלט"— אמעריקא. דיא שטאָדט־פערוואלטונג פון ניו יאָרק האָט נאָך פיעלע דעבאטען ערלויבט אוועקצושטעלען דעם מאָנומענט אין בראָנקס־פארק. אבער אויך דאָ איז דעם מאָנומענט א'ן אונגליק געשעהן. אין א קורצער צייט ארום וויא מען האָט איהם אוועקגעשטעלט האָט מען איהם אין א געוויסען פריהמאָרגען געפונען צושמעטערט אין שטיקער. דיא פרעכטיגע פיגורען זיינען געווען צוהאקט און דיא קונסטפאָלע מארמאָרנע גליעדער צוואוואָרפען ארום און ארום דעם מאָנומענט. געוויינט האָט דער סקולפטאָר, וועלכער איז ספּעציעל געקומען נאָך אמעריקא בייצואוואָהנען דיא צערעמאָניע, ווען מען וועט פון דעם מאָנומענט אראָבנעהמען דעם שלייער און איהם איבערגעבען צו דער שטאָדט. דיא אידען פון ניו יאָרק און אלע רעכטדענקענדע מענשען זיינען געווען גערירט פון דעם געמיינעם פערברעכען, אבער דער מאָנומענט איז באלד פעררריכט געוואָרען און ער ווערט יעצט געהיט פון ספּעציעלע שטאָדט־וועכטער.

היינע האָט נאָך א מאָנומענט אין א פרעמדע מדינה. אָבער אויך מיט דיעזען מאָנומענט איז פערבונדען א גרויסער סקאנדאל, וואָס מאכט דייטשלאנד ניט קיין עהרע. דיא געשיכטע פון דעם מאָנומענט איז זעהר ראָמאנטיש און דערצעהלט זיך אין קורצען אזוי :

דיא עסטערררייכישע קייזערין עליזאבעט, וועלכע איז געווען פערליעבט אין היינעס ווערקע, האָט געזוכט א געלעגענהייט אויסצודריקען איהר טיעפע ליעבע צו איהר דיכטער עפענטליך פאר דער וועלט. צו דיעזען צוועק האָט זיך געגרינדעט א קאָמיטעט פון פראָמינענטע דייטשען, וואָס האָט געזאמעלט געלד פיר א היינע מאָנומענט, וועלכער זאָל אוועקגעשטעלט ווערען אין א דייטשע שטאָדט.

דיא קייזערין פון עסטערררייך האָט זיך געצייכענט אן דער שפּיטצע פון דער זאמעל־ליסטע מיט א גרויסע סומע.

ווען דאָס איז בעקאנט געוואָרען האָט ביסמארק, דער דאמאלסדיגער רייכסקאנצלער דייטשלאנד׳ס, אריינגעשיקט א בריעף צום עסטרייכישען קייזער אויסדריקענדיג זיין פערוואונדערונג, וואָס א קייזערין פון א פריינדליכע נאציאָן, זאָל פערעהרען א דיכטער, וואָס איז געווען א׳ן אָפענער פיינד פון דיא האָהענצאָלערן.

אָבוואָהל דאס קאָמיטעט האָט ניט געזאָגט אויסדריקליך אין וועלכער דייטשער שטאָדט עס דענקט דעם היינע מאָנומענט צו שטעלען, דאָך איז געווען א׳ן אָפענער סוד אז דיא בעשטימטע שטאָדט איז געווען וויען און דער בעשטימטער אָרט — דער קייזערליכער שלאָס פון עסטערייך.

ביסמארק׳ס בריעף איז באלד בעקאנט געוואָרען און דיא אנטיסעמיטישע פרעסע פון עסטרייך און דייטשלאנד האָט אָנגעפאנגען שטארק צו פראָטעסטירען. דיא אנטיסעמיטען זיינען געגאנגען אזוי ווייט אז זיי האָבען עפענטליך אטאקירט דיא קייזערין און געשריעבען אז זיא איז משוגע, דען זאָנסט וואָלט זיא ניט געזוכט אָבצוגעבען כבוד א אידישען דיכטער.

קייזער פראנץ יאָזעף האָט ניט געוואָלט איינרייסען מיט דייטשלאנד, וועלכע האָט בעלאנגט צום דריי־בונד, און האָט פערבאָטען דעם מאָנומענט אוועקצושטעלען אין זיין מדינה.

דיא קייזערין האָט זיך אָבער ניט אָבגעשראָקען און האָט בעשלאָסען דורכצופיהרען איהר וואונש אויף להכעיס דייטשלאנד און דיא אנטיסעמיטען. זיא האָט זיך דערוואוסט, אז דער דענישער סקולפטאָר האזעלרים אין רוים האָט געמאכט א צייכנונג פון א היינע־מאָנומענט. זיא האָט געהייסען ער זאָל אויספיהרען דיא סטאטוע פון איהר ליעבלינגס פאָעט אין מארמאָר און זיא האָט דאָס אוועקגעשטעלט נעבען איהר פרעכטיגען שלאָס אין קאָרפו, גריכענלאנד.

ביסמארק האָט געקריצט מיט דיא ציינען, אָבער ער האָט גאָר ניט געקאָנט טהון. דיא עסטרייכישע קייזערין פלעגט שטענדיג אין פאריז בעזוכען היינעס קבר און איהם בעקראנצען מיט טהייערע בלומען. זיא האָט אויך בעזוכט היינעס שוועסטער שארלאָטע פאָן

העמדען און זיך געלאָזט דערצעהלען פערשיעדענע זאכען פון איהר הערצענסגעליעבטען פאָעט.

פיר אונז אידען האָט היינע א ספּעציעלען ווערטה פאר זיין „ראבבי פאָן באכראך“, זיין „פּרינצעסין שבת“ און פאר זיין ענערגישען שטרייט געגען דיא פערמאסקירטע „קריסטליכע ליעבע“. היינע'ס געדיכטע אויף יהודה הלוי, וועט לעבען אזוי לאנג וויא ישראל'ס אלטע קעניג'ס שטאָדט, ווענען דער פערפאסער פון „ציון הלא תשאלי“ האָט אזוי היים און שטארק געליעבט. היינע איז געוועזען א איד און פאר זיין טויט האָט ער אָפען חרטה געהאט אויף זיינע אנגריפע געגען דער רעליגיאָן און אויף זיינע געלעכטערס פון אלץ וואָס איז הייליג. „איך זעה יעצט“ — האָט היינע גע־זאָגט — „אז דיא גריעכען זיינען נאָר געוועזען שעהנע אינגלאך, אבער דיא אידען זיינען שטענדיג געוועזען מענער, געוואלטיגע מענער, וועלכע מען האָט ניט געקענט בייגען. און ניט נאָר אמאָל זיינען זיי דאָס געוועזען, זאָנדערן זיי זיינען דאָס נאָך ביז אויף היינטיגען טאָג, טראָטץ אכטצעהנהונדערט יאָהר פון רדיפות און עלענד. איך האָב זיי יעצט בעסער קענען געלערנט און ווען יעדער שטאָלץ פון געבאָרענע יחוס וואָלט ניט געוועזען א נארישער ווידערשפּרוך, וואָלט איך שטאָלץ געוועזען דאראויף, וואָס מיינע עלטערן שטאמען פון דאָס עדלע הויז פון ישראל; און וואָס איך קום ארויס פון יענע מערטי־רער, וואָס האָבען געגעבען דער וועלט א גאָט און א מאָראל, און האָבען געשטריטען און געליטען אויף אלע שלאכטפעלדער פון געדאנקען.“

דאָס איז גענוג בעוויז, אז היינע איז געוועזען און געבליעבען א איד. א קרבן פון אומשטענדען האָט ער ניט געקענט זיין אנדערש וויא ער איז געוועזען. מיר פערצייהען איהם אלע זיינע שוואכקייטען און נעהמען אָן זיין חרטה, וועלכע קומט פון טיעפען הארצען. מיר בעהאלטען זיין בעריהמטען, אונשטערבליכען נאָמען צווישען דיא איבעריגע גרויסע נעמען פון אידישע מערטירער, וועלכע דער גלות האָט אָבגעריסען פון אונז בלויז לפּנים.

ע נ ד ע.

פרינצעסין שבת

פון היינריך היינע

איבערזעצט פון מאָררים ראָזענפעלד.

אין אראביענס בוך פון מעשיות
זעהען מיר פערשאָלטענע פרינצען,
וועלכע צייטענווייז געווינען
ווידער זייער ערשטען פנים.

דאָס מיט־האָר־בעוואקס'נע בריאָה
איז א בן מלך געוואָרען;
אָנגעטהאָן אין בגדי מלכות,
גלאנצענדיג אין פראכט און ליעבע.

דאָך דער כשוף ווערט צורונען
און מיר זעהען פּלוצלינג ווידער
זיינע קעניגליכע האָהייט
אין א חיה אומגעביטען.

פון א פרינץ אזוי פערשאָלטען
זינגט מיין ליעד, ער הייסט ישראל.
איהם פערוואנדעלט האָט א כשוף
לאנג צוריק שוין אין א הונד.

הונד מיט הינדישע געפיהלען,
לויפט ער אום דיא וואָך דיא גאנצע
דורך דעם לעבענס קויט און עקעל
צום געשפעט פון גאסענגיונגען.

אָבער יעדען פרייטאג אבענד
בין השמשות, עפּעס פּלוצלונג
ווייכט דער כשוף און דער הונד
ווערט א מענש גאָר פון דאָס נייע.

מענש מיט מענשליכע געפיהלען,
מיט געהויב'נעם קאָפּ און הארצען,
יום טוב'דיג געקליידעט טרעט ער
ווידער אין זיין פאטערס פּאלאסט.

„זיי געגריסט געליעבטע וואוינונג
פון מיין קעניגליכען פאטער!
יעקב'ס צעלטען ריין און הייליג
שעהנער איכל, זיי געגריסט מיר!“

דורך דער שול געהיימניספול
ציהט א שעפּטשען און א וועבען,
און דער בעל הבית שטעהט פאָרכטיג
אָטהעמט ציטרענדיג אין שטילקייט.

שטיל! עס הערט זיך נאָר דער שמש,
דער געטרייער טעמפּעל־דיענער,
וועלכער שפּרינגט און איילט זיך אונטער
צו דער צייט דיא ליכט צו צינדען.

גאָלדנע ליכט פון טרייסט און האָפנונג
וויא זיי גלאנצען, וויא זיי שיינען!
שטאָלציג לייכט אויף דיא מנורה
מיט א בליאסק אויף דעם אלמעמאָר.

פאר דעם ארון קודש דאָרטען,
וואו דיא תורה שטעהט פערהאנגען
מיט דעם זיידענעם פרוכת,
וועלכער פינקעלט פון דער ווייטענס —

שטעהט קאָקעטיש ביי דעם עמוד
דער קהלה׳ס שליח ציבור
אויסגעפּוצט און אויסגעצוואָגען
שעהן און גרייט פאר גאָט צו טרעטען.

אום זיין ווייסע האנד צו ווייזען
האלט ער זיך ביים האלז גאָר זעלטזאם
אויף דיא שלייף דעם צייגעפינגער,
אויף דיא קעהל דעם „קומץ" דריקענד.

פאר זיך פאנגט ער אָן פאוואָליע,
באלד פערבלאָנדזשענדיג אין „שטייגער",
„לכה דודי לקראת כלה!"
הויבט ער אויף דיא שטים און יובעלט:

„לכה דודי לקראת כלה —
קום, געליעבטער, עס ערווארט דיך
שוין דיא כלה, זיא דעקט אויף דיר
איהר פערשעמטע, שעהנע צורה!"

אַט דער שעהנער האָכצייטס־הלל
איז געדיכטעט פון דעם גרויסען,
ליעבען, אלטען מיננעזינגער
פון פארצייטען — שלמה הלוי.

אין דעם ליעד ווערט הויך בעזונגען
דיא קדושין פון ישראל
מיט דער פרוי פרינצעסין שבת,
וועלכע הייסט דיא שטילע פירסטין.

פערל און בלום פון אלע שעהנסטע
איז דיא פירסטין. שעהנער איז זיא
פון דער מלכה שבה אפילע
שלמה׳ס גרעסטע בוזים פריינדין.

דיא משכלת עטהיאָפּיאַס —
וועלכע האָט געזוכט דורך חידות
צו פערדונקלען דעם „ויחכם"
און איז ענדליך מיעד געוואָרען.

דיא פרינצעסין שבת, וועלכע
איז דיא רוה אליין פעראבשייט
אלע חקירות און דעבאטען
און זיא אָטהעמט פריעד און פרומקייט.

יענע ליידענשאפט וואָס היטצט זיך
איז איהר פרעמד, און יענער פּאטהאָס,
וועמעס „אייגנע האָר" עס פלאטערט
אין דער לופטען, איז איהר שעדליך.

צנועה׳דיג בעהאלט דיא פירסטין
איהרע צעפּ אין ווייסען קאָפּ־טוך,
בליקט געשמאק וויא א גאזעלע
זאנפט און ליעבליך וויא דער מאָרגען.

זיא ערלויבט דעם ליעבסטען אלעס,
נאָר ניט רויכערען קיין טאבאק.
„רויכען, רויכען, מיין געליעבטער,
איז פערבאָטען, היינט איז שבת!

„נאָר דערפאר וועט היינט צו מיטאָג
געהן א פּארע אלס בעלוינונג
קומט א מאכל אמת געטטליך,
היינט זאָלסטו דעם טשאָלענט עסען!“

„טשאָלענט שעהנע געטער־פונקען
טאָכטער פון עליזעאום!“
וואָלט געקלונגען שיללערס הימנע
ווען ער טשאָלענט וואָלט פערזוכט נאָר.

טשאָלענט איז דער הימעלס־מאכל
וועלכען גאָט אליין האָט משה׳ן
אויסעגעלעהרענט וויא צו קאָכען
אויף דעם הייליגען בארג סיני.

וואו געגעבען האָט דער בורא
זיינע צעהן געבאָט, וואו זיינע
געטליכקייט דורך רויך און פלאמען
האָט ענטפּלעקט זיך מיט מתנות.

טשאָלענט איז דעם אמת'ן גאָטט'ס
כשרה אמבראָזיא:
לחם הפנים פון גן עדן
און מיט דיעזען שפּייז פערגליכען

איז ניט מעהר וויא טייפעלס קויט נאָר
יענער מאכל פון דיא פאלשע
געטטער גריכענלאנד'ס וואָס זיינען
בלויז געוועזן מאסקירטע שדים.

עסט דער פּרינץ פון דער פאטראווע,
שטראהלט זיין אויג פערקלעהרט און הייליג
און ער קנעפּעלט אויף דיא וועסטיל
און ער טענה'ט מיט א שמייכעל:

„הער איך ניט דעם ירדן רוישען?
זיינען דאָס ניט יענע ברונען
אין דעם פּאלמענטהאל פון בית אל
וואו דיא קעמלען פלעגען רוהען?

„הער איך ניט דער סטאדעס גלעקלאך?
טרייבט דאָס ניט דיא פעטע לעמער
זינגענדיג פון גלעד'ס בערגער
שוין דער הירט צוריק פון פאשע?"

דאָך דער שעהנער טאָג געהט אונטער
וויא מיט לאנגע שאטענפיס קומט
פלוצלינג אָן דיא בעזע, שווארצע
כשוף־שעה — עס זיפצט דער פּרינץ.

קאַלטע מכשפה־פינגער
פיהלט ער נעהמען איהם ביים האַרצען,
שוין דורכצוקט איהם שרעק און שוידער
נאָך א ווייל — ער ווערט א הונד!

דיא פרינצעסין גיט איהר פרינץ דעם
גאָלדנעם הדס פול מיט בשמים.
לאַנגזאַם שמעקט ער — וויל זיך לאָבען
נאָך איין מאָל מיט זיסע ריחות.

עס קרעדענצט אויך דיא פרינצעסין
באַלד דעם אבשיידסטרונק דעם פרינצען,
האסטיג טרינקט ער און אין בעכער
נאָר פערבלייבען קאַרגע טראָפּען.

ער בעשפריצט דערמיט דעם טיש,
נעהמט אין האַנד דאָס וואקסען־ליכטעל
טונקט דעם פלעמעל אין דיא נאסקייט
און דאָס קניסטערט, און פערלעשט זיך...

קאַטאַלאָג
פון דער
אינטערנאַציאָנאַלער ביבליאָטהעק פערלאַג קאַמפּ.

		פּרייז.
פיליפּ קראַנץ,	קולטור געשיכטע, 3 בענדער, 1000 זייטען, 100 בילדער, שיין געבונ־דען, פּרייז יעדער באַנד..............	75 ס.
" "	דיא געשיכטע פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, 3 טהיילען אין איין באַנד, שיין געבונ־דען..............................	75 "
" "	יציאת מצרים, מיט איין קארטע פון מצרים................................	15 "
" "	אַריסטאָטעל, זיין ביאָגראַפיע......	10 "
" "	וואָס הייסט נאַציאָן — זיינען אידען אַ נאַציאָן?...................	10 "
י. גאָרדין,	גאָט, מענש און טייוועל, דראַמע אין 4 אַקטען...............	25 "
" "	וואָלטער, זיין ביאָגראַפיע............	10 "
דר. קאַספּע,	מעכאַניקע, נאָך סיר אייזאַק ניוטאָן	10 "
" "	אַסטראָנאָמיע " " "	15 "
" "	אָנפאַנג פון כעמיע........................	15 "

פרייז.

מ. באראנאוו, דער מענש און די נאטור.........10 "

ל. טאלסטאי, פּאַטריאָטיזמוס און רעגירונג, 05 "

" " דער איינציגער מיטעל............05 "

ביידע בראָשורען איבערזעצט פון מ. קאטץ.

מאקסים גארקי, ערציילונגען, איבערזעצט פון ח. אלעקסאנדראָוו..........................15 "

ח. אלעקסאנדראוו, טאָלסטאָי, זיין ביאָגראפיע 10 "

ב. פייגענבוים, רמב"ם, זיין ביאָגראפיע..........10 "

מ. ווייערניק, רב סעדיה גאון, זיין ביאָגראפיע...10 "

מ. פרומקין, ר' ישראל בעל שם טוב, זיין ביאָגראפיע..........................10 "

מאררים ראזענפעלד, געזאַמעלטע ליעדער פון מאָררים ראָזענפעלד, 337 זייטען, אילוס-טרירט, שעהן געבונדען, פרייז............. $1.00

פיליפ קראַנץ, אמעריקא פאר קאָלומבוס, א קולטורגעשיכטליכע נאכפארשונג, 169 זייטען מיט 44 צייכנונגען, שיין געבונדען, פרייז.................50 ס.

פ. ווייערניק, דער ווילנער גאון, זיין ביאָגראפיע 10 "

ד. מ. הערמאלין, יצחק בער לעווינזאָהן, זיין ביאָגראפיע.......... 15 "

פרייז

פיליפ קראַנץ, ברוך ספינאָזאַ, זיין לעבען און זיין פילאָזאָפיע..................15 ס.

" " שבתי צבי, זיין ביאָגראַפיע.....15 "

" " יאָזעפוס פלאוויוס, זיין ביאָגראַפיע 15 "

" " בר־כוכבא, זיין ביאָגראַפיע........15 "

" " מאַהאָמעד " ".......15 "

" " דון יצחק אַברבנל און זיינע זיהן, 15 "

" " דיא פאַמיליע ראָטהשילד....15 "

" " מעיערבעער, זיין ביאָגראַפיע.....15 "

" " לעססינג און מענדעלססאָהן, זייערע לעבענס, שריפטען און טהעטיגקייט. שיין געבונדען.............50 "

צו בעקומען ביי:

The International Library Pub. Co.,

23 Duane St., New York, U. S. A.

20

דיא אינטערנאַציאָנאַלע ביבליאָטהעק.

עס ווערען פערפערטיגט צום דרוק און אין גיכען וועלען ערשיינען

אלע ערצעהלונגען

— פון —

דוד פינסקי

אין צוויי בענד

ערשטער באנד ענטהאלט: ערשטע אבטיילונג (ליעבע): ערוואכונג; דער ערד גייסט; ליעבע; דאס מיידעל ביים ארון קדש; איין אנהעב; געשלאגען דעם טאטען; א קלויזניק; א הייגטמאדישער ראמאַן; אין משגעים הויז; קעמפפער. צווייטע אבטיילונג (אַלטינקע): אלטינקע; הייגטיגע יונגע לייט; צוויי וועלטען; ביים אדוואקאט; אין שטורם; יום כפור דאווגער; דער גרויסער מענשענפריינד; דער פרייליכער גביר; פון לייטער אראב; ר׳ שלמה; דער לייב און דער העלפאנט; א מהומה; מענדעלע מוכר ספרים׳ס נסיעה; שיבי; יונגע.

צווייטער באנד ענטהאלט: דריטע אבטיילונג (ארבייטער־לעבען): א מעשה מיט א הונגריגען; דיא מלחמה מיט גאָט; א פערפאלענער; אין צוואנגען; און אז שרה לאה איז געקומען צו זיך; גאסען בילדער; באַשע לאה; דאך א מאל געוויינט; טראַם־טראַם...; מען הוליעט; חיים משרת; אויסגעפיהרט; ביים בעל הבית; ביים „מענש״; אברהם׳ל דער טוידטער; אראב דאס יאך; דראבקין; ערב יום כפור; מען וואַרט; צמח דער טישלער; „אונזער״ ערשטער מאי; ליעדער און פראזא.

שעהן געדרוקט אויף גוטען

פאפיער און פיין געבונדען.

The International Library Pub. Co.

23 Duane St., New York, U. S. A.